Handbogsreol 2

Betænkning

om

Isolation af varetægtsarrestanter

Afgivet af
justitsministeriets strafferetsplejeudvalg

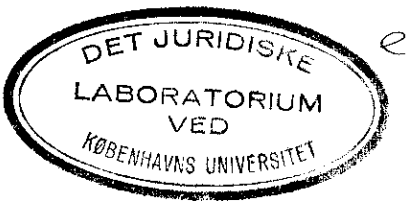

ex. 2

BETÆNKNING NR. 975

1983

trykt på genbrugspapir

ISBN 87-503-4507-9
Stougaard Jensen/København
Ju 00-154-bet.

I N D H O L D

		Side
Udvalgets nedsættelse, hidtidige arbejde og arbejdsprogram		5
Kap. 1.	Indledning	
	1.1. Om begrebet "isolation"	8
	1.2. Beskrivelse af varetægtsophold i isolation samt de anstaltsmæssige muligheder for at tilbyde fællesskab	11
	1.3. Den historiske udvikling.	
	1.3.1. Tiden indtil strafferetsplejereformen pr. 1. oktober 1978.	14
	1.3.2. Tilblivelsen af den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 770, stk. 3.	16
Kap. 2.	Gældende regler	
	2.1. Materielle betingelser for isolation	21
	2.2. Formelle regler, kompetence m.v. ...	22
	2.3. Varighed, omgørelse og appel	23
	2.4. Andre spørgsmål	24
Kap. 3.	Debat og kritik	26
Kap. 4.	Udvalgets overvejelser	
	4.1. Vurdering af kritikken	30
	4.2. Materielle betingelser	40
	4.3. Formelle regler	54
	4.4. Anteciperet bevisførelse	59
	4.5. Andre foranstaltninger	63
	4.5.1. Lægetilsyn	63

Side

4.5.2. Behandlingen af isolerede arrestanter 64
4.5.3. Særlig kompensation (strafudmåling, varetægtsfradrag og erstatning)..... 66
4.6. Delvis isolation 70
4.7. Isolation under anholdelse 74

Udvalgets lovudkast 76

Bemærkninger til lovudkastet 78

B I L A G

Side

Bilag 1. Statistiske oplysninger 86

Bilag 2. Retslægerådets udtalelse 95

Bilag 3. Finske, norske og svenske regler om isolation 100

Bilag 4. Isolation og forholdet til den europæiske menneskerettighedskonvention 106

Bilag 5. Retsplejelovens nuværende og tidligere regler om behandling af varetægtsfanger 116

Udvalgets nedsættelse, hidtidige arbejde og arbejdsprogram.

Den 16. januar 1968 nedsatte justitsministeriet et udvalg med den opgave at gennemgå og fremkomme med forslag til revision af retsplejelovens 4. bog, 2. og 3. afsnit. Udvalget er senere blevet betegnet "strafferetsplejeudvalget". Udvalgets formand var landsdommer Povl Hansen.

Om udvalgets hidtidige arbejde henvises til betænkning nr. 622 af 1971 om Efterforskning i straffesager m.v., betænkning nr. 728 af 1974 om Anholdelse og varetægt, betænkning nr. 801 af 1977 om Erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning og betænkning nr. 830 af 1977 om Beskikkelse af forsvarer under efterforskningen.

Efter afgivelsen af disse betænkninger har udvalget arbejdet med en generel gennemgang af straffeprocessuelle tvangsmidler, herunder såvel de i retsplejeloven regulerede (kap. 71 om besigtelse, kap. 72 om beslaglæggelse, kap. 73 om ransagning, kap. 74 om beslag på sigtedes formue m.v. og kap. 75 om personundersøgelser) som de hidtil i loven uregulerede tvangsindgreb.

Ved skrivelse af 15. november 1982 anmodede justitsministeriet udvalget om en udtalelse vedrørende spørgsmålet om isolation af varetægtsarrestanter. Skrivelsen var sålydende:

"I forbindelse med behandlingen af nogle private lovforslag har folketinget den 28. oktober 1982 drøftet spørgsmålet om ændringer af retsplejelovens regler om isolation.

Der vedlægges en udskrift af folketingets forhandlinger. Som det fremgår heraf, var der i folketinget bred tilslutning til ønsket om gennem lovændringer at begrænse anvendelsen af isolation. Justitsministeren gav under forhandlingerne udtryk for, at justitsministeriet vil søge et forslag til ændring af retsplejeloven fremsat snarest og så vidt muligt allerede i indeværende folketingssamling.

I den anledning skal man anmode strafferetsplejeudvalget om en udtalelse om spørgsmålet om ændring af retsplejeloven med henblik på at begrænse anvendelsen af isolation. Udvalget anmodes om i den forbindelse at ud-

arbejde udkast til nye regler i retsplejeloven.

Under folketingsbehandlingen den 28. oktober 1982 drøftedes ligeledes spørgsmålet om en ændring af retsplejeloven med henblik på en begrænsning af varetægtsfængsling. Justitsministeriets kriminalpolitiske forskningsgruppe er for tiden ved at bearbejde en statistisk undersøgelse vedrørende varetægtsfængsling. Når forskningsgruppens rapport foreligger, vil justitsministeriet tage stilling til, om der er behov for at tage retsplejelovens regler om varetægtsfængsling op til overvejelse. For så vidt strafferetsplejeudvalgets behandling af det ovennævnte spørgsmål vedrørende retsplejelovens regler om isolation måtte give anledning hertil, vil udvalget imidlertid tillige kunne foreslå ændringer i reglerne om varetægtsfængsling.

Justitsministeriet er indforstået med, at behandlingen af de øvrige spørgsmål, som foreligger til overvejelse i strafferetsplejeudvalget, udskydes, indtil udvalgets udtalelse vedrørende isolation foreligger.

Til brug for udvalgets arbejde vedlægges nogle undersøgelser vedrørende anvendelsen af isolation, som er udarbejdet af justitsministeriet. Endvidere vedlægges oplysninger om fremmed ret vedrørende isolationsanbringelse."

Justitsministeriet har senere givet udtryk for, at det af hensyn til muligheden for at fremsætte lovforslag i folketingssamlingen 1982-83 var ønskeligt, at udvalgets udtalelse og lovudkast kunne foreligge omkring 15. marts 1983.

Udvalget afgiver hermed sin udtalelse med udkast til lov om ændring af retsplejeloven. På grund af den udvalget tilmålte tidsramme har udvalget ikke haft mulighed for at foretage alle de undersøgelser, der var ønskelige. Dette gælder navnlig visse lægelige og statistiske undersøgelser samt undersøgelser af retstilstanden i andre europæiske lande end de nordiske.

Ved udarbejdelsen af nærværende betænkning har udvalget haft følgende sammensætning:

Landsdommer Ib Dalgas Rasmussen (formand),
Politimester Tage Bækgård,
Kst. kontorchef i justitsministeriet Michael Elmer,
Professor, dr. jur. Hans Gammeltoft-Hansen,

Advokat Ove Hansen, Viborg,
Statsadvokat Karsten Hjorth,
Dommer N. Kirk-Sørensen.

Som sekretær for udvalget har fungeret fuldmægtig Christian Bache, justitsministeriet.

Efter afgivelsen af denne betænkning agter udvalget at genoptage arbejdet med en generel gennemgang af de straffeprocessuelle tvangsmidler.

København, den 11. marts 1983.

Ib Dalgas Rasmussen T. Bækgård Elmer

Hans Gammeltoft-Hansen Ove Hansen

Karsten Hjorth N. Kirk-Sørensen

Christian Bache
(sekretær)

Kapitel 1. Indledning.

1.1. Om begrebet "isolation".

I nærværende betænkning og i betænkningens lovudkast betegner ordet "isolation", at en varetægtsarrestant helt eller delvis udelukkes fra samvær med andre indsatte.

Isolation af varetægtsfanger kan ske enten af hensyn til opklaringen og pådømmelsen af den lovovertrædelse, for hvilken varetægtsarrestanten er sigtet, eller af hensyn til ordenen og sikkerheden i fængslet, f.eks. for at forebygge undvigelse eller voldsom adfærd, for at hindre fortsat strafbar virksomhed, herunder brug af euforiserende stoffer, eller grov eller gentagen utilladelig adfærd, som gør fortsat ophold i fællesskab åbenbart uforsvarligt.

Bestemmelse om isolation (enrumsanbringelse) af varetægtsarrestanter af hensyn til ordenen og sikkerheden i fængslet træffes af fængselsmyndighederne på grundlag af bekendtgørelse nr. 491 af 12. september 1978 om ophold i varetægtsfængsel som ændret ved bekendtgørelse nr. 615 af 12. december 1980, (varetægtsbekendtgørelsen), jfr. retsplejelovens §§ 776 og 770, stk. 1. Isolation af varetægtsarrestanter af denne årsag, der er ret sjældent forekommende, jfr. de årlige beretninger fra direktoratet for kriminalforsorgen, falder uden for emnet i nærværende betænkning. Det samme gælder de - sjældne - tilfælde, hvor bygningsmæssige eller lignende forhold i arresten måtte være til hinder for en varetægtsarrestants adgang til fællesskab med andre indsatte, jfr. U.1982.616.H. Uden for de omhandlede emner falder også ikendelse af disciplinærstraf i form af strafcelle, hvilket efter retsplejelovens § 775 kan anvendes også over for varetægtsarrestanter.

Betænkningen beskæftiger sig i det følgende kun med isolation, der finder sted med hjemmel i retsplejelovens § 770, stk. 3, og som er begrundet i hensynet til opklaringen og pådømmelsen

af den lovovertrædelse, for hvilken varetægtsarrestanten er sigtet. Denne isolation tilsigter at forhindre, at den sigtede - trods varetægtsfængslingen - "kolluderer" (eller udøver "kollusion"), d.v.s. modvirker eller vanskeliggør opklaringen og forfølgningen i sagen, f.eks. ved at true vidner, ved at træffe aftaler om urigtige forklaringer med vidner eller medsigtede, ved at advare eller påvirke andre eller ved at få dem til at fjerne spor og lignende.

Undertiden er det af hensyn til opklaringen og pådømmelsen af sagen påkrævet at undergive en varetægtsarrestant andre restriktioner end isolation. Der kan således pålægges brevcensur og gives forbud mod ukontrolleret besøg, eventuelt fuldstændigt forbud mod besøg af bestemte personer, jfr. retsplejelovens §§ 771 og 772. Undtagelsesvis kan der endog blive tale om forbud mod at se TV, høre radio eller læse avis, hvis der i disse medier fremkommer oplysninger om sagen, jfr. retsplejelovens § 773. Uanset at de nævnte restriktioner normalt har samme formål som den i nærværende betænkning omhandlede isolation, falder de dog ikke ind under betænkningens begreb isolation, (jfr. herved U.1979.1065.V og landsretspræsidenternes fællesskrivelse af 12. oktober 1979, jfr. Advokatbladet nr. 21-1979, s. 314 ff.).

Der er ikke altid sammenfald mellem de tilfælde, hvor der anvendes isolation, og de tilfælde, hvor der anvendes besøgskontrol og brevcensur m.v. Ofte anvendes indgrebene dog sammen, men det forekommer, at en varetægtsarrestant er undergivet besøgskontrol og brevcensur uden at være isoleret. Derimod er det af hensyn til opklaringen og pådømmelsen af sagen praktisk taget altid påkrævet at undergive en varetægtsarrestant besøgskontrol og brevcensur samtidig med fuldstændig isolation. Anvendelsen af brevcensur, besøgskontrol og andre lignende restriktioner kan udgøre en yderligere belastning for en isoleret varetægtsarrestant og har derfor betydning ved vurderingen af de ulemper for den sigtede, som isolationen er forbundet med, men falder iøvrigt uden for emnet i nærværende betænkning.

Isolation af varetægtsarrestanter kan ske helt (fuldstændigt) eller delvis. Ved fuldstændig isolation er varetægtsarrestanten afskåret fra samvær med alle andre indsatte i varetægtsfængslet. Ved delvis isolation er der truffet bestemmelse om, at sigtede ikke må have samvær med bestemte, angivne andre varetægtsfanger. En bestemmelse om fuldstændig isolation er ikke i sig selv til hinder for, at varetægtsarrestanten med politiets tilladelse har samvær med en eller flere bestemt udpegede indsatte, f.eks. sådanne som selv er isolerede i en anden sag, og som derfor ikke i deres isolationsperiode kan bistå den sigtede med at befordre meddelelser til vidner eller medsigtede.

I nærværende betænkning omhandles både fuldstændig isolation og delvis isolation. Hovedvægten er dog lagt på den fuldstændige isolation, fordi dette indgreb er det mest byrdefulde, og fordi det hovedsagelig er anvendelsen af fuldstændig isolation, der har givet anledning til debat og kritik.

Undertiden anbringes personer, der er varetægtsfængslede i samme sag, og som f.eks. nødig må aftale forklaringer indbyrdes, i forskellige arresthuse. Herved kan man - uden formel beslutning om isolation - opnå samme virkning som ved en delvis isolation. En sådan fremgangsmåde, der falder uden for begrebet isolation i denne betænkning, må antages at være forenelig med reglen i retsplejelovens § 770, stk. 2, jfr. nedenfor side 24.

Varetægtsarrestanter har ikke pligt til samvær med andre indsatte. De kan begære sig anbragt i enrum, jfr. justitsministeriets cirkulære nr. 157 af 13. september 1978 om adgangen til at anbringe varetægtsarrestanter i enrum, § 2, stk. 1. Inden ikrafttrædelsen af lov nr. 243 af 8. juni 1978, hvorved retsplejelovens kapitel om varetægtsfængsling blev nyredigeret, var den eneste regel i retsplejeloven om isolation bestemmelsen i § 784, stk. 1, nr. 1, hvorefter varetægtsarrestanter havde en vis ret til ikke at blive sat sammen med andre fanger. Isolation af varetægtsarrestanter efter egen begæring er ikke gjort til genstand for behandling i nærværende

betænkning.

1.2. Beskrivelse af varetægtsophold, herunder i isolation samt de anstaltsmæssige muligheder for at tilbyde fællesskab.

Ifølge § 3, stk. 1, i varetægtsbekendtgørelsen skal varetægtsarrestanter så vidt muligt have adgang til fællesskab, det vil sige adgang til samkvem med andre indsatte. Et fællesskab, der omfatter arbejde og undervisning m.v. praktiseres af lokale- og personalemæssige årsager kun i Københavns Fængsler (Vestre Fængsel og Blegdamsvejens Fængsel) samt i enkelte arresthuse. Andre steder må fællesskab ske i form af cellefællesskab i nogle timer, typisk om aftenen, samt af fællesskab under gårdture og lignende.

I Vestre fængsel anbringes varetægtsarrestanter, der skal holdes isolerede, i et særligt afsnit af fængslet (sydfløjen). I de øvrige institutioner under Københavns fængsler og i arresthusene uden for København får isolerede arrestanter ophold i disponible celler, hvor de forbliver, også efter at isolationen er ophævet, men hvorfra de deltager i eventuelt forekommende fællesskab i arresthuset.

Arrestanter, der undergives fuldstændig isolation, opholder sig i enecelle hele døgnet, bortset fra gårdture, bad, toiletbesøg og lignende. Arrestanten har som andre indsatte i varetægtsfængslet ret til en times ophold i fri luft (gårdtur). Gårdtur foregår adskilt fra andre arrestanter, ofte i såkaldte stjernegårde.

Cellerne er indrettet med et reolsystem med bord og lampe, klædeskab, seng samt vask med koldtvandshane. I Københavns fængsler og nogle arresthuse er cellerne udstyret med centralradio, hvorfra den indsatte kan høre Danmarks Radios program 1 og 3. Varetægtsfanger, der er isolerede, har iøvrigt samme adgang som andre indsatte til at udstyre cellen med forskellige private ejendele som f.eks. billeder og fotografier, ligesom de i samme omfang som andre indsatte kan medtage hob-

byredskaber, bøger og lignende.

Isolerede varetægtsarrestanter har endvidere ligesom de øvrige indsatte adgang til for arbejdspenge, dagpenge, medbragte eller tilsendte penge at købe aviser, ugeblade og lignende og til at anskaffe sig radio og fjernsyn ved at medbringe egne apparater eller ved leje, der formidles af anstalten. Der er endvidere adgang til at låne bøger fra institutionens biblioteker og til eventuelt at hjemlåne bøger fra biblioteker uden for institutionen.

Den isolerede varetægtsarrestant har daglig kontakt med anstaltens personale og dermed mulighed for ordveksling eller kortere eller længere samtaler. Antallet af sådanne kontakter og disses indhold afhænger naturligvis af individuelle og institutionelle forhold. I almindelighed vil der imidlertid i løbet af dagen være kontakt med personalet 15 - 20 gange, hvoraf en del efter sagens natur vil være af stærkt begrænset varighed, f.eks. i forbindelse med madudlevering, udfølgning til bad, toiletbesøg og gårdture.

Varetægtsarrestanter har ikke arbejdspligt, men tilbydes arbejde, for hvilket der ydes arbejdspenge. Til indsatte, der er fraværende fra beskæftigelse på grund af sygdom, ydes dagpenge. Isolerede varetægtsarrestanter tilbydes arbejde i cellen og instrueres i arbejdets udførelse. Særlig for så vidt angår nyansatte og specielt yngre varetægtsarrestanter, søger man i videst muligt omfang at gennemføre længerevarende samtaler. Anmodninger om samtale med institutionens ledende funktionærer søges imødekommet hurtigst muligt. Varetægtsarrestanten modtages i konsultation af institutionens læge kort tid efter indsættelsen og iøvrigt efter begæring.

Der er adgang til samtaler med forsorgspersonalet og den præst, der er knyttet til institutionen. Endvidere er der ved en del institutioner ansat timelærere, der ofte giver individuel undervisning til arrestanter, der er anbragt i isolation. På Vestre fængsel er der ansat en lærer, som alene har til opgave at tilbyde undervisning og anden form for individuel bi-

stand til isolerede arrestanter.

Endelig skal det nævnes, at varetægtsarrestanten under varetægtsforløbet vil blive afhørt af politiet om sigtelsen og om sine personlige forhold. Hyppigheden af disse afhøringer varierer efter den enkelte sags beskaffenhed. Normalt foregår i hvert fald mere omfattende afhøringer i politiets lokaler. Endvidere vil arrestanter normalt blive fremstillet i retten i forbindelse med forlængelse af fængslingen og foretagelse af andre retsskridt.

Ofte vil der i forbindelse med isolation være foranstaltet begrænsninger vedrørende besøg, således at besøg enten ikke må ske eller kun må ske under kontrol. I det omfang arrestanten herefter har tilladelse til kontrollerede besøg, vil disse blive overværet af politiet eller en fængselsfunktionær. Besøgsordningen for isolerede varetægtsarrestanter er med hensyn til besøgenes hyppighed og varighed principielt den samme, som gælder for ikke-isolerede varetægtsarrestanter (d.v.s. så ofte som forholdene i varetægtsfængslet tillader det, og besøgstiden må ikke være kortere end en halv time). Personalemæssige ressourcer til overvågning af besøgene kan dog sætte visse grænser. Der er ingen begrænsninger med hensyn til hyppigheden og varigheden af forsvarerens besøg, der altid foregår uden kontrol.

En isoleret varetægtsarrestant har adgang til brevveksling, men normalt skal hans brevveksling passere politiet, der under kontrol fra domstolene kan tilbageholde breve, som vil kunne være til skade for efterforskningen. Den varetægtsfængslede har dog altid ret til ukontrolleret brevveksling med retten, forsvareren, justitsministeren, direktøren for kriminalforsorgen og folketingets ombudsmand samt en række andre myndigheder, herunder den europæiske menneskerettighedskommission, jfr. justitsministeriets cirkulære nr. 220 af 19. december 1980, §§ 8-10.

1.3. Den historiske udvikling.

1.3.1. Tiden indtil strafferetsplejereformen pr. 1.oktober 1978.

Ifølge reglement for arrestvæsenet i Danmark af 7. maj 1846 traf politimesteren nærmere bestemmelse om anbringelse af varetægtsarrestanter. Reglementet fastsatte, at arrestanter i reglen burde anbringes i enrum (isolering), hvilket især burde iagttages, sålænge der var grund til at "befrygte, at beviserne mod en arrestant kunne tabes".

Ved retsplejeloven, der trådte i kraft den 1. oktober 1919, indførtes i § 784 en række regler om behandlingen af varetægtsarrestanter, som i vidt omfang tilsigtede at forbedre forholdene for varetægtsarrestanter.

Efter retsplejelovens oprindelige ordning skulle varetægtsarrestanter normalt være afsondret fra medindsatte, medens besøg af andre personer krævede tilladelse. Retsplejelovens § 784 fastsatte, at arrestanter var undergivet de indskrænkninger, som var nødvendige til sikring af fængslingens øjemed eller til opretholdelse af fængselsordenen. Den fængslede måtte ikke uden eget samtykke sættes sammen med strafafsonere eller andre varetægtsarrestanter, medmindre afsondring på grund af den fængsledes alder, legems- eller sindstilstand var utilrådig eller på grund af pladsmangel umulig.

Ved lov nr. 209 af 23. juli 1932 om ændring af retsplejeloven indsattes en ny bestemmelse i § 784, hvorefter varetægtsfanger under 18 år ikke måtte sættes sammen med fanger over denne alder.

Ved lov nr. 164 af 31. maj 1961 blev i § 784, stk. 1, indsat en bestemmelse om arbejds- og undervisningspligt for varetægtsarrestanter under 18 år.

Retsplejelovens § 784 fremtrådte i de følgende år, indtil straf-

feretsplejereformen pr. 1. oktober 1978, som gengivet i bilag 5. Lovens hovedregel var, at varetægtsarrestanter i almindelighed ikke havde samkvem med andre indsatte, jfr. herved anordning nr. 349 af 24. december 1932 med senere ændringer. Anordningen fastsatte, at varetægtsfanger som regel burde anbringes i enrum. Bestemmelse om anbringelse i fællesskab (om dagen) skulle træffes af arrestinspektøren, efter omstændighederne i samråd med arresthuslægen. Enrumsanbragte skulle også uden for cellen holdes adskilt fra andre fanger, herunder ved gårdtur.

Retsplejelovens regel byggede på det synspunkt, at anbringelse i enrum var en ret, der med visse begrænsninger tilkom varetægtsarrestanter. Det er således karakteristisk, at medens spørgsmålet besøg og brevveksling var undergivet domstolsprøvelse, var dette ikke tilfældet med hensyn til spørgsmålet om enrumsanbringelse.

Ved en cirkulærskrivelse af 10. februar 1971 fra direktoratet for fængselsvæsenet gennemførtes en nyordning, som allerede fra 1969 havde været gældende i Københavns fængsler. Ordningen indebar, at varetægtsfængslede efter 14 dages indsættelse som hovedregel fik adgang til fællesskab, medmindre politiet ved udløbet af 14 dages fristen forlangte fortsat isolation. Fra 1974 blev det endvidere praksis, at politiet i vidt omfang opgav brevcensur og overvågning af besøg over for varetægtsfængslede fra det tidspunkt, hvor isolationen blev ophævet og arrestanten fik adgang til fællesskab med de øvrige indsatte.

Som det fremgår af det anførte, var spørgsmålet om enrumsanbringelse (isolation) et administrativt anliggende, der afgjordes af arrestinspektøren, medens spørgsmålet om brevveksling og besøg afgjordes af politimesteren med rekurs til retten.

Uanset at bestemmelsen i § 784, stk. 3, om klager over "utilbørlig behandling i fængslet" næppe direkte havde sigte på afgørelser om anbringelse i enrum eller fællesskab, er spørgs-

målet om ophævelse af isolation dog blevet prøvet af retten, jfr. den i U.1974.643.Ø refererede afgørelse, hvor det siges, at der ikke var "tilstrækkeligt grundlag for at tilsidesætte anklagemyndighedens skøn", samt U.1977.975.H.

Reglerne om isolation i tiden før strafferetsplejereformen pr. 1. oktober 1978 er sparsomt omtalt i litteraturen, se f.eks. Munch-Petersen, Den danske Retspleje, 5. del, 1918, s. 133 f., Hurwitz, Den danske strafferetspleje, 2. udg. 1949, s. 675, Gomard: Studier i den danske straffeproces, 1976, s. 352 ff, og Koktvedgaard og Gammeltoft-Hansen, Lærebog i strafferetspleje 1978, s. 244.

1.3.2. Tilblivelsen af den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 770, stk. 3.

Ved lov nr. 243 af 8. juni 1978 blev de tidligere regler i § 784 erstattet af de gældende bestemmelser i § 770 - 776 og § 778. Bestemmelserne er gengivet i bilag 5. Bestemmelsen om isolation, § 770, stk. 3, har følgende indhold:

> "Stk. 3. Retten kan på begæring af politiet bestemme, at en varetægtsarrestant af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed skal holdes helt eller delvis isoleret."

Ændringsloven bygger bl.a. på et lovudkast i strafferetsplejeudvalgets betænkning nr. 728/1974 om anholdelse og varetægt. Spørgsmålet om behandlingen af varetægtsarrestanter er omtalt i betænkningen, s. 51 ff. Om hovedsynspunkterne bag udvalgets lovudkast anføres her bl.a.:

"Bestemmelserne om behandling af varetægtsfanger bør udformes således, at man afværger de risici, der har ført til varetægtsfængslingen. En varetægt, der er begrundet i flugtfare eller fare for bevisødelæggelse, må etableres på en sådan måde, at arrestanten hindres i at flygte og i at ødelægge beviser f.eks. ved at komme i forbindelse med vidner eller medsigtede. Samtidig bør varetægtsreglerne imidlertid betrygge sigtedes processuelle rettigheder (samkvem med forsvareren, brevveksling med retten etc.) og udformes således, at der sker mindst muligt afbræk i sigtedes personlige forhold og i hans forbindelse med omverdenen, herunder navnlig hans familie. Man bør i denne forbindelse have det principielle syns-

punkt for øje, at varetægt er en midlertidig, omend nødvendig, foranstaltning, hvorved sigtedes person tages i forvaring under sagen, men ikke nogen anteciperet straf.

Endelig skal bestemmelserne om varetægtsfanger indeholde almindelige sikkerheds- og ordensmæssige regler. Anbringelse af varetægtsarrestanter må nødvendigvis ske i institutioner, hvor der må herske en vis "husorden", og hvor det undertiden kan være nødvendigt at have farlige personer.
.....

Udgangspunktet ved formuleringer og fortolkninger af reglerne om behandling af varetægtsfanger må være, at de kun skal være undergivet de indskrænkninger, der er nødvendige enten af hensyn til de øjemed, der har motiveret varetægten, eller af hensyn til fængselsordenen. Udvalget foreslår, at dette siges direkte i retsplejeloven. Endvidere bør der gives varetægtsarrestanter adgang til at indbringe tvister om de grundrettigheder, som retsplejeloven sikrer dem, for domstolene."

Med hensyn til spørgsmålet om varetægtsarrestanters samkvem med andre indsatte (isolation) hedder det i betænkningen, s. 52, bl.a.:

"Det følger af det anførte hovedsynspunkt, at varetægtsarrestanter bør have adgang til samkvem med andre indsatte, i det omfang det ikke er til skade for efterforskningen eller fængselsordenen.

I sager, hvor varetægt skyldes fare for bevisødelæggelse, typisk i sager med flere sigtede, må varetægt etableres på en sådan måde, at sigtede ikke får mulighed for ved at aftale forklaringer med andre eller på anden måde at ødelægge beviserne. Det kan medføre, at det kan være nødvendigt at holde sigtede afsondret i nogen tid, evt. helt til domsforhandlingen. I sager, hvor varetægt skyldes flugtfare, gentagelsesfare eller hensynet til retshåndhævelsen, vil der derimod normalt ikke være noget til hinder for, at sigtede har fællesskab med andre indsatte, f.eks. under arbejde, undervisning og fritidsbeskæftigelse. Ved cirk. skr. af 10. december 1971 har direktoratet for fængselsvæsenet gennemført en ordning, som allerede forinden var gældende i København, hvorefter varetægtsfængslede som hovedregel efter 14 dages indsættelse får adgang til fællesskab, medmindre politiet modsætter sig det. Udvalget foreslår, at en regel, der minder om cirkulæret, lovfæstes, således at en varetægtsarrestant som hovedregel får adgang til fællesskab, medmindre politiet af hensyn til varetægtens øjemed forlanger, at sigtede skal holdes afsondret, og således at arrestanten kan kræve politiets nægtelse forelagt retten til afgørelse, når afsondringen er opretholdt i mere end 14 dage."

Udvalgets lovudkast indeholdt følgende bestemmelse om isolation, udkastets § 770, stk. 2:

> "Stk. 2. Politiet kan forlange, at en varetægtsarrestant af hensyn til varetægtens øjemed skal holdes helt eller delvis afsondret. Hvis afsondringen opretholdes i mere end 14 dage, kan varetægtsarrestanten kræve, at spørgsmålet forelægges retten til afgørelse."

Justitsministeriets forslag til ændring af retsplejelovens bestemmelser om efterforskning i straffesager, anholdelse og varetægt m.v. fremsattes herefter første gang den 6. februar 1976. I lovforslaget var betænkningsudkastets regel om isolation affattet således, § 770, stk. 3:

> "Stk. 3. Politiet kan forlange, at en varetægtsarrestant skal holdes helt eller delvis isoleret. Varetægtsarrestanten kan kræve, at spørgsmålet forelægges retten til afgørelse."

I bemærkningerne til lovforslaget (FT. 1975-76, till. A, sp. 3697) anførtes, at udvalgets lovudkast for så vidt angår bestemmelsen om isolation med henblik på yderligere sikring af varetægtsfangernes rettigheder foresloges skærpet således, at der indføres adgang til domstolsprøvelse også inden for de første 14 dage af varetægtsfængslingen. Lovforslaget nåede ikke at blive færdigbehandlet i folketingssamlingen 1975-76, hvorfor det blev genfremsat den 4. november 1976. Forslaget bortfaldt som følge af folketingsvalget den 15. februar 1977, blev genfremsat den 3. marts 1977, men nåede pånyt ikke at blive færdigbehandlet. Forslaget blev genfremsat den 16. december 1977 (FT 1977-78, till. A, sp. 2337). Bestemmelsen om isolation, § 770, stk. 3, var identisk i de fire lovforslag.

Under folketingsbehandlingen af lovforslaget af 16. december 1977 foreslog Advokatrådet i en henvendelse til folketingets retsudvalg bl.a., at det ved en ændring af lovforslagets § 770, stk. 3, blev fastslået, at domstolene i alle tilfælde selvstændigt bør tage spørgsmålet om isolationens rimelighed

under påkendelse. Justitsministeriet indhentede på baggrund af et spørgsmål herom fra folketingets retsudvalg udtalelser fra en række af justitsvæsenets myndigheder og organisationer. I justitsministeriets besvarelse fremhæves for så vidt angår § 770, stk. 3, at sigtede efter lovforslaget kan forlange, at spørgsmålet om isolation forelægges for retten til afgørelse. Det hedder herefter i svaret:

"Det må endvidere som fremhævet af politimesterforeningen antages, at isolation i hvert fald i efterforskningens første fase oftest vil være nødvendig, hvor varetægt anordnes efter lovforslagets § 762, stk. 1, nr. 3, der enten alene eller i forbindelse med andre fængslingsgrunde påberåbes ved det helt overvejende antal fængslinger.

På denne baggrund kan det hævdes, at der ikke af hensyn til sigtedes retsbeskyttelse er tilstrækkelig grund til at ændre lovforslagets ordning.

På den anden side er justitsministeriet enig med advokatrådet i, at varetægt er et alvorligt og efter omstændighederne belastende indgreb over for sigtede, og at dette kan tale for, at spørgsmålet om isolation altid afgøres af retten. Justitsministeriet har derfor ingen indvendinger imod, at § 770, stk. 3, ændres som foreslået af advokatrådet."

Justitsministeren fremsatte i overensstemmelse hermed et ændringsforslag til lovforslaget, hvorved § 770, stk. 3, fik sin nuværende ordlyd, således at kompetencen til at træffe bestemmelse om isolation i alle tilfælde henlagdes til retten.

Under folketingsbehandlingen opretholdtes derimod lovforslagets regler om, at politiet under rekurs til retten træffer afgørelse om besøgs- og brevkontrol m.v., jfr. §§ 771-773.

Ændringen af § 770, stk. 3, bevirkede således, at spørgsmålet om indbringelse for retten blev reguleret forskelligt for henholdsvis isolation og andre begrænsninger af varetægtsarrestanters rettigheder af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed.

Bestemmelsen i § 770, stk. 3, som affattet ved justitsmini-

sterens ændringsforslag blev herefter gennemført ved lov nr 243 af 8. juni 1978, der trådte i kraft den 1. oktober 1978.

Kap. 2. Gældende regler.

2.1. Materielle betingelser for isolation.

Anvendelse af isolation forudsætter, at fængslingsbetingelserne er opfyldt. Isolation kommer således kun på tale i tilfælde, hvor der foreligger begrundet mistanke om, at den sigtede har begået en lovovertrædelse, der er undergivet offentlig påtale, og som efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, jfr. retsplejelovens § 762, stk. 1. Det er endvidere efter bestemmelsens stk. 3 en betingelse, at lovovertrædelsen i det konkrete tilfælde ikke kan ventes at medføre straf af bøde eller hæfte.

Isolation kan ifølge § 770, stk. 3, kun ske af hensyn til "varetægtsfængslingens øjemed". Dette øjemed - eller formål - vil i det enkelte tilfælde fremgå af den eller de anvendte fængslingsgrunde, som er opregnet i § 762, stk. 1, nr. 1-3 og stk. 2.

I praksis anvendes isolation næsten udelukkende i forbindelse med kollusionsarrest, jfr. § 762, stk. 1, nr. 3, d.v.s. med henblik på at undgå, at sigtede vanskeliggør forfølgningen i sagen, navnlig ved at fjerne spor eller advare eller påvirke andre. Forarbejderne til § 770, stk. 3, udelukker dog ikke ganske isolation, hvor der varetægtsfængsles af andre grunde end kollusionsrisiko.

Ved isolation efter § 770, stk. 3, sker en begrænsning af varetægtsarrestantens almindelige rettigheder af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed. Isolation må således i sig selv anses for et straffeprocessuelt indgreb, smh. hermed U.1982. 616.H. For anvendelsen af sådanne indgreb antages i almindelighed at gælde en proportionalitetsgrundsætning. Heraf følger, dels at isolation ikke må anvendes, dersom et mindre indgreb er tilstrækkeligt, dels at isolation kun må anvendes, hvis indgrebet står i rimeligt forhold til den påsigtede kriminalitet og det formål, der ønskes opnået ved isolationen.

For så vidt angår varetægtsfængsling er proportionalitetskravet lovfæstet i retsplejelovens § 762, stk. 3. Denne lovregel gælder ikke direkte spørgsmålet om isolation, men bestemmelsen må anses for vejledende ved isolationsafgørelser.

Mindre indgribende foranstaltninger, der kan træde i stedet for fuldstændig isolation, kan efter omstændighederne bestå i delvis isolation eller i begrænsninger vedrørende besøg, brevveksling og andre rettigheder, herunder adgang til avishold, radio og TV, jfr. §§ 771-73.

§ 770, stk. 3, må antages at stille krav om selvstændig bedømmelse vedrørende spørgsmålet om isolation, der går ud over stillingtagen til, om den pågældende fængslingsgrund foreligger, jfr. herved landsretspræsidenternes skrivelse af 12. oktober 1979. At fængslingsgrunden er til stede, er således ikke i sig selv tilstrækkeligt til isolation. Det må kræves, at også isolation er indiceret. Det nærmere krav til indikationens art og styrke er ikke omtalt i retsplejeloven eller forarbejderne.

2.2. Formelle regler, kompetence m.v.

Afgørelse om isolation efter retsplejelovens § 770, stk. 3, træffes af retten. Politiet må dog - på samme måde som med hensyn til anholdelse og varetægtsfængsling - anses for at være berettiget og forpligtet til på egen hånd at bringe isolationen til ophør, når denne ikke længere er påkrævet.

Afgørelse om varetægtsfængsling træffes under efterforskningen af den byret, som efter værnetingsreglen i retsplejelovens § 694 er kompetent. Når tiltale er rejst, træffes afgørelsen af domsretten, herunder af landsretten i nævningesager i første instans, jfr. betænkning nr. 728/1974, s. 45. Under anke træffes afgørelsen af appelinstansen, jfr. retsplejelovens § 769. Tilsvarende regler må formentlig gælde afgørelser om isolation.

Afgørelsen om isolation kan træffes ved beslutning, jfr. rets-

plejelovens § 217 modsætningsvis, men der er ikke noget til hinder for, at afgørelsen træffes ved kendelse. Retsplejeloven kræver ikke, at afgørelser, der træffes ved beslutning, begrundes, jfr. § 218. Indgrebets betydning for varetægtsarrestanten og hensynet til eventuel kærebehandling taler dog for, at afgørelsen begrundes, jfr. landsretspræsidenternes skrivelse af 12. oktober 1979. Landsrettens afgørelse om isolation i U.1979.1011.H. er truffet ved kendelse med en udførlig begrundelse.

Sigtede har normalt adgang til at være til stede i retsmødet. De nærmere regler herom findes i retsplejelovens §§ 748, stk. 1, 764 og 767.

Sigtede, der varetægtsfængsles, skal have forsvarerbistand allerede fra det tidspunkt, hvor fremstilling sker i grundlovsforhør. Det hører til forsvarerens pligter også at bistå sigtede i forbindelse med spørgsmålet om isolation, og forsvareren indkaldes til retsmødet. Der henvises til retsplejelovens §§ 731, 764, 767 og 748, stk. 2.

2.3. Varighed, omgørelse og appel.

Reglerne om fastsættelse af frist for varetægtsfængslingens varighed, jfr. retsplejelovens § 767, gælder ikke for afgørelser om isolation. Efter landsretspræsidenternes skrivelse af 12. oktober 1979 består en bestemmelse om isolation også under forlængelse af varetægtsfængslingen, medmindre retten træffer anden bestemmelse, eller politiet selv ophæver isolationen. Efter den almindelige bestemmelse i retsplejelovens § 222 kan en beslutning om isolation omgøres, når nye oplysninger foreligger, samt når retten i øvrigt finder det hensigtsmæssigt. Omgørelse må kunne ske, selvom afgørelsen måtte være truffet ved kendelse, jfr. om varetægtsfængsling § 766. Beslutning om isolation kan appelleres ved kæremål enten selvstændigt eller i forbindelse med kære af bestemmelse om varetægtsfængsling, jfr. § 968, stk. 1. Bestemmelsen i § 968, stk. 2, der udelukker kæremål af visse afgørelser under domsforhandling og forberedelse heraf, gælder ikke af-

gørelser om varetægtsfængsling, og kan heller ikke antages at gælde selvstændig kære af en beslutning om isolation.

Appel af landsrettens afgørelse om varetægtsfængsling under anke af byrettens dom i straffesagen kræver tredieinstansbevilling, jfr. retsplejelovens § 968, stk. 3. Noget andet gælder, når landsretten træffer afgørelse om varetægtsfængsling under behandlingen af en nævningesag, uanset at fængsling i sagen oprindelig er etableret ved en byretskendelse., jfr. U.1979.1011.H. Lignende regler må finde anvendelse med hensyn til spørgsmålet om isolation.

Efter retsplejelovens § 767, stk. 2, skal et kæremål vedrørende en kendelse om fristforlængelse, hvorved varetægtsfængsling udstrækkes ud over 3 måneder, efter begæring behandles mundtligt. Bestemmelsen gælder ikke direkte kæremål, der alene angår isolation. Det må dog erindres, at mundtlig kærebehandling i det nævnte tilfælde vil kunne opnås ved tillige at appellere afgørelsen om fortsat fængsling.

2.4. Andre spørgsmål.

Efter retsplejelovens § 770, stk. 2, anbringes varetægtsarrestanter i varetægtsfængsel (arresthus), så vidt muligt på det sted, hvor straffesagen behandles. Anbringelse uden for arresthus kan ske af helbredsmæssige grunde eller i medfør af bestemmelsen i retsplejelovens § 777 om anbringelse i udståelsesanstalt m.v.

Efter varetægtsbekendtgørelsens § 2 (bekendtgørelse nr. 491 af 12. september 1978) kan anbringelse i et andet varetægtsfængsel end der, hvor straffesagen behandles, ske efter politiets begæring eller hvor ganske særlige omstændigheder i øvrigt gør det påkrævet. Til denne bestemmelse knytter sig de nærmere regler i justitsministeriets cirkulære nr. 156 af 13. september 1978 om anbringelse af varetægtsarrestanter, hvorefter anbringelse i andet arresthus bl.a. kan ske, når det begæres af politiet af hensyn til efterforskningen. Sådan begæring fremsættes i praksis dels som surrogat for iso-

lation dels som supplement til isolation, hvor der må antages at være risiko for brud på isolationen. Uanset at en sådan anbringelse henset til bl.a. udformningen og placeringen af reglen i retsplejelovens § 770, stk. 2, må betragtes som en indskrænkning til sikring af varetægtsfængslingens øjemed, antages der ikke at være adgang til umiddelbar rekurs til retten, jfr. U.1980.527.H., smh. herved U 1979.783.V.

Efter retsplejelovens § 778 kan varetægtsarrestanters klager over fængselspersonalets adfærd indgives til vedkommende fængselsinspektør (arrestinspektør) eller direktoratet for kriminalforsorgen. Har klageren ikke fået medhold, eller er der ikke truffet endelig afgørelse inden to uger efter indgivelsen, kan klagen efter nærmere regler indbringes for retten på det sted, hvor varetægtsfængslet (arresthuset) er beliggende. Bestemmelsen i § 778 omfatter næppe i almindelighed klager over afgørelser, der træffes af institutionens leder, f.eks. om enrumsanbringelse, jfr. U.1979.783.V., og U.1980. 527.H. om overførsel til andet arresthus.

Kapitel 3. Debat og kritik.

Spørgsmålet om isolation af varetægtsarrestanter har i de senere år været gjort til genstand for en udbredt debat i nyhedsmedier, i faglitteratur og i folketinget. I debatten har der været fremsat en til tider ganske voldsom kritik af anvendelsen af isolation. Kritikken har i alt væsentligt taget sigte på fuldstændig isolation, d.v.s. udelukkelse fra samkvem med alle andre indsatte i varetægtsfængslet, og navnlig på langvarig isolation.

Debatten satte først for alvor ind efter ændringen af retsplejeloven i 1978 til trods for, at ændringen ikke betød nogen udvidelse af adgangen til at anvende isolation. Tværtimod indebar strafferetsplejereformen, at ophold i fællesskab blev gjort til lovens hovedregel, og at bestemmelse om isolation af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed i alle tilfælde skulle træffes af domstolene. Reformen medførte ikke nogen ændring af selve isolationens indhold og praktiske gennemførelse.

Kritikken har navnlig hæftet sig ved tre forhold i forbindelse med isolation:

a) Isolation medfører ifølge kritikerne risiko for midlertidige eller vedvarende psykiske skader på de indsatte, ligesom sådanne skader ifølge kritikerne faktisk skulle være forekommet i en del tilfælde.

b) Isolation medfører en sådan belastning for den varetægtsfængslede, at den - i hvert fald udover en vis snæver tidsramme - må anses som et retsmiddel, der er i strid med humanitære grundsætninger.

c) For det tredie hævder kritikerne, at isolation kan anvendes, og i betydeligt omfang faktisk bliver anvendt, som et pressionsmiddel til at fremtvinge tilståelser, idet ophævelse af isolation stilles i udsigt til gengæld for tilståelsen.

I tilknytning til disse hovedkritikpunkter har det været anført, at isolation anvendes i flere tilfælde og i længere perioder end påkrævet, at de processuelle regler om isolation og den faktiske behandling af isolerede personer er utilfredsstillende, og at isolation slet ikke er tilstrækkelig effektiv til at hindre kommunikation til og fra varetægtsfanger.

Endelig har det været anført, at isolation, som dette indgreb anvendes i dag i Danmark, skulle være i strid med internationale retsnormer, der er bindende for Danmark, navnlig Verdenserklæringen om menneskerettigheder af 10. december 1948, den Europæiske Menneskerettighedskonvention af 4. november 1950 (Lovtidende C 1953, s. 167), De Forenede Nationers Standardminimumsregler for Fangebehandling af 30. august 1955, Europarådets Standard Minimum Regler for Behandling af Indsatte (Resolution 1973/5, vedtaget af ministerkommitteen den 19. januar 1973) og De Forenede Nationers erklæring om beskyttelse imod tortur og anden grusom, umenneskelig eller vanærende behandling eller straf (resolution 3452 vedtaget den 9. december 1975).

Kritikken har været af stærkt varierende styrke, spændende fra henstillinger - suppleret med praktiske anvisninger på forbedringer og regulerende lovbestemmelser - til kraftige fordømmelser. Kritikken har navnlig været fremsat fra politisk, fra lægelig og fra juridisk side.

Den politiske kritik, der bl.a. har udmøntet sig i tre lovforslag fremsat i folketinget den 8. oktober 1981, den 13. oktober 1982 og den 2. marts 1983, skal ikke gøres til genstand for omtale her.

Fra lægelig side er kritik navnlig rejst af overlæge ved Sankt Hans Hospital, Finn Jørgensen i en erklæring af 12. juni 1979 suppleret af artikler i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1979-80, s. 117 og i Ugeskrift for Læger 1981, s. 3346 og 1982, s. 750. Overlæge Jørgensen har endvidere medvirket ved publikationer og henvendelser fra Dansk Retspolitisk For-

ening og fra denne forenings "Isolationsgruppe", jfr. nedenfor.

Fra psykologer er kritik rejst af professor, cand. psyk. Jørgen Pauli Jensen og lektor, cand. psyk. Ida Koch, begge i publikationer fra den nævnte isolationsgruppe.

En mere almindelig drøftelse af lægers forhold til anvendelse af isolation under varetægt har fundet sted i Ugeskrift for Læger. Se navnlig lægeforeningens Etiske Råds udtalelse af 3. december 1981 (Ugeskrift for Læger 1981, s. 3588), udtalelse i Ugeskrift for Læger 1982, s. 502 fra en række læger ved Vestre fængsel samt den i Ugeskrift for Læger 1982, s. 494 gengivne udtalelse fra hovedbestyrelsen for Den Almindelige Danske Lægeforening.

Også retslægerådet har på forespørgsel fra justitsministeriet udtalt sig om isolationsspørgsmålet den 12. oktober 1979. Rådets udtalelse og en supplerende erklæring af 3. februar 1983 indhentet af strafferetsplejeudvalget er gengivet nedenfor i bilag 2.

Fra juridisk side har Landsforeningen af Advokater antaget til udførelse af offentlige og beneficerede sager ved skrivelse af 25. januar 1980 rettet henvendelse til folketingets retsudvalg. Spørgsmålet om isolation er endvidere behandlet i talrige artikler i juridisk faglitteratur. Se således bl.a. følgende kritiske indlæg:

Landsdommerne Ole Unmack Larsen og Peter Rørdam i Juristen og Økonomen 1979, s. 293 og s. 411 samt Juristen 1983, s. 58.
Advokat Arnold Rothenborg ("N") i Advokatbladet 1979, s. 314 og i "Vægten og Sværdet", 1979, s. 246.
Landsdommer Ole Unmack Larsen i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1979-80, s. 133.
Advokat Henrik Viltoft sammesteds s. 119.
Advokat Jan Schultz-Lorentzen: "Hvad må politiet?", 2. udg., 1980, s. 126.
Landsretssagfører Ernest Hartwig i Ugeskrift for Retsvæsen

1980 B, s. 353.
Landsdommer Holger Kallehauge har behandlet spørgsmålet i et foredrag om "Narkotikasager", der blev holdt ved årsmødet i Dansk Kriminalistforening den 29. november 1982, og som senere vil blive offentliggjort i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab.

Over for disse kritiske indlæg står artikler af:
Vicepolitidirektør Ole Nørgaard i Juristen 1979, s. 406.
Fængselsinspektør Jørgen Heilbo i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1979-80, s. 123.
Vicepolitimester O. Berggren i Advokaten 1980, s. 48.

Endelig har "Isolationsgruppen" under Dansk Retspolitisk Forening været aktiv i debatten. Gruppen afgav i november 1979 en udtalelse "Isolation/Varetægt", som blev overgivet folketingets retsudvalg. Udtalelsen er senere trykt i en piece hos Forlaget i Haarby. I februar 1980 rettede gruppen pány henvendelse til retsudvalget. Gruppens arbejde blev refereret i en artikel i Advokaten 1980, s. 75. Gruppen har i januar 1983 pány rettet en skriftlig henvendelse til folketingets retsudvalg. Henvendelsen er samtidig stilet til "Justitsministeren og Den Danske Dommerstand".

Kapitel 4. Udvalgets overvejelser.

4.1. Vurdering af kritikken.

Debatten om isolation har i alt væsentligt taget sigte på den fuldstændige isolation. Herved forstås, at en varetægtsarrestant efter rettens bestemmelse af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed udelukkes fra samkvem med alle andre indsatte. Derimod har der ikke i nævneværdig grad været fremført kritik med hensyn til delvis isolation, d.v.s. udelukkelse fra samkvem alene med en eller flere, bestemt angivne medindsatte. Det samme gælder om andre begrænsninger af arrestantens rettigheder af hensyn til varetægtens øjemed, herunder besøgs- og brevrestriktioner, jfr. retsplejelovens § 770, stk. 2, og §§ 771-73, samt reglerne om placering af varetægtsarrestanter i de forskellige arresthuse. Bemærkningerne i det følgende tager således navnlig sigte på fuldstændig isolation.

4.1.1. I den offentlige debat om isolation har der hersket uenighed om, hvorvidt fuldstændig isolation må antages at medføre psykiske skadevirkninger for de indsatte. Udvalget har ved sin stillingtagen til dette spørgsmål taget udgangspunkt i retslægerådets udtalelser, jfr. bilag 2.

Ifølge disse udtalelser er det for tiden ikke muligt på lægeligt grundlag at udtale sig om eventuelle psykiske følger af isolation af varetægtsarrestanter her i landet. Der er forekommet enkelttilfælde, hvor fanger, herunder isolationsfængslede, har reageret med symptomer, der kan betegnes som et "isolationssyndrom", men retslægerådet er uden kendskab til den hyppighed, hvormed sådanne tilstande har manifesteret sig.

En forsvarlig besvarelse af spørgsmålet om eventuelle psykiske følgevirkninger af isolation kan efter retslægerådets opfattelse alene afgives på grundlag af en prospektivt anlagt undersøgelse af isolationsfanger. Bl.a. under hensyn til den tidsramme, der har været sat for udvalgets arbejde, har udvalget ikke ment at kunne foranledige en sådan undersøgelse foretaget.

Som følge heraf har udvalget måttet basere sine vurderinger på mere almene betragtninger.

Allerede den omstændighed, at der i visse tilfælde kan være risiko for, at isolation af en varetægtsarrestant kan medføre en sygelig psykisk reaktion, uden at man i de enkelte tilfælde på forhånd med sikkerhed vil kunne afgøre, om en sådan risiko er til stede, må efter udvalgets opfattelse føre til en særlig agtpågivenhed over for, at isolation ikke anvendes i videre omfang end det er påkrævet, og ikke udstrækkes længere end nødvendigt og forsvarligt, samt at der ved iværksættelse og forlængelse af isolation tages vidtgående konkrete hensyn, herunder til den varetægtsfængsledes eventuelle unge alder og fysiske eller psykiske skrøbelighed.

4.1.2. Det har også været hævdet, at anvendelsen af isolation ud fra et processuelt synspunkt er betænkelig, idet isolation kan virke som en art pression mod den sigtede med den virkning at fremkalde en tilståelse. Samme kritik har iøvrigt i tidens løb været fremført også for så vidt angår selve varetægtsfængslingen.

Kritikken har haft for øje både den mulighed, at en sigtets ønske om at slippe ud af isolation kan motivere ham til at aflægge en urigtig tilståelse, og selve det forhold at isolation som et vedvarende onde, der af sigtede må påregnes at ophøre med aflæggelse af tilståelse, kan virke som et tvangsmiddel til fremkaldelse heraf, også i tilfælde, hvor tiltalte faktisk er skyldig.

Udvalget er opmærksom på, at der i anvendelsen af isolationsfængsling uundgåeligt må ligge et element, der af sigtede kan opfattes som en motivation til at aflægge tilståelse. Herved adskiller isolationsfængsling sig imidlertid ikke principielt (men nok i henseende til intensitet) fra andre vedvarende strafeprocessuelle tvangsindgreb, der indebærer opretholdelsen af en af sigtede uønsket tilstand under efterforskningen.

Det er klart, at anvendelse af isolation under varetægtsfængsling med det formål at fremkalde en tilståelse ville være utilstedelig. Dette synspunkt gælder også tilfælde, hvor en tilståelse i øvrigt må forventes at være sandfærdig. Reglerne om isolation bør med hensyn til domstolskontrol, appeladgang, tilvejebringelse af beslutningsgrundlag og forsvarerbeskikkelse udformes således, at risikoen for, at isolation anvendes specifikt med det nævnte formål for øje, udelukkes. Derimod kan man ikke undgå, at isolationsfængsling og andre strafprocessuelle tvangsindgreb i nogle tilfælde faktisk virker i retning af at fremkalde tilståelser.

Udvalget har overvejet, om der er behov for i loven at fastsætte, at en varetægtsarrestant, der er isoleret, kun må afhøres af politiet når forsvareren er til stede, medmindre sigtede udtrykkeligt samtykker i at lade sig afhøre uden forsvarerens tilstedeværelse. En sådan regel er imidlertid efter udvalgets opfattelse overflødig, da forsvareren - som jo altid vil være beskikket for den isolerede - allerede efter den gældende retstilstand, hvis han skønner det påkrævet, vil kunne vejlede sin klient om ikke at udtale sig til politiet, medmindre forsvareren er til stede, ligesom forsvareren vil kunne underrette politiet herom.

4.1.3. I debatten om isolation er det hævdet, at isolation iværksættes for hyppigt. Der henvises herved til bilag 1, side 87, om oplysninger vedrørende isolationshyppigheden.

En vurdering af denne kritik måtte forudsætte en gennemgang af de konkrete sager, hvori isolation er anvendt. Udvalget har selvsagt ikke kunnet indlade sig herpå. Det er dog for udvalget klart, at isolation kun bør anvendes i tilfælde, hvor varetægtsfængslingens øjemed med styrke kræver det. Udvalgets udkast er udformet ud fra det synspunkt, at betingelserne for indgrebets foretagelse bør fastlægges således, at isolation kun kan iværksættes, når der konkret er tale om et sådant behov. Dette medfører bl.a., at anvendelsen af isolation bør indskrænkes til tilfælde, hvor varetægtsfængslingen sker for at hindre bevisødelæggelse, jfr. retsplejelovens § 762, stk.

1, nr. 3, og nedenfor side 42.

4.1.4. Kritikken af den hidtidige anvendelse af isolation har i vidt omfang været rettet mod isolationens længde. I bilag 1, side 86 er anført en del statistiske oplysninger om anvendelsen af isolation. Det fremgår heraf, at isolation i knap halvdelen af tilfældene bliver ophævet inden 14 dage. Ca. 6% varer i 3 måneder eller mere. I alle tilfælde, hvor isolationen har været udstrakt udover 3 måneder, har der foreligget meget grov kriminalitet, herunder navnlig alvorlig narkotikakriminalitet efter straffelovens § 191. Der har forekommet enkelte tilfælde, hvor isolation har været udstrakt i 1 år og derover. Udvalgsmedlemmerne Gammeltoft-Hansen og Ove Hansen finder sådanne isolationsperioder uacceptable, også uanset om der måtte foreligge et efterforskningsmæssigt behov herfor. Medlemmerne Bækgård og Hjorth finder, at isolationsperioder af denne længde er særdeles uønskelige, men påpeger, at de i ganske særegne tilfælde kan være nødvendige.

Der er enighed i udvalget om, at den grad af byrde for den varetægtsfængslede, som isolationen er forbundet med, må antages normalt at stige med indgrebets varighed. Bl.a. af denne grund bør isolationsperiodens længde begrænses mest muligt. Dette kan i nogle tilfælde gøres ved at fremskynde politiets efterforskning og ved at afkorte den tid, der medgår til sagernes behandling hos anklagemyndigheden og i retten. I hvilket omfang en sådan fremskyndelse kan ske, beror bl.a. på de ressourcer, der stilles til rådighed for politi, anklagemyndighed og domstole. Det falder uden for udvalgets opgave at tage stilling til denne problematik.

En begrænsning af isolationsperiodernes varighed kan imidlertid også ske ved regler herom i retsplejeloven, herunder regler om tidsgrænser og regler om den proportionalitetsafvejning, der skal foretages ved afgørelsen af spørgsmålet om isolation. Udvalget har i sit lovudkast søgt at udforme regler herom på en sådan måde, at de på den ene side mest muligt begrænser isolationsperiodernes varighed, og på den anden side ikke er til hinder for en forsvarlig efterforskning og pådøm-

melse af sagerne.

4.1.5. Endvidere har det i den rejste kritik været hævdet, at de gældende processuelle regler vedrørende isolation ikke på betryggende måde sikrer den sigtedes retsstilling. Der har i denne forbindelse navnlig været rejst kritik af, at retsplejeloven ikke stiller krav om begrundelse af afgørelser om isolation. Der er også stillet forslag om særlige regler om mundtlig behandling af kæremål vedrørende isolation. Efter udvalgets opfattelse bør det ved udformningen af de processuelle regler om isolation lægges til grund, at isolation er et intensivt indgreb, som i almindelighed bør behandles efter samme regler, som gælder om varetægtsfængsling. Udvalget har overvejet, hvorvidt der herudover måtte være anledning til at fastsætte særlige regler om mundtlig kærebehandling af afgørelser om isolation, jfr. nedenfor side 56.

4.1.6. Det har i kritikken også været anført, at isolation ikke er et tilstrækkeligt effektivt værn til at forhindre arrestanters kontakt med hinanden og omverdenen, og at indgrebet derfor kun påfører arrestanterne en lidelse uden effektivt at tilgodese det formål, som motiverer indgrebet.

Efter de for udvalget foreliggende oplysninger er det ved kontrolforanstaltninger i forbindelse med isolation i mange tilfælde lykkedes at afsløre kollusion eller forsøg herpå, f.eks. ved indskrift på fængselsvægge, sedler på toiletter etc. Det følger heraf, at isolationens effektivitet som et middel til at hindre kollusion ikke kan afvises.

Det må imidlertid nok erkendes, at det selv for arrestanter i isolation undertiden lykkes at etablere en vis kontakt med andre indsatte eller med personer uden for fængslet. Dette kan ske ved at banke på rør og udluftningskanaler, ved at råbe over stjernegårdens mure under gårdtur eller i form af visuel kontakt gennem cellevinduet. Selvom fængselspersonalet har opsnappet ret detaillerede meddelelser mellem indsatte afgivet på disse måder, må det antages at isolationen i meget betydelig grad hæmmer kommunikationen og derved nedsæt-

ter risikoen for bevisødelæggelse.

For arrestanter, om hvem der fra politiets side lægges særlig vægt på isolationens effektivitet, kan man etablere skærpet opsyn i forbindelse med gårdture, toiletbesøg etc. Af hensyn til fængselsvæsenets personaleressourcer kan dette dog kun ske i enkelte tilfælde.

De i dag foreliggende - beskrevne - muligheder for indbyrdes kommunikation mellem de isolerede varetægtsarrestanter giver efter udvalgets opfattelse ikke tilstrækkelig anledning til at opgive isolation som straffeprocessuelt indgreb. En sådan opgivelse ville give de sigtede væsentlig større muligheder for at vanskeliggøre forfølgningen i deres sag, end de har i dag. Denne vanskeliggørelse vil i mange sager om grov og organiseret kriminalitet have karakter af egentlig ødelæggelse af efterforskningen.

4.1.7. Hvad angår kritikken af, at den i Danmark praktiserede anvendelse af isolation skulle være i strid med internationale retsnormer, kan udvalget i det hele henvise til det nedenfor i bilag 4, side 106, anførte, herunder navnlig referatet af den eneste sag om isolationsfængsling i Danmark, der endnu har været indbragt for et internationalt forum, og hvor Den Europæiske Menneskerettighedskommission i sin afgørelse af 16. december 1981 om en klage fra en pakistansk statsborger, der havde været holdt isoleret i 425 dage, fandt klagen åbenbart ugrundet ("manifestly ill-founded").

4.1.8. Endelig har kritikken i et vist omfang beskæftiget sig med de forhold, der bydes isolationsfængslede i arresterne med hensyn til lokaler, beskæftigelsesforhold, adgang til samvær med personale og forsorgsmedarbejdere m.v.

Det er klart, at den belastning som isolationen udsætter de varetægtsfængslede for, afhænger af de faktiske forhold, hvorunder isolationsfængsling etableres. Udvalget anser det for ønskeligt, at disse forhold gøres så lempelige som muligt for de indsatte. Herved vil man afsvække den humanitært begrundede

betænkelighed, som nogle føler ved anvendelsen af isolationsfængsling.

Reglerne om behandling af varetægtsfængslede - herunder isolationsfængslede - er fastlagt i bekendtgørelse nr. 491 af 12. september 1978 som ændret ved bekendtgørelse nr. 615 af 12. december 1980 samt cirkulærer og cirkulærskrivelser fra kriminalforsorgen. Nedenfor side 64 drøftes spørgsmålet om isolationsfængsledes adgang til samvær med pædagogiske medarbejdere, forsorgsmedarbejdere i kriminalforsorgen eller andre personer. Udvalget finder iøvrigt, at spørgsmålet om de fysiske rammer for isoleredes personers ophold i varetægtsarrest, herunder både lokalemæssige, personalemæssige og beskæftigelsesmæssige forhold, er bedst egnet til regulering i administrative forskrifter. Derved vil man kunne tilgodese, at de ressourcer der er til rådighed, anvendes på den mest hensigtsmæssige måde. Da sådanne forskrifter må være fleksible, har udvalget afstået fra at udforme udkast hertil.

4.1.9. Som sammenfattende vurdering af den fremsatte kritik skal udvalgets flertal (Dalgas Rasmussen, Elmer, Gammeltoft-Hansen, Ove Hansen og Kirk-Sørensen) udtale følgende:

Isolationsfængsling må som fremhævet af en del af kritikerne anses som et af de mest indgribende straffeprocessuelle tvangsindgreb. Om det i sin hidtidige anvendelsesform har medført skader på sigtede personer, er usikkert. Kritikerne har ikke godtgjort, at sådanne skader er forekommet eller vil forekomme. Udvalgets flertal vil dog på den anden side heller ikke afvise, at indgrebet kan være forbundet med risiko for skader.

Under alle omstændigheder må det efter de foreliggende erfaringer lægges til grund, at indgrebet af mange varetægtsfængslede føles meget byrdefuldt. Dette gælder navnlig personer, som ikke er vant til at beskæftige sig med læsning, skrivning eller andre sysler, der kan udøves uden direkte kontakt med andre mennesker. Der er dog også sigtede, for hvem muligheden for at undgå samkvem med andre under varetægtsfængsling ople-

ves som en lettelse.

Endvidere må det erkendes, at isolationsfængsling i et vist omfang kan virke som en tilskyndelse til at aflægge en tilståelse, selvom isolationen ikke er anvendt med henblik herpå.

Overfor de nævnte forhold må det imidlertid, som nærmere nedenfor side 48 anført, fremhæves, at isolation af varetægtsfængslede i nogle sager - herunder navnlig sager om meget grov kriminalitet, typisk hvor flere personer er indblandet - er et absolut nødvendigt indgreb for at muliggøre efterforskningen og en rigtig pådømmelse.

Anvendelsen af isolation beror derfor - ligesom anvendelsen af andre straffeprocessuelle tvangsindgreb, f.eks. varetægtsfængsling, jfr. udvalgets betænkning nr. 728/1974, side 19, på en afvejning mellem hensynet til individets retsbeskyttelse og hensynet til kriminalitetsbekæmpelsens effektivitet. Denne afvejning kan reguleres ved bestemmelser i retsplejeloven, men må iøvrigt overlades til domstolene.

Udvalgets flertal finder det ønskeligt, at der - under hensyn til indgrebets alvorlige karakter og til den offentlige debat og kritik, som indgrebets anvendelse giver anledning til - i retsplejeloven foretages en mere udførlig regulering af indgrebets anvendelse, end tilfældet er i den gældende § 770, stk. 3.

Det er herved flertallets opfattelse, at reguleringen bør sætte mere restriktive grænser for anvendelse af isolation end de gældende regler. Det er endvidere flertallets ønske, at det gennem en sådan regulering sikres, at anvendelsen af isolation kun sker i absolut påkrævet omfang, og at der i denne forbindelse sker en faktisk reduktion navnlig af isolationsindgrebenes varighed.

Et mindretal (Bækgård og Hjorth) ønsker særligt at udtale:

Mindretallet kan tiltræde, at fuldstændig udelukkelse fra fællesskab bør begrænses så meget som muligt af de hensyn, som er beskrevet foran af flertallet. Specielt ønsker mindretallet at fremhæve, at de fremtidige regler om isolation og den konkrete anvendelse af dette indgreb må afhænge af en afvejning af hensynet til sigtede over for hensynet til den samfundsmæssige interesse i bekæmpelse af kriminaliteten.

a) Hensynet til sigtede.

Herom kan mindretallet i det væsentlige henvise til flertallets argumentation, herunder især, at de betænkeligheder, der knytter sig til anvendelse af isolation hovedsagelig baserer sig på almindelige humanitære betragtninger. Nogen dokumentation for isolationens skadevirkning foreligger som nævnt ikke. Imidlertid finder mindretallet behov for, at der på dette punkt peges på nogle yderligere momenter til nuancering af standpunktet.

Isolation er ingenlunde noget nyt indgreb, tværtimod har enhver fængsling indtil for få år siden samtidig indebåret fuldstændig afsondring fra andre indsatte. - Isolationens indhold er i de konkrete tilfælde meget forskellig, afhængig bl.a. af varetægtsinstitutionens lokalemæssige forhold, arrestpersonalets muligheder for kontakt med arrestanten, politiets behov for afhøringer, forsvarerens kontakt med ham o.s.v. Specielt bør det fremhæves, at forskellen mellem isolation/ikke-isolation nok gennemgående er noget større i Københavns fængsler end i arresthusene i provinsen. - Isolationsfængsling er foran beskrevet som et af de mest indgribende straffeprocessuelle tvangsindgreb. Dette er efter mindretallets opfattelse et synspunkt, der trænger til en modifikation. Reelt må det vel være sådan, at det mest indgribende er selve fængslingen med dens begrænsninger i bevægelsesfriheden og deraf følgende afsondring fra arrestantens sædvanlige miljø (pårørende, arbejdsplads m.v.). I forhold dertil må afskæring af kontakt med andre - tilfældige - varetægtsarrestanter betragtes som et relativt mindre indgreb, som vel skærper situationen for den pågældende, men ikke afgørende ændrer den. - Specielt i

den første tid af et varetægtsforløb må man formode, at den særlige belastning, som isolation kan indebære, vil være ret så beskeden, og i virkeligheden ofte føles uvæsentlig i forhold til andre indgreb, som arrestanten udsættes for (opdagelsen, pågribelsen, selve fængslingen, stadige afhøringer hos politiet og i retten o.s.v.).

b) Hensynet til efterforskningen.

I en lang række sager vil muligheden for at gennemføre en forsvarlig efterforskning i høj grad afhænge af, at det i kortere eller længere tid - i nogle tilfælde indtil pådømmelsen - er muligt at afskære den/de sigtede fra enhver kontakt med medsigtede og vidner - direkte eller gennem mellemmænd. Aftaler om urigtige forklaringer over for politiet og i retten hører til dagligdagen. Under efterforskningen vil det ofte kunne lykkes at afdække sådanne forhold, men en forudsætning vil regelmæssigt være, at de implicerede og vidnerne ikke kan udveksle informationer om forklaringer til politiet og andre resultater af efterforskningen.

Navnlig i nogle af de mest alvorlige sager vil interessen i løbende at kunne afstemme forklaringerne være stor og i givet fald fatal for efterforskningen. Dette gælder ikke mindst i narkotikasager, hvor vidnerne hyppigt har interesser, der falder sammen med sigtede (pårørende, omgangskreds, narko-brugere). Noget tilsvarende gælder anden professionel kriminalitet, som f.eks. pengeskabsindbrud, røverier m.v. Netop på disse områder er risikoen for en meget aktiv modvirkning af efterforskningen størst.

c) Vurdering.

Mindretallet finder på denne baggrund stærkt at måtte påpege, at yderligere begrænsninger i muligheden for at kunne afskære varetægtsarrestanter fra at etablere og vedligeholde kontakt med medsigtede og vidner tilsvarende vil forringe retshåndhævelsen.

Som ved alle andre tvangsmidler, der stilles til politiets og retsvæsenets rådighed for at forhindre og opklare forbrydelser, er det en politisk opgave at finde balancepunktet ud fra en vurdering af indgrebets intensitet over for den sigtede og indgrebets nytteværdi for den nævnte samfundsmæssige interesse. Det er mindretallets principielle opfattelse, at de gældende regler og praksis om isolation giver en rimelig balance mellem de nævnte hensyn, og at der for så vidt ikke er grund til ændringer. Såfremt isolation ønskes yderligere begrænset, trods den svækkelse, som det medfører af efterforskningen, vil mindretallet ikke afgørende vende sig imod flertallets forslag. Mindretallet lægger herved vægt på, at udkastet på de fleste punkter tilgodeser de hensyn til efterforskningen i de mest alvorlige sager, som mindretallet efterlyser. På enkelte områder har mindretallet dog særlige betænkeligheder ved flertallets udkast og bemærkninger som angivet nedenfor.

4.2. Materielle betingelser.

4.2.1. Varetægtsbetingelserne og behovet for isolation.

a. Isolation kommer kun på tale overfor personer, der er varetægtsfængslede. Det er derfor en grundforudsætning for isolation, at betingelserne for varetægt i retsplejelovens § 762 er er til stede. Det vil navnlig sige, at sigtelsen vedrører en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, at lovovertrædelsen ikke konkret bedømt må forventes at ville medføre straf af bøde eller hæfte, at varetægtsfængslingen ikke vil være i strid med proportionalitetsgrundsætningen, og at én af fængslingsgrundene i § 762, stk. 1, nr. 1, 2 eller 3 eller stk. 2 er til stede. Spørgsmålet om materielle betingelser for isolation vedrører de yderligere betingelser, der herudover skal være opfyldt.

b. Selvom en sigtet i forvejen er varetægtsfængslet, kan det være påkrævet yderligere at iværksætte isolation, d.v.s. udelukkelse fra samvær med (bestemt angivne eller alle) andre

indsatte. Behovet herfor er åbenbart, hvor to personer, der afgiver indbyrdes modstridende forklaringer, er varetægtsfængslet i samme sag, fordi der er bestemte grunde til at antage, at de på fri fod vil vanskeliggøre forfølgningen i sagen ved at træffe indbyrdes aftale om deres forklaringer. Varetægtsfængslingens øjemed vil her være forspildt, hvis de sigtede får lejlighed til samvær under varetægtsfængslingen. Øjemedet vil også kunne forspildes, selvom de to sigtede ikke direkte får samvær med hinanden, hvis de dog gennem andre indsatte, med hvem de har samvær, får mulighed for at aftale forklaringer.

Det kan også være påkrævet at afskære en varetægtsfængslet fra at komme i forbindelse med personer uden for fængslet; medsigtede, vidner eller hjælpere, der vil fjerne spor eller lignende. Direkte forbindelse med disse personer kan afskæres gennem besøgs- og brevkontrol, men dette er ikke altid tilstrækkeligt. Hvis den sigtede har samkvem med andre indsatte, vil han kunne give og modtage meddelelser gennem medindsatte, der ikke er undergivet brev- eller besøgskontrol, som får lejlighed til at telefonere ud af fængslet, eller som bliver løsladt på et tidspunkt, hvor sigtedes sag endnu ikke er færdigefterforsket. Politiet og anklagemyndighedens repræsentanter har oplyst, at nogle sigtede - navnlig hvor der foreligger grov eller organiseret kriminalitet - på enhver måde søger at udnytte sådanne kanaler til at give eller modtage meddelelser, hvorved efterforskningen vanskeliggøres. Der er herved undertiden tale om trusler mod vidner eller medsigtede. I mange tilfælde er sådanne forsøg blevet afsløret og forpurret af fængselsvæsenet eller politiet.

c. Efter den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 770, stk. 3, kan isolation etableres uden hensyn til, hvilke af bestemmelserne i § 762, stk. 1, nr. 1, 2 og 3 eller stk. 2, der danner grundlag for varetægten. I praksis er der imidlertid kun behov for isolation efter politiets begæring i tilfælde, hvor varetægtsfængslingen er støttet på reglen i § 762, stk. 1, nr. 3 om vanskeliggørelse af efterforskningen (kollusionsarrest).

Såfremt særlige foranstaltninger, herunder inddragelse af adgang til fællesskab, er påkrævet for at hindre flugt eller fortsatte lovovertrædelser, bør dette reguleres på grundlag af bestemmelserne om orden og sikkerhed i fængslet.

Udvalget foreslår derfor, at retsplejelovens regler om isolation udformes således, at dette indgreb kun kan anvendes med hensyn til personer, der er varetægtsfængslet i medfør af retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3. Der sker næppe herved nogen ændring af den nuværende praksis for anvendelse af isolation.

d) Ved justitsministeriets skrivelse af 15. november 1982, hvorved udvalget blev anmodet om at behandle spørgsmålet om isolation, blev der åbnet mulighed for - såfremt udvalgets arbejde med isolationsreglerne måtte give anledning dertil - tillige at foreslå ændringer i reglerne om varetægtsfængsling. Bl.a. under hensyn til den tidsfrist, der har været levnet udvalget ved udarbejdelsen af denne betænkning, har udvalget afstået fra at foreslå sådanne ændringer.

4.2.2. Kriminalitets- og mistankekrav.

Varetægtsfængsling efter retsplejelovens § 762, stk. 1, kræver bl.a., at der er begrundet mistanke om, at den sigtede har begået en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover.

Udvalget har overvejet, hvorvidt man som betingelse for iværksættelse af isolation bør skærpe kravet til sigtelsens grundlag (mistankekravet) og til den påsigtede kriminalitet (kriminalitetskravet) i forhold til grundbetingelsen i retsplejelovens § 762, stk. 1. En sådan skærpelse kunne f.eks. være på linie med kravene i § 762, stk. 2, hvorefter der for varetægtsfængsling efter denne bestemmelse kræves, at der foreligger særlig bestyrket mistanke om, at den sigtede har begået en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover.

Udvalget finder ikke grundlag for at foreslå en sådan skærpelse eller iøvrigt at foreslå skærpelse af mistankekravet og kriminalitetskravet, som de er opstillet i § 762, stk. 1. Udvalget lægger herved for så vidt angår mistankekravet vægt på, at spørgsmålet om isolation typisk opstår på et tidspunkt under sagen, hvor efterforskningen endnu ikke er så vidt fremskreden, at mistanken er bestyrket udover, hvad der kræves for at træffe bestemmelse om varetægtsfængsling. For så vidt angår kriminalitetskravet lægger udvalget vægt på, at der i en del tilfælde i praksis er behov for i hvert fald kortvarig isolation også i sager vedrørende mindre grov kriminalitet, som er af den i retsplejelovens § 762, stk. 1, krævede beskaffenhed. Udvalget finder dog, at der med hensyn til spørgsmålet om tidsbegrænsning bør lægges betydelig vægt på kriminalitetens grovhed, jfr. nedenfor, p. 48.

4.2.3. Indikationskrav.

Ved indikationen for et straffeprocessuelt tvangsindgreb forstås de særlige hensyn, som i det enkelte tilfælde begrunder og legitimerer indgrebets foretagelse. Ved varetægtsfængsling består indikationen således i de særlige fængslingsgrunde: flugtfare, gentagelsesfare, kollusionsfare og retshåndhævelsesbehov. Som betingelse for at tillade et straffeprocessuelt tvangsindgreb opstiller retsreglerne normalt krav med hensyn til dels indikationens indhold, d.v.s. angivelse af de grunde, der skal foreligge for at tillade indgrebets foretagelse, dels indikationens grundlag d.v.s. den styrke, hvormed disse grunde gør sig gældende.

Retsplejelovens § 770, stk. 3, fastsætter, at isolation kan ske af hensyn til efterforskningens øjemed. Kravet til indikationen eller det straffeprocessuelle behov er ikke nærmere angivet i bestemmelsen. Udvalget har overvejet dels hvilke fængslingsgrunde, der bør kunne føre til isolation, dels hvorvidt der herudover bør opstilles særlige indikationskrav ved isolation.

Som anført ovenfor side 42 finder udvalget, at der kun ved

varetægtsfængsling efter § 762, stk. 1, nr. 3, kan foreligge behov for isolation som et straffeprocessuelt tvangsindgreb. Det hensyn, der kan begrunde isolation (indikationen) er altså hensynet til at forhindre sigtede i - trods varetægtsfængslingen - at vanskeliggøre forfølgningen i sagen som angivet i § 762, stk. 1, nr. 3.

Spørgsmålet er dernæst, om der - udover fængslingsgrunden i den nævnte bestemmelse - bør stilles særlige indikationskrav for at tillade isolation.

Dette spørgsmål må efter udvalgets opfattelse besvares bekræftende. Ikke enhver kollusionsarrest efter § 762, stk. 1, nr. 3, bør medføre isolation. Dette er da heller ikke tilfældet i praksis, hvor der ofte varetægtsfængsles efter den nævnte lovbestemmelse, uden at der træffes bestemmelse om isolation, idet selve varetægtsfængslingen antages tilstrækkeligt effektivt at forhindre sigtede i at vanskeliggøre forfølgningen.

I nogle tilfælde skønnes varetægtsfængslingen imidlertid ikke tilstrækkeligt hertil, og der opstår behov for isolation fra enkelte eller alle andre indsatte. Ved afgørelsen af, om fuldstændig isolation bør etableres, vil det være af betydning, med hvilke personer sigtede eventuelt vil få fællesskab, hvorledes sikkerhedsforholdene er i fængslet samt, om der i arresten er mulighed for at etablere en tilstrækkelig betryggende delvis isolation, jfr. nedenfor side 72.

Efter udvalgets opfattelse bør indikationskravet iøvrigt udformes således, at isolation kun må anvendes, hvor denne er påkrævet for at afværge en konkret risiko for, at sigtede - på trods af varetægtsfængslingen - vil vanskeliggøre efterforskningen som angivet i § 762, stk. 1, nr. 3.

Til belysning af den nærmere forståelse af dette krav har udvalget gennemgået nogle typisk forekommende situationer for at illustrere, hvornår en sådan konkret risiko sædvanligvis vil være til stede.

a. Dette vil ofte være tilfældet i sager med to eller flere sigtede, der alle er varetægtsfængslede efter § 762, stk. 1, nr. 3, og hvor de i varetægtsfængslet må afskæres fra ved direkte samvær eller gennem andre indsatte, med hvem de har samvær, at få mulighed for at aftale forklaringer og lignende.

b. Det samme kan være tilfældet, hvor en eller flere sigtede i samme sag er på fri fod, og hvor den eller de sigtede, der er varetægtsfængslede i medfør af § 762, stk. 1, nr. 3, må afskæres fra gennem medindsatte, der f.eks. løslades eller modtager besøg, at give meddelelser om sagen til de sigtede, der er på fri fod.

c. Isolation kan også være påkrævet i sager, hvor der kun er én sigtet, såfremt der efter sagens omstændigheder er risiko for, at den varetægtsfængslede - hvis han får adgang til at afgive meddelelser til vidner eller andre - vil påvirke disse ved trusler eller overtalelse til at give urigtige oplysninger, at fortie oplysninger eller at fjerne spor, herunder koster.

d. For så vidt angår tilfælde, hvor der ikke er særlig grund til at tro, at sigtede vil anvende trusler eller overtalelse til at påvirke ikke-sigtede personer, er det opfattelsen hos udvalgets flertal (Dalgas Rasmussen, Elmer, Gammeltoft-Hansen, Ove Hansen og Kirk-Sørensen), at isolation kun bør forekomme sjældent. Der vil i denne tilfældegruppe være tale om, at hindre sigtede i gennem meddelelser, som befordres af andre indsatte, at aftale forklaringer med ikke-sigtede personer, som er villige til at hjælpe sigtede, eller at give disse personer oplysninger om spor og koster. Det må herved erindres, at de fleste varetægtsfængslede vil have slægtninge eller andre nærtstående personer, der må befrygtes at ville hjælpe dem på de angivne måder. Den blotte mulighed for, at sigtede gennem andre indsatte eller på lignende måde vil påkalde sig disse personers hjælp, bør normalt ikke kunne begrunde isolation. I særlige tilfælde, hvor der foreligger meget grov kriminalitet, og hvor oplysningerne giver særlig grund til at tro, at sigtede - trods varetægtsfængsling og besøgs- og brevkontrol - vil påkalde sig denne hjælp, bør isolation dog ikke være

udelukket også i denne tilfældegruppe.

På denne baggrund har flertallet i lovudkastet udformet indikationskravet således, at "varetægtsfængslingens øjemed gør isolation påkrævet, herunder for at hindre sigtede i gennem andre indsatte at påvirke medsigtede eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre." I denne lovformulering er ovennævnte tilfældegruppe a) og b) dækket af ordene "at påvirke medsigtede". Tilfældegruppe c) er dækket af "eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre". Endelig er de mere sjældne situationer, hvor der er behov for isolation i tilfældegruppe d) dækket af, at lovreglens sidste sætning ikke er en udtømmende angivelse, idet den indledes med ordet "herunder". Samtidig er det ved denne opbygning af lovteksten markeret, at anvendelse af isolation i tilfældegruppe d) kun bør ske i sjældne tilfælde.

Et mindretal (Bækgård og Hjorth) finder, at netop den omstændighed, at varetægtsfængslede ofte har slægtninge eller bekendte, der må formodes at have mulighed for og at ville være interesserede i at hjælpe dem med at modvirke efterforskningen, kan gøre isolation nødvendig, også selv om der ikke er grundlag for at antage, at den sigtede vil ty til anvendelse af trusler eller lignende. Mindretallet finder på denne baggrund, at det vil indebære en alvorlig og unødvendig tilsidesættelse af hensynet til efterforskningen, såfremt der ikke også i sådanne tilfælde er mulighed for anvendelse af isolation, og foreslår derfor bestemmelsen udformet, således at adgangen hertil ikke undergives specielle indskrænkninger.

Under henvisning hertil foreslår mindretallet § 770 a, stk. 1, nr. 2, i udvalgets lovudkast, side 76, formuleret således:

"2) varetægtsfængslingens øjemed gør isolation påkrævet."

4.2.4. Tidsbegrænsning.

Som anført ovenfor side 33 må det antages, at den byrde, som isolationen udgør for den varetægtsfængslede, normalt stiger

med isolationens længde. Dette taler for at indføre tidsbegrænsning af isolation under en eller anden form. I enhver sag, hvor sigtede er isoleret, vil der komme et tidspunkt, hvor isolationen må ophæves, selvom der fortsat er et behov for isolation. Hvornår dette tidspunkt kommer, vil afhænge af mange forhold, herunder kriminalitetens art og grovhed og sigtedes holdning til sagen - f.eks. om han faktisk har gjort forsøg på at vanskeliggøre forfølgningen på den i § 762, stk. 1, nr. 3, anførte måde - samt den konkrete belastning, isolationen medfører for sigtede.

4.2.4.1. Udvalget har overvejet, om der i loven bør fastsættes en absolut overgrænse for længden af den periode, i hvilken en varetægtsarrestant kan holdes isoleret. Forslag om fastsættelse af en sådan overgrænse har været stillet af blandt andre landsdommerne Unmack-Larsen, Rørdam og Kallehauge, jfr. ovenfor side 28 og 29.

Udvalget er af den opfattelse, at dersom en overgrænse skulle fastsættes, burde den ikke overstige 6 måneder. I nogle sager vedrørende den meget alvorlige kriminalitet - navnlig hvor en del af efterforskningen har måttet foregå i udlandet, f.eks. visse narkotikasager og enkelte sager om international økonomisk kriminalitet - har det i praksis været nødvendigt at holde varetægtsfængslede isolerede i mere end 6 måneder. En overgrænse på 6 måneder i disse sager, der angår den alvorligste og mest samfundsskadelige kriminalitet, vil kunne være ødelæggende for efterforskningen. Der er derfor i udvalget enighed om, at det ikke er ønskeligt i loven at fastsætte en sådan overgrænse for så vidt angår den meget alvorlige kriminalitet. Det bør i disse sager som hidtil være overladt til domstolene at afgøre, hvornår isolation under hensyn til isolationsperiodens varighed bør afbrydes. Der henvises iøvrigt til det ovenfor side 33 anførte samt til bemærkningerne side 53 om den foreslåede proportionalitetsregel.

4.2.4.2.

a) Uden for området for den alleralvorligste kriminalitet melder behovet for tidsbegrænsning af isolation sig med fornyet styrke. Som anført side 93 anvendes isolation i ikke ringe omfang ved lovovertrædelser som tyveri, andre berigelsesforbrydelser, vold, mindre alvorlige narkotikaforbrydelser (overtrædelse af loven om euforiserende stoffer) m.v. Ca. halvdelen af alle isolationsfængslinger vedrører sådanne forhold. Disse lovovertrædelser er ikke helt så grove som den meget alvorlige kriminalitet, der er nævnt ovenfor i afsnit 4.2.4.1. De har normalt heller ikke sådanne internationale forgreninger eller en sådan organiseret karakter som f.eks. den grove narkotikakriminalitet. De foreliggende statistiske oplysninger viser da også, at efterforskningen i disse sager i de fleste tilfælde i løbet af få uger vil være bragt så vidt, at isolationen ophæves. Undertiden kan der dog også i disse sager forekomme længere isolationstider, i enkelte tilfælde op mod 3 måneder.

Da det er udvalgets opfattelse, at der er behov for en begrænsning af adgangen til at opretholde isolation i længere tidsrum, foreslår udvalget på denne baggrund, at der i retsplejeloven indføres en bestemmelse, hvorefter fuldstændig isolation af varetægtsfængslede, der er sigtede for disse - ikke helt så grove - lovovertrædelser, ikke må udstrækkes over et nærmere angivet, sammenhængende tidsrum.

Udvalgets flertal (Bækgård, Dalgas Rasmussen, Elmer, Hjorth og Kirk-Sørensen) foreslår for at sikre, at efterforskningen også i disse sager, der som anført nedenfor kan omfatte groft tyveri efter straffelovens § 286, stk. 1, så vidt muligt kan tilendebringes uden at vanskeliggøres af sigtedes kollusionsbestræbelser, at dette tidsrum fastsættes til 3 måneder. Et mindretal (Gammeltoft-Hansen og Ove Hansen) finder det ubetænkeligt at fastsætte dette tidsrum til to måneder. Mindretallet lægger herved vægt på, at gennemsnitligt 91% af alle isolationer - og herunder langt den overvejende del af sager vedrøren-

de andet end den alvorligste kriminalitet - ifølge de foreliggende statistiske oplysninger (jfr. s. 92) er afsluttede inden 2 måneder.

b) Også ved afgrænsningen mellem den mest alvorlige kriminalitet, hvor der - som anført ovenfor i afsnit 4.2.4.1. - ikke bør gælde nogen tidsbegrænsning, og den her omhandlede kriminalitet har udvalget delt sig.

Et flertal (Dalgas Rasmussen, Elmer, Gammeltoft-Hansen, Ove Hansen og Kirk-Sørensen) foreslår, at man anvender det samme kriterium som benyttes i retsplejelovens § 762, stk. 2, således at der ved lovovertrædelser, der efter loven kan straffes med fængsel i 6 år eller derover, ikke bør gælde nogen tidsbegrænsning for isolation, medens der ved sigtelser for alle andre lovovertrædelser bør gælde en tidsbegrænsning. Flertallet er opmærksom på, at denne afgrænsning medfører, at isolation ved groft tyveri efter straffelovens § 286, stk. 1, ikke vil kunne begrunde isolation udover tidsfristen. Sådanne tyveriforhold begås undertiden på professionel måde af flere i forening, f.eks. organiserede pengeskabstyverier. I sådanne sager kan man ikke udelukke, at der vil være et vist behov for længerevarende isolation. Under hensyn til den ved lov nr. 239 af 1. juni 1982 foretagne nedsættelse af strafferammen for groft tyveri efter straffelovens § 286, stk. 1, til fængsel i 4 år mener dette flertal imidlertid, at man udfra en proportionalitetsbetragtning også for disse lovovertrædelser bør fastsætte en tidsbegrænsning. Ved andre berigelsesforbrydelser af særlig grov beskaffenhed efter § 286, stk. 2 og 3 (f.eks. bedrageri, mandatsvig og hæleri) når strafferammen op på eller overstiger fængsel i 6 år, således at der ved disse lovovertrædelser også efter det af udvalgets flertal foreslåede kriterium ikke vil gælde nogen tidsbegrænsning for isolation.

Et mindretal (Bækgård og Hjorth) finder det principielt uheldigt, at de meget grove tyverier, f.eks. helt professionelle pengeskabskup, rammes af den foreslåede regel om tidsbegrænsning af isolation. Under hensyn til, at det i praksis forment-

lig er sjældent forekommende, at isolation anvendes i mere end 3 måneder i sådanne tilfælde, vil mindretallet dog ikke stille forslag om en anden afgrænsning, såfremt den maksimale isolationsperiode fastsættes til 3 måneder.

c) Den af udvalgets flertal foreslåede tidsbegrænsning vedrører "et sammenhængende tidsrum" (på mere end 3 måneder). Der ligger heri, at en isolationsperiode ikke må udstrækkes udover 3 måneder. Dette gælder også i tilfælde, hvor der under sagens behandling dukker nye forhold op, om hvilke politiet må starte ny efterforskning (forudsat naturligvis at også de nye forhold er af en art, hvor loven ikke hjemler straf af fængsel i 6 år eller derover). Den foreslåede regel vil altså ikke i alle tilfælde give politiet mulighed for 3 måneders efterforskning af et forhold under isolationsfængsling.

Udvalget kan anbefale, at bestemmelsen med hensyn til de citerede ord ("et sammenhængende tidsrum") udformes og fortolkes som anført. Udvalget lægger hermed vægt på, at bestemmelserne bygger på det synspunkt, at isolation typisk bliver mere og mere byrdefuld, jo længere den varer. Ud fra almindelige proportionalitetsbetragtninger vil isolation i et sammenhængende tidsrum på over 3 måneder derfor ikke være acceptabel, når kriminaliteten ikke er af en sådan grovhed, at den er omfattet af en strafferamme af fængsel i 6 år eller derover. Dette gælder, uanset om efterforskningsmæssige hensyn - f.eks. fordi politiet først er blevet bekendt med nogle af de påsigtede forhold, efter at sigtede har siddet isolationsfængslet i nogen tid - måtte tale for fortsat isolation udover 3 måneder.

d) Sammenfattende fremgår det således, at der i udvalget er flertal - omend flertallet for så vidt angår henholdsvis fristens længde og kriminalitetens art består af forskellige medlemmer - for den i betænkningens lovudkast § 770 a, stk. 2, foreslåede regel.

e) Udvalget er iøvrigt enig om, at den således foreslåede regel efter sin ordlyd ikke vil være til hinder for, at en

person, der har siddet i isolation i 3 måneder eller op mod 3 måneder, og derefter er udtaget af isolationen, pány sættes i isolation, såfremt dette er påkrævet, fordi politiet bliver opmærksom på nye forhold, der nu skal efterforskes. Man bør dog være opmærksom på, at der ikke herved sker omgåelse af 3-måneders fristen. Også selvom den periode, i hvilken sigtede har været ude af isolationen, ikke er ganske kortvarig, bør domstolene i sådanne tilfælde være tilbageholdende med at træffe bestemmelse om ny isolation. Dette følger af den afvejning, der i medfør af proportionalitetsreglen (nedenfor side 53) skal foretages mellem på den ene side den byrde, som indgrebet udgør for sigtede, og på den anden side sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig.

4.2.4.3. Udvalget har overvejet, hvorvidt der bør være adgang til isolation under anke. Når isolation som foreslået af udvalget ovenfor side 42 begrænses til tilfælde, hvor der varetægtsfængsles efter bestemmelsen i retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3, bliver spørgsmålet om isolation under anke alene aktuelt for så vidt angår anke, der omfatter bevisbedømmelsen.

Spørgsmålet er derfor uden betydning ved nævningesager, idet anke til Højesteret aldrig omfatter bevisbedømmelsen med hensyn til skyldsspørgsmålet, jfr. retsplejelovens § 945, stk. 2. For så vidt angår anke til landsret, vil spørgsmålets betydning endvidere blive begrænset, hvis den af udvalgets flertal foreslåede tidsbegrænsning for isolation til 3 måneder i sager om lovovertrædelser, hvis strafferamme ikke når op på fængsel i 6 år eller derover, gennemføres. Det vil være uhyre sjældent, at en sag når frem til ankebehandling inden udløbet af de 3 måneder.

Den praktiske betydning af spørgsmålet om isolation under anke vil derfor være begrænset til sager vedrørende lovovertrædelser, der - uden at være nævningesager - dog har en strafferamme på fængsel i 6 år eller derover. Denne gruppe lovovertrædelser omfatter bl.a. berigelsesforbrydelser af særlig grov beskaffenhed - bortset fra tyveri - og narkotikakriminalitet

efter straffelovens § 191, stk. 1, 1. pkt. (bl.a. overdragelse af narkotika under skærpende omstændigheder) og § 191 a.

Udvalget har søgt at skaffe oplysning om, i hvilket omfang isolation faktisk har fundet sted under anke. Udvalget er herved kun blevet bekendt med få tilfælde. Anvendelse af isolation under anke er altså yderst begrænset. Dette er efter udvalgets opfattelse i fuld overensstemmelse med de retningslinier, der bør gælde for isolation.

For det første vil isolation under anke - selvom ankebehandlingen fremskyndes - medføre en meget langvarig isolationsperiode og allerede af denne grund være yderst bétænkelig.

For det andet er isolation kun påkrævet, indtil bevis i sagen er sikret. Under sagens behandling i 1. instans vil bevisførelse have fundet sted og være sikret gennem protokollation af forklaringer m.v. Såfremt afgivne forklaringer - efter at tiltalte er udtaget af isolation - ændres til hans fordel under anken, vil dette næppe forbedre tiltaltes bevismæssige stilling, tværtimod. Der vil derfor normalt ikke være noget reelt behov for isolation under anke.

I særlige tilfælde - f.eks. hvor vidner af en eller anden grund ikke har kunnet afhøres i 1. instans og derfor først føres under anken - vil der kunne være et behov for isolation. Isolationsperiodens længde vil i sådanne tilfælde under hensyn til proportionalitetsgrundsætningen som regel være til hinder for isolation under anke.

Udvalget vil imidlertid ikke udelukke, at isolation i ganske særlige tilfælde vil være påkrævet.

På denne baggrund foreslår udvalget, at der ikke i retsplejeloven fastsættes særlige regler om isolation under anke. I så fald vil det følge af de almindelige regler om betingelserne for iværksættelse og opretholdelse af isolation og om proportionalitet, at isolation under anke - ligesom i nuværende praksis - kun kan finde sted under ekstraordinære omstændig-

heder.

4.2.5. Proportionalitetskrav.

Der antages for alle straffeprocessuelle tvangsindgreb at gælde en proportionalitetsgrundsætning, hvorefter et indgreb ikke må foretages, såfremt det formål, der tilsigtes opnået ved indgrebet, kan tilgodeses ved mindre indgribende foranstaltninger, eller såfremt den ulempe, indgrebet medfører for den person, der rammes deraf, ikke står i rimeligt forhold til indgrebets betydning for efterforskningen, til sagens betydning eller til den retsfølge, der kan ventes, hvis sigtede findes skyldig. Denne grundsætning, der for så vidt angår varetægtsfængsling har givet sig udtryk i reglen i retsplejelovens § 762, stk. 3, gælder efter udvalgets opfattelse også for isolation. Det er endvidere udvalgets opfattelse, at proportionalitetskravet i forbindelse med den foreslåede regulering af betingelserne for isolation bør lovfæstes.

Udvalgets lovudkast på dette punkt indebærer for det første, at isolation ikke må finde sted, såfremt hensynet til varetægtens øjemed må anses for tilstrækkeligt varetaget gennem mindre indgribende foranstaltninger, såsom delvis isolation, placering af flere sigtede i forskellige arresthuse, brev- og besøgskontrol samt andre begrænsninger af arrestantens rettigheder, jfr. retsplejelovens § 773.

For det andet skal det nøje overvejes, om isolation efter sagens omstændigheder er et rimeligt indgreb. I denne afvejning indgår på den ene side de ulemper og risici for skader, som indgrebet medfører for den varetægtsfængslede. Jo mere man ved foranstaltninger i fængslet afværger disse ulemper og risici - f.eks. med beskæftigelse, længerevarende samvær med personale eller andre personer (jfr. side 65) og adgang til TV og lignende, - jo mindre byrdefuld vil isolationen være. Det følger også heraf, at jo længere isolationen har varet, jo større krav med hensyn til sagens betydning, den forventede retsfølge og isolationens nødvendighed for efterforskningen bør der stilles som betingelse for at opretholde iso-

lation.

På den anden side indgår i denne afvejning kriminalitetens grovhed og arten og omfanget af de skader for opklaringen, som sigtede må antages at ville og kunne forårsage ved sin kollusion, hvis han ikke isoleres.

I den konkrete sag indebærer proportionalitetsgrundsætningens afvejning, at der skal tages hensyn til på den ene side kriminalitetens grovhed og sagens efterforskningsmæssige situation, herunder bevistemaets vanskelighed, omfanget og vigtigheden af bevisførelsen samt karakteren af de beviser, der skal beskyttes ved isolationen, og på den anden side sigtedes konkrete forhold, herunder navnlig hans sårbarhed over for negative virkninger af isolationen.

Udvalget har ved reglens udformning ønsket at understrege, at der i forbindelse med afgørelser om isolation må lægges betydelig vægt på de konkrete forhold. Herved sikres dels, at isolation ikke finder sted, hvor vægtige efterforskningsmæssige hensyn ikke kræver det, dels at oplysninger om sigtedes personlige forhold, herunder lægelige oplysninger om hans fysiske og psykiske helbredstilstand, efter de nærmere omstændigheder tillægges central betydning for spørgsmålet om opretholdelse af isolation. Overfor ganske unge mennesker bør der udvises den yderste tilbageholdenhed med anvendelse af isolation, men også overfor dem kan foranstaltningen være påkrævet.

I tilslutning til proportionalitetsreglen har udvalget overvejet, om der måtte være anledning til at fastsætte særlige begrænsninger i adgangen til at isolere sigtede fra de personer, der i medfør af retsplejelovens § 171, stk. 1, ikke har pligt til at afgive forklaring som vidne (sigtedes "nærmeste"). Udvalget har ikke fundet grundlag for at foreslå en sådan særlig begrænsning.

4.3. Formelle regler.

Efter den gældende retsplejelov behandles spørgsmålet om iso-

lation i et vist omfang efter andre processuelle regler end spørgsmålet om varetægtsfængsling, jfr. ovenfor i afsnit 2.2. Afgørelse om isolation kan således træffes ved beslutning, der ikke efter loven behøver at begrundes. Efter udvalgets opfattelse er spørgsmålet om isolation så væsentligt for de sigtede, at denne forskel ikke bør opretholdes.

Udvalget foreslår derfor reglerne om behandlingen af fængslingsspørgsmålet overført til afgørelser om isolation ved en henvisningsbestemmelse, der omfatter reglerne i retsplejelovens § 764, stk. 2-4 samt §§ 766-69.

4.3.1. Dette indebærer for det første, at sigtede ved afgørelsen om isolation efter de nærmere regler i § 764, stk 2-3, skal have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet. Dernæst præciseres det, at forsvareren skal bistå den sigtede også med hensyn til spørgsmålet om isolation. Endvidere skal afgørelsen om isolation træffes ved kendelse, som skal begrundes i overensstemmelse med det særlige krav i § 764, stk. 4. Kendelsen om isolation skal således angive de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for isolation er opfyldt. Den udførlige begrundelse vil bl.a. være af betydning for forsvarerens stillingtagen til spørgsmålet om anticiperet bevisførelse, jfr. nedenfor s. 59.

Ved henvisningen til retsplejelovens § 766 fastslås, at kendelse om isolation til enhver tid kan omgøres af retten.

4.3.2. Udvalget har endvidere fundet, at der af hensyn til at sikre, at isolation ikke udstrækkes længere end nødvendigt, bør fastsættes en frist for isolationens varighed. Denne frist bør som udgangspunkt fastsættes efter samme regler som ved varetægtsfængsling, jfr. retsplejelovens § 767, stk. 1. Dette indebærer, at fristen skal fastsættes så kort som muligt, og at den ikke må overstige 4 uger.

Som en særlig regel for isolation foreslår udvalget imidlertid, at den første frist ved indgrebets iværksættelse ikke bør kunne overstige 2 uger. Begrundelsen herfor er, at det ved etab-

leringen af varetægt under isolation kan være meget vanskeligt at overskue sagen. Det vil derfor ofte være svært for forsvareren at argumentere imod og for dommeren at afvise et ønske fra politiet om isolation for at sikre, at politiet kan foretage de første afhøringer og undersøgelser uden mulighed for kollusion fra sigtedes side. Når disse afhøringer og undersøgelser er foretaget, vil forsvareren have væsentlig større mulighed for at afæske politiet oplysning om, på hvilken måde og i forhold til hvilke personer, spor eller koster der er reel risiko for at sigtede - trods varetægtsfængslingen - vil kolludere, hvis han får adgang til fællesskab med andre indsatte. Først når en sådan indgående behandling af isolationsspørgsmålet har fundet sted, bør fristen kunne fastsættes til 4 uger. På den anden side vil det efter en sådan prøvelse være forsvarligt med en frist på 4 uger. Det må herved erindres, at kortere frist medfører hyppigere fremstilling i retten med heraf følgende forsinkelse af sagen - også til skade for sigtede. Det må også erindres, at i de tilfælde, hvor retten under hensyn til sagens omstændigheder skønner, at der bør gælde en kortere frist end 4 uger, har retten mulighed for at fastsætte en sådan. Endvidere har forsvareren - selvom en frist ikke er udløbet - adgang til at begære retsmøde afholdt med henblik på ophævelse af isolationen, såfremt der foreligger nye oplysninger om sagen eller om sigtedes tilstand.

Det vil være naturligt, om fængselsfristen fastsættes således, at den falder sammen med fristen for isolation.

4.3.3. Efter retsplejelovens § 767, stk. 2, skal kæremål vedrørende kendelse om forlængelse af fængslingsfristen, hvorved fængslingen udstrækkes over tre måneder, efter begæring behandles mundtligt. Når kæremål én gang er behandlet mundtligt, afgør den overordnede ret, om en senere begæring om mundtlig behandling skal imødekommes. Der er i udvalget enighed om, at dette krav på mundtlig kærebehandling også bør gælde ved kæremål, der alene angår spørgsmålet om isolation. Udvalget har imidlertid overvejet, om der bør indrømmes sigtede krav på mundtlig behandling af isolationskæremål i videre omfang end efter § 767, stk. 2.

En sådan udvidet adgang til mundtlig kærebehandling er foreslået af Rørdam og Unmack Larsen i Juristen 1983, p. 64 ff., således at der gives adgang til at kræve mundtlig behandling af kæremål over afgørelser, hvorved isolationen udstrækkes udover 6 uger fra iværksættelsen eller fra den seneste mundtlige kærebehandling.

Udvalgets flertal (Bækgård, Dalgas Rasmussen, Elmer, Hjorth og Kirk-Sørensen) finder, at en sådan regel, der vil medføre, at isolationsspørgsmålet hver 6.-8. uge skal kunne undergives mundtlig forhandling i landsretten, ikke vil indebære fordele, som står i rimeligt forhold til det yderligere ressourceforbrug inden for retsvæsenet, som ville være følgen af en sådan regel. Flertallet lægger herved vægt på, at den mundtlige forhandling i landsretten er en omstændelig behandlingsform. Retsmødet skal passes ind i landsrettens berammelser; sagen skal fremsendes til statsadvokaten, således at denne efter en af dennes fuldmægtige kan give møde; der skal laves ekstrakter eller tages kopier af alle relevante dokumenter; og sagens akter og sigtede skal bringes til stede ved den mundtlige behandling. Disse foranstaltninger vil lægge yderligere byrder på såvel landsretten som politiet og derved medføre, at andre opgaver må udskydes, medmindre yderligere ressourcer tilføres. I nogle tilfælde vil mundtlig forhandling for landsretten medføre, at efterforskningsskridt må udsættes. Herved kan der ske forsinkelse af sagens øvrige behandling, således at resultatet kan blive en utilsigtet forlængelse af isolationsperioden både for den sigtede, der har kæret, og for eventuelle medsigtede i samme sag. Hertil kommer, at forsvareren også ved skriftlig behandling har mulighed for at fremføre sine synspunkter for landsretten ved indgivelse af kæreskrift. En overførelse af reglen i § 767, stk. 2, på isolation vil efter flertallets indstilling vedrørende tidsbegrænsning indebære, at forhandling for landsretten kun kan kræves i de sager med særlig grov kriminalitet, hvor der ikke sættes nogen tidsbegrænsning for isolation. Herudover vil landsretten have mulighed for i særlige tilfælde at træffe bestemmelse om mundtlig behandling af et kæremål, jfr. § 972,

stk. 2, selvom tre-måneders fristen i § 767, stk. 2, ikke er udløbet.

Et mindretal (Gammeltoft-Hansen og Ove Hansen) lægger afgørende vægt på, at den mundtlige behandling af kæremål indebærer en højere grad af betryggelse af sigtedes retsstilling. At mundtlig behandling generelt er at foretrække fremfor skriftlig, er utallige gange blevet fastslået i retsplejemæssige drøftelser. Inden for de straffeprocessuelle tvangsindgrebs område er samme synspunkt blevet anlagt af strafferetsplejeudvalget (jfr. betænkning 728/1974, s. 47, sp. 1). Da isolationsfængsling i almindelighed må anses for et væsentligt mere intensivt indgreb end almindelig varetægtsfængsling finder disse medlemmer, at også adgangen til mundtlig kærebehandling bør være videregående end efter bestemmelsen i retsplejelovens § 767, stk. 2, ifølge hvilken en sådan adgang indtræder efter 3 måneders forløb. Det foreslås derfor, at kendelser, hvorved isolationen forlænges ud over en periode på 6 uger, skal undergives mundtlig kærebehandling, såfremt det begæres. Den stærkt stigende belastning for tiltalte, som må antages at følge med den tidsmæssige udstrækning af isolationen, taler endvidere for, at adgangen til mundtlig kærebehandling gives, hver gang en periode på seks uger er forløbet siden det seneste mundtligt behandlede kæremål.

Mindretallet finder ikke, at flertallets betragtninger om øget belastning af landsretterne og forlængelse af isolationsperioden bør tillægges afgørende vægt. Tilsvarende synspunkter blev fremført forud for indførelsen af den nuværende bestemmelse i retsplejelovens § 767, stk. 2, uden at denne bestemmelse har haft særligt vidtgående konsekvenser i henseende til forlængelse af varetægtsperioderne eller belastning af landsretterne. Endvidere vil mindretallet ikke afvise muligheden af, at den blotte eksistens af en regel om mundtlig kærebehandling af isolationsfængslinger med 6 ugers intervaller kunne have den indirekte virkning, at begæring om fortsat isolation i videre omfang frafaldes, eller forlængelse nægtes i de tilfælde, hvor isolationsfængslingens grundlag er tvivlsomt. I sådanne tilfælde vil en bestemmelse som den foreslåe-

de følgelig ikke indebære nogen forøgelse af landsretternes arbejdsbyrde eller forlængelse af isolationsperioderne.

Mindretallet foreslår, at bestemmelsen i udkastets § 77o c udformes således:

"§ 770 c. Ved rettens afgørelse om isolation finder reglerne i § 764, stk. 2-4, § 766, § 767, stk. 1, og §§ 768-769 tilsvarende anvendelse. Ved iværksættelse af isolation må den første frist for indgrebets længde dog ikke overstige 2 uger.
Stk. 2. Kæres en kendelse, hvorved isolation udstrækkes ud over 6 uger, skal kæremålet efter begæring behandles mundtligt. Tilsvarende gælder ved kære af kendelser, hvorved isolationen udstrækkes ud over 6 uger fra den seneste mundtlige behandling af kæremål over for en kendelse om forlængelse af isolationen."

4.3.4. Efter udvalgets opfattelse bør henvisningen til fængslingsreglerne også omfatte bestemmelsen i retsplejelovens § 768 om ophævelse af indgrebet, bl.a. når betingelserne ikke længere er til stede, eller når undersøgelsen af politiet ikke fremmes med tilstrækkelig hurtighed. Det vil være en følge af denne bestemmelse, at isolation efter omstændighederne kan ophæves, uanset om den af retten fastsatte frist i øvrigt er udløbet. Det bemærkes herved, at politiet har ret og pligt til på egen hånd at ophæve en iværksat isolation, når denne ikke længere er påkrævet, uden at afvente en afgørelse fra retten.

I de få tilfælde, hvor isolation under anke kan komme på tale, bør reglerne i retsplejelovens § 769 følges. Dette indebærer, at en bestemmelse truffet af byretten om fortsat isolation under eventuel anke snarest skal forelægges landsretten til afgørelse, når anken er effektueret.

4.4. Anticiperet bevisførelse.

Udvalget har overvejet, om der gennem en udvidet adgang til anticiperet bevisførelse bør søges tilvejebragt mulighed for en begrænsning af anvendelsen af isolation.

Isolation kan efter udvalgets udkast kun iværksættes for at hindre sigtede i - trods varetægtsfængslingen - at vanskeliggøre forfølgningen ved at ødelægge beviser, f.eks. ved at påvirke medsigtede eller andre. Er de pågældende beviser sikret i den forstand, at f.eks. en senere ændret forklaring ikke kan forventes at rokke ved bevisresultatet, kan hensynet til at modvirke bevisødelæggelse ikke begrunde (fortsat) isolation. Afgivelse af vidneforklaring til politirapport kan ikke i almindelighed anses for en sådan sikring. Dette vil derimod kunne være tilfældet med hensyn til indenretligt afgivne forklaringer. Hvorvidt behov for at modvirke kollusion efter afgivelsen af sådanne forklaringer fortsat består, vil afhænge af sagens konkrete omstændigheder. En indenretlig afgivet forklaring kan være så svævende, at beviset ikke kan anses for sikret. Endvidere kan forklaringer under efterforskningen være afgivet på et grundlag, som forrykkes af den senere efterforskning. I andre tilfælde vil afgivelse af indenretlig forklaring af et eller flere vidner eller medsigtede imidlertid reelt afskære sigtede fra muligheden for at vanskeliggøre forfølgningen.

Efter grundsætningen om bevisumiddelbarhed finder bevisførelsen i straffesager som hovedregel sted umiddelbart for den dømmende ret og under domsforhandlingen. Bevisumiddelbarheden er af væsentlig betydning for lægdommeres medvirken i strafferetsplejen.

Efter retsplejelovens § 747 kan hovedreglen om bevisumiddelbarhed fraviges ved bevisførelse under efterforskningen, såfremt der er frygt for, at et bevis ellers vil gå tabt, f.eks. når et vidne er meget syg, eller såfremt beviset ikke uden væsentlig ulempe eller forsinkelse vil kunne føres umiddelbart for den dømmende ret, f.eks. hvor et vidne skal på en langvarig rejse til et fjernt udland. Bestemmelsen i § 747 vil muligvis også kunne anvendes i tilfælde, hvor der er frygt for, at beviset ellers vil gå tabt ved kollusion, f.eks. i form af trusler fra sigtede eller dennes sammensvorne. Der er derimod næppe i § 747 hjemmel til anticiperet bevissikring i tilfælde hvor risikoen for kollusion kan imødegås f.eks. ved

isolation af sigtede. Det vil sige, at § 747 ikke - eller i hvert fald ikke i alle tilfælde - vil kunne anvendes med det formål at sikre bevis på en sådan måde, at sigtede kan udtages af isolation. Udvalget har derfor overvejet, hvorvidt reglen i § 747 bør suppleres med en adgang til bevisførelse under efterforskningen med det særlige formål at muliggøre ophævelse af en iværksat isolation. Det er herved udvalgets opfattelse, at når isolation har varet i en vis længere periode, kan hensynet til eventuelt at fritage sigtede for den belastning, som indgrebet betyder, veje så tungt, at de almindelige retsplejemæssige hensyn, der ligger bag grundsætningen om bevisumiddelbarhed, i visse tilfælde må vige.

Derfor foreslår udvalget, at der åbnes adgang til anticiperet bevisførelse med henblik på at sikre bevis på en sådan måde, at ophævelse af isolation muliggøres, såfremt isolationen har varet i et sammenhængende tidsrum på mere end 3 måneder.

Sidstnævnte tidsfrist er valgt, dels fordi den fravigelse af bevisumiddelbarheden, som den anticiperede bevisførelse indeholder, kun bør anvendes i tilfælde hvor alternativet typisk er en virkelig alvorlig belastning af sigtede ved fortsat isolation, og dels fordi anticiperet bevisførelse først med nytte kan foretages, når efterforskningen er så vidt fremskreden, at anklagemyndighed og forsvarer har et sådant overblik over sagen, at man er klar over, hvilke forhold der skal belyses ved bevisførelsen. Samtidig svarer 3-måneders fristen til de af udvalgets flertal foreslåede regler i § 770 a, stk. 2, om tidsbegrænsning af fuldstændig isolation til 3 måneder, medmindre sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover (jfr. ovenfor side 49) og i § 770 c, jfr. § 767, stk. 2, om adgang til at kræve mundtlig forhandling af kæremål.

Reglen foreslås udformet således, at den anticiperede bevisførelse forudsætter en begæring fra forsvareren. Dette skyldes, at grundsætningen om bevisumiddelbarhed i vidt omfang skyldes hensynet til forsvaret. Hvis sigtede og forsvareren i den konkrete sag skønner, at det er i deres interesse, at

bevisførelsen finder sted direkte for den dømmende ret under overværelse af lægdommerne, og hvis sigtede er villig til at tåle fortsat isolation, bør den anticiperede bevisførelse ikke kunne pånødes forsvaret. Dette er naturligvis ikke til hinder for, at politiet oplyser forsvareren om, at isolation formentlig vil kunne ophæves, hvis en bestemt anticiperet bevisførelse finder sted. Efter omstændighederne vil politiet endog have pligt til at give forsvareren sådan underretning. Endvidere vil anklagemyndigheden også efter indførelsen af den foreslåede regel have adgang til at begære anticiperet bevisførelse på grundlag af den gældende bestemmelse i § 747.

Efter udvalgets forslag er reglen fakultativ, således at retten har mulighed for at imødekomme begæringen eller - eventuelt under hensyn til en begrundet protest fra anklagemyndigheden - at afslå begæringen. Rettens afgørelse vil kunne påkæres efter retsplejelovens § 968.

Som omstændigheder, der kan begrunde et afslag fra retten, kan nævnes, at efterforskningen i komplicerede sager ikke har kunnet bringes så vidt, at et tilstrækkeligt materiale foreligger. Også retsplejemæssige hensyn kan bevirke, at bevisførelsen i særlige tilfælde - uanset hensynet til sigtede - bør finde sted under domsforhandlingen, f.eks. hvor det er af betydning, at lægdommerne overværer den umiddelbare reaktion på et stillet spørgsmål. Endvidere kan det tænkes, at domsforhandlingen er så nært forestående, at anticiperet bevisførelse alene vil bevirke, at sagen - herunder eventuelt varetægtsfængslingen - trækkes i langdrag. Der bør også være mulighed for retten til at afslå en begæring, hvor der efter sagens samlede omstændigheder ikke er rimelig udsigt til, at gennemførelse af den anticiperede bevisførelse vil bevirke, at isolationen ophæves. Endelig bør begæringen kunne afslås med den begrundelse, at den fornødne bevisførelse er af uforholdsmæssigt stort omfang eller i øvrigt særlig besværlig, f.eks. hvor der skal indkaldes vidner fra udlandet. Hvor de nævnte, særlige hensyn imidlertid ikke gør sig gældende, forudsættes det, at bevisførelsen i almindelighed tillades.

Den omstændighed, at der under isolationsperiodens forløb er kommet nye forhold til politiets kendskab, suspenderer ikke 3-måneders fristen (jfr. ovenfor side 48 om den foreslåede 3-måneders tidsfrist for isolationen), men ved vurderingen af, om bevisførelsen bør tillades, bør der tages hensyn til de efterforskningsmæssige problemer, som følger af nye sigtelser.

Når bevisførelsen er tilendebragt, må retten på begæring tage stilling til, om isolationen kan ophæves. Udvalget har ikke fundet at burde forslå særlige regler herom. Det forudsættes, at afgørelsen træffes, uanset at fristen for isolationen muligvis ikke er udløbet, jfr. henvisningen i udkastet til retsplejelovens § 768. Spørgsmålet må i øvrigt afgøres efter almindelige regler. Det følger heraf, at isolationen normalt bør ophæves, når de i kendelsen anførte grunde for isolationen er bortfaldet, idet beviserne ved den anticiperede bevisførelse er sikret i fornødent omfang. På den anden side kan der ikke opstilles en regel, hvorefter gennemførelse af anticiperet bevisførelse automatisk fører til isolationens ophævelse.

Udvalgets forslag må antages at ville medføre en vis forøgelse af arbejdsbyrden for politiet, anklagemyndigheden og domstolene, men udvalget har ikke kunnet foretage beregninger af de økonomiske konsekvenser heraf.

4.5. Andre foranstaltninger.

4.5.1. Lægetilsyn.

Isolerede varetægtsfanger er - i lighed med andre varetægtsarrestanter og indsatte - underkastet tilsyn ved vedkommende fængselslæge/arresthuslæge. Denne vil, når han konsulterer den varetægtsfængslede efter begæring af denne, efter begæring af fængslets personale eller som led i en rutinemæssig turnus, have sin opmærksomhed henvendt på såvel somatiske som psykiske lidelser hos den indsatte. Om fornødent vil fængselslægen ordinere medicin eller anden behandling eller henvise til speciallæge.

Fængselslægens behandling af forefundne lidelser sker uafhængigt af, hvad der må antages at være årsag til lidelsen. Også psykiske lidelser, der måtte være fremkaldt eller forstærket af isolation, henhører under fængselslægens behandling. Det ligger uden for fængselslægens kompetence at ordinere en ophævelse af isolation. Derimod har lægen mulighed for ved erklæring til fængslets ledelse og efter omstændighederne til anklagemyndigheden, forsvareren og retten at ytre sig om, hvorvidt og i hvilket omfang et konstateret psykopatologisk symptom må antages at være fremkaldt eller forværret af isolation, og hvorledes den indsattes prognose må skønnes at være under fortsat isolation. Sådanne lægelige oplysninger vil indgå som elementer i den proportionalitetsafvejning, som retten til enhver tid skal foretage ved afgørelse af isolationsspørgsmålet. Uanset om fængselslægen fører skærpet tilsyn med isolationsfængslede, og eventuelt afgiver periodiske erklæringer, må det understreges, at ansvaret for isolationen påhviler retten.

Der kan om de lægeetiske problemer i forbindelse med isolationsfængsling navnlig henvises til en udtalelse fra hovedbestyrelsen for Den almindelige Danske Lægeforening, gengivet i Ugeskrift for Læger 1982, s. 494.

4.5.2. Behandlingen af isolerede arrestanter.

Følgerne af isolation for den indsatte afhænger af, under hvilke former isolationen finder sted. En bestemmelse om delvis isolation indebærer i sig selv blot at den sigtede i varetægtsfængslet afskæres fra samkvem med en eller flere bestemte indsatte. Ved fuldstændig isolation har den sigtede derimod ikke adgang til samkvem med nogen anden arrestant.

Det er klart, at i det omfang, isolerede arrestanter får mulighed for samkvem med andre personer end medindsatte, mindskes ulemperne ved isolation. Det har i debatten været anført, at isolationsfængslede har kontakt med fængselspersonalet 15 - 20 gange om dagen. Efter udvalgets opfattelse bør man ved vurde-

ringen af, hvor byrdefuld isolationsfængsling er, næppe lægge for stor vægt på kortvarige, rutinemæssige kontakter med personalet. Derimod kan længerevarende samkvem, der særligt har til formål at beskæftige sig med den indsatte, have betydning.

Udvalget har på denne baggrund overvejet, om der bør fastsættes særlige regler, der regulerer isoleredes adgang til sådant samkvem. Der kunne i denne forbindelse være tale om samvær med forsorgsmedarbejdere, medarbejdere med pædagogisk baggrund m.fl.

Efter den gældende retsplejelovs § 776 fastsætter justitsministeren nærmere regler om behandlingen af varetægtsarrestanter og om den bistand, der ydes dem for at begrænse de erhvervsmæssige, sociale og personlige ulemper, som følger af varetægten. Dette omfatter naturligvis også isolerede arrestanter. Gældende regler og praksis om behandlingen af isolerede arrestanter er omtalt ovenfor i kapitel 1. Som det fremgår heraf søges ulemperne ved isolation allerede under de nuværende forhold begrænset på forskellig måde.

Udvalget anser den forsorgsmæssige behandling af isolerede arrestanter for at være af væsentlig betydning. Styrken af den indsats, hvormed man fra fængselsvæsenets side til enhver tid søger at begrænse ulemperne ved isolation, vil endvidere efter udvalgets udkast have betydning for afgørelser om iværksættelse og opretholdelse af fuldstændig isolation, jfr. ovenfor p. 53 om proportionalitetsreglen.

Efter udvalgets opfattelse bør der sættes ind med tilbud om regelmæssige, længerevarende samtaler af såvel forsorgsmæssig som almenmenneskelig karakter. Sådant tilbud bør navnlig gives til unge eller psykisk skrøbelige isolationsfanger og til personer, der har været isolationsfængslet i nogen tid, f.eks. 4 uger.

Den særlige forsorgsmæssige indsats over for isolerede arrestanter bør dog ikke begrænses hertil. Det bør sikres, at de isolerede reelt får mulighed for at udnytte de rettigheder

til meningsfuld beskæftigelse, der tilkommer dem, herunder i form af arbejde, undervisning, hobby-aktiviteter og nem adgang til litteratur og nyhedsformidling. Når isolation opretholdes gennem længere tid, bør det sikres, at arrestanten rent faktisk har adgang til avislæsning, radio, TV, medmindre der er truffet modstående bestemmelse i medfør af retsplejelovens § 773.

Udvalget har imidlertid afstået fra at udforme særlige regler om behandlingen af isolerede. Det ville være kompliceret og næppe særligt givende at udarbejde generelle bestemmelser om dette spørgsmål. Endvidere får man formentlig den bedste udnyttelse af de til enhver tid til rådighed stående ressourcer ved at overlade de nærmere retningslinier til fastsættelse i administrative forskrifter, hvorved en løbende og smidig tilpasning til de faktiske anstaltsmæssige forhold og de indsattes behov sikres.

Det er imidlertid væsentligt for udvalget at understrege betydningen af, at der stilles de fornødne bevillingsmæssige ressourcer til rådighed til løsning af opgaven. Udvalget har dog ikke foretaget beregninger af de økonomiske konsekvenser.

4.5.3. Særlig kompensation.

4.5.3.1. Udvalget har overvejet, om der ved strafudmåling eller eventuelt gennem regler om forhøjet varetægtsfradrag bør gives isolerede arrestanter kompensation for den særlige belastning, der ligger i, at varetægtsfængslingen er sket under anvendelse af fuldstændig isolation.

Efter den almindelige bestemmelse i straffelovens § 80 skal der ved udmåling af straf tages hensyn til bl.a. gerningsmandens forhold før og efter gerningen. I medfør af denne bestemmelse vil det være muligt i tilfælde, hvor en varetægtsfængslet tiltalt har været igennem en særlig lang og byrdefuld isolationsperiode, at tage et vist hensyn hertil ved strafudmålingen. Betydningen heraf vil, da der indgår mange hensyn ved strafudmålingen, være vanskelig at påpege. Det vil have und-

tagelsens karakter, at der i domsbegrundelsen gives udtryk for, at en iværksat isolation har bevirket nedsættelse af den udmålte straf. Alligevel kan forekomsten af en længerevarende isolationsperiode meget vel i tvivlstilfælde bevirke, at retten vælger den laveste af to mulige strafpositioner, f.eks. vælger en straf af fængsel i 2 år i stedet for fængsel i 2 år og 6 måneder.

Straffelovens § 86 fastsætter, at den tid, hvori domfældte har været varetægtsfængslet, fradrages i den idømte frihedsstraf. Retten kan undtagelsesvis bestemme, at hele straffen skal anses for udstået, selv om den idømte straf er længere end den tid, hvori den dømte har været frihedsberøvet. Derimod har retten ikke hjemmel til at bestemme, at varetægten - under hensyn til at den har været iværksat under isolation - skal fratrækkes den idømte straf med et større antal dage, end frihedsberøvelsestiden faktisk har varet. Dette ville kræve en ændring af § 86.

Der er i udvalget enighed om, at der kan være behov for ved fastsættelsen af den straf, der skal afsones, at tage hensyn til, at den sigtede i varetægtstiden eller i en del deraf har været underkastet isolation.

Udvalgets flertal (Bækgård, Dalgas Rasmussen, Elmer, Hjorth og Kirk-Sørensen) mener, at dette behov kan tilgodeses gennem den gældende regel i straffelovens § 80. Disse medlemmer finder det i denne forbindelse ønskeligt, at man ved straffastsættelsen i fremtiden i videre omfang ved anvendelsen af § 80 tager hensyn til udstået isolation under varetægt. Derimod kan flertallet ikke anbefale, at der ved en tilføjelse til straffelovens § 86 skabes grundlag for et forhøjet varetægtsfradrag for de dage, i hvilke sigtede har været i isolation. En sådan regel ville give en urimelig fordel til de sigtede, der på grund af kriminalitetens grove eller organiserede karakter, eller fordi de har søgt at modvirke efterforskningen, har været holdt i isolation under varetægtsfængslingen, medens personer, der har været sigtet for mindre grov eller omfattende kriminalitet, eller som ikke har lagt hin-

dringer i vejen for efterforskningen, og som derfor ikke har været i isolation, ikke vil få denne fordel. En sådan regel ville også harmonere dårligt med den gældende praksis - der hviler på et fællesnordisk udvalgsarbejde - hvorefter én varetægtsdag medfører fradrag i strafafsoningen med én dag, uanset om varetægten er udstået under mere eller mindre byrdefulde omstændigheder, f.eks. i et større moderne arresthus med gode arbejdsmuligheder og fritidstilbud, ctr. et ældre arresthus med få faciliteter, eller varetægt med fuld adgang til ukontrolleret brevveksling og besøg, ctr. varetægt uden besøgsadgang og med brevcensur. De særlige tilfælde, hvor isolationen har været langvarig og - bortset fra selve kriminaliteten - ikke skyldes sigtedes egne forhold, og hvor der derfor kan være et vist behov for kompensation for den særlige ulempe, som isolationen har været, vil efter flertallets opfattelse kunne opfanges ved hjælp af reglen i straffelovens § 80. Endelig mener flertallet, at en regel om forhøjet fradrag for isolationsfængsling i enkelte tilfælde vil kunne føre til misbrug, idet ordningen kunne motivere nogle sigtede, for hvem isolationen på grund af deres evne til at beskæftige sig selv er mindre byrdefuld, til at indtage en sådan stilling under sagen, at der er anledning til at holde dem i isolation længst muligt. Dette vil i enkelte tilfælde medføre urimelige resultater og vil i øvrigt kunne vanskeliggøre efterforskningen og besværliggøre sagernes behandling.

Hvis man - som mindretallet foreslår, jfr. nedenfor - vil ændre § 86, så der gives forøget fradrag for isolationsfængsling, kan flertallet tiltræde, at denne ordning af retstekniske og procesøkonomiske grunde gøres obligatorisk, som af mindretallet foreslået, selvom man herved ikke bliver i stand til at tage individualiserende hensyn.

Et mindretal (Gammeltoft-Hansen og Ove Hansen) finder ikke den af flertallet foreslåede fremgangsmåde, hvorefter længerevarende isolationsfængsling vil kunne tages i betragtning ved selve strafudmålingen, tilfredsstillende. Det må antages, at anvendelse af straffelovens § 80, stk. 1, kun undtagelsesvis vil finde sted i disse tilfælde. Mindretallet ønsker i

stedet en ordning, hvorefter særskilt fradrag i straffen på grund af isolationsfængsling bliver hovedreglen, hvilket vil kunne etableres ved en udtrykkelig regel i straffelovens § 86 om afkortning.

Mindretallet lægger til grund, at isolation gennemsnitligt må antages at udgøre en forøget belastning for den sigtede. Det samlede udvalg har udtalt sig i denne retning (jfr. s.36); og et tilsvarende synspunkt fremgår af den praksis, hvorefter godtgørelsen for uberettiget strafforfølgning sædvanligvis forøges med ca. en trediedel, når sigtede ikke blot har været varetægtsfængslet, men tillige undergivet isolation (se herved Per Sørensen, Domsoversigter IV (1982), s. 19 ff). Mindretallet har derfor foreslået en bestemmelse, hvorefter varetægtsafkortning forøges med en trediedel, i det omfang varetægten har været udstået i isolation. Da isolationen i sig selv må anses for en øget belastning, vil en fradragsregel som den foreslåede ikke kunne hævdes at indebære nogen "urimelig fordel" for visse sigtede, således som det anføres af flertallet. Isolationen er en byrde, der af hensyn til den offentlige interesse i strafforfølgningens gennemførelse pålægges visse personer, som ikke er fundet skyldige ved dom. Frifindes den sigtede senere, kan der ydes kompensation for isolationens byrde i form af en økonomisk godtgørelse; idømmes den sigtede frihedsstraf, bør kompensationen ske i form af fradrag i straffen, ganske som ved almindelig varetægtsfængsling.

Mindretallet vil ikke afvise den af flertallet anførte mulighed, hvorefter visse arrestanter ved deres holdning til sagen ville søge at komme i isolation for derved at bringe afsoningen hurtigere til afslutning. Mindretallet har derfor overvejet at forsyne afkortningsreglen med en undtagelse, der skulle omfatte sådanne situationer. Da det af retstekniske og procesøkonomiske grunde vil være ønskeligt, at afkortningsreglen bliver undtagelsesfri, og da det må antages, at den af flertallet skildrede situation - også fordi det af mindretallet foreslåede meget lave niveau for det særlige isolationsfradrag næppe vil styrke den sigtedes motivation til at

søge sig anbragt i isolation - vil opstå overordentlig sjældent, har mindretallet imidlertid afstået fra at foreslå en sådan modifikation til bestemmelsen om særligt fradrag for isolation.

Mindretallet foreslår, at følgende bestemmelse om særlig afkortning for isolation indsættes i et særligt stykke i straffelovens § 86, efterfulgt af det nuværende stk. 1, 4. punktum:

"Har den dømte været undergivet fuldstændig isolation efter rettens bestemmelse, skal der yderligere ske afkortning med en dag for hvert påbegyndt tidsrum af 3 døgn, hvori den dømte har været isoleret. Den samlede afkortningsperiode skal i disse tilfælde fremgå af dommen."

4.5.3.2. Udvalget har endvidere overvejet, om der bør gives særlige regler om erstatning for frihedsberøvelse, når varetægtsfængsling er sket under anvendelse af isolation, og sagen slutter med påtaleopgivelse eller frifindelse, jfr. retsplejelovens § 1018 a. De gældende regler i retsplejelovens kapitel 93 a åbner allerede mulighed for ved fastsættelse af erstatning for ikke økonomisk skade (tort) at tage hensyn til den særlige belastning, der følger af isolation. Efter praksis udmåles erstatningen for tort i overensstemmelse hermed normalt til et højere beløb, når der har været tale om isolation. Udvalget har på denne baggrund ikke fundet anledning til at foreslå særlige regler om erstatning for isolationsfængsling.

4.6. Delvis isolation.

4.6.1. Den gældende regel i retsplejelovens § 770, stk. 3, giver mulighed for, at sigtede holdes "helt eller delvis" isoleret. Ved delvis isolation afskæres varetægtsarrestanten fra samvær med en eller flere bestemte indsatte, medens han iøvrigt har fællesskab med de andre indsatte. I landsretspræsidenternes fællesskrivelse af 12. oktober 1979 forudsættes, at retterne i beslutninger om delvis isolation angiver identiteten af den eller de personer, med hvem sigtede ikke må

have samvær.

Det er klart, at delvis isolation er et væsentligt mindre indgribende retsmiddel end fuldstændig isolation. Ved delvis isolation opretholder arrestanten mulighed for dagligt samvær med andre mennesker - udover anstaltspersonale m.v. Den kritik, der har været rettet mod isolation, har da også i alt væsentligt haft den fuldstændige isolation for øje. Den delvise isolation vil endog i de fleste tilfælde være mindre byrdefuld for varetægtsarrestanten end besøgskontrol eller besøgsforbud i relation til den sigtedes nærmeste.

Det følger af det anførte og af proportionalitetsgrundsætningen, at delvis isolation bør foretrækkes fremfor fuldstændig isolation i alle tilfælde, hvor den delvise isolation er tilstrækkelig til at afværge kollusion.

4.6.2. I situationer, hvor isolationen skal forhindre varetægtsarrestanten i - med andre indsattes bistand - at afsende eller modtage meddelelser til eller fra personer uden for varetægtsfængslet, er den delvise isolation et uegnet middel, medmindre den gøres så snæver, at sigtede kun har fællesskab med andre varetægtsfanger, der er i lige så snæver isolation, og som ved brev- og besøgskontrol er afskåret fra ukontrolleret samkvem med omverdenen. Selv i så fald vil der dog være kollusionsrisiko, hvis en af de medindsatte, som sigtede har haft samkvem med, løslades eller tages ud af isolation, før sigtede udtages af isolation. I så fald vil den løsladte eller ikke-isolerede medfange jo kunne befordre de meddelelser ud af fængslet, som sigtede har ønsket at afsende. Risikoen for at der ad sådanne - teoretisk mulige - kanaler faktisk vil blive befordret meddelelser til eller fra en sigtet, vil være stærkt afhængig af sagens karakter. Ved mange banale og ikke særligt organiserede berigelsesforbrydelser vil risikoen ikke være stor. Ved de virkeligt grove og organiserede forbrydelser, navnlig den internationale narkotikahandel, har erfaringerne imidlertid vist, at de implicerede ofte søger at benytte alle muligheder for at modvirke forfølgningen ved trusler, instrukser og lignende. I disse sager vil enhver teo-

retisk mulighed for kollusion derfor være ensbetydende med en reel risiko herfor.

4.6.3. Såfremt isolationen kun tilsigter at forhindre kommunikationen mellem forskellige implicerede i samme sag, der er varetægtsfængslede på samme tid, vil den delvise isolation for en umiddelbar betragtning forekomme at være et egnet middel. I praksis opstår der imidlertid en del vanskeligheder. Den delvise isolation forudsætter nemlig, at de arrestanter, der er isolerede fra hinanden, ikke har samkvem med de samme indsatte. Ellers kan disse indsatte jo befordre meddelelser mellem de isolerede. Derfor forudsætter delvis isolation, at varetægtsfængslet opdeles i sektioner, således at de indsatte i én sektion ikke har samkvem med de indsatte i en anden sektion. Sådan opdeling i sektioner er ikke i dag foretaget i arresthusene eller Københavns fængsler. Iværksættelsen heraf ville kræve bygningsmæssige ændringer og muligvis også nødvendiggøre ansættelse af yderligere personale. Der er endvidere en - i hvert fald teoretisk - risiko for at meddelelser, trods en sådan opdeling i sektioner, vil kunne befordres fra en varetægtsarrestant til en anden via løsladte arrestanter eller besøgende hos medindsatte. I hvilket omfang en sådan teoretisk mulighed må antages også at være reel, vil afhænge af kriminalitetens art, jfr. herom bemærkningerne ovenfor under 4.6.2.

4.6.4. I praksis etableres undertiden en ordning, der minder om delvis isolation, på den måde, at flere sigtede i samme sag anbringes i forskellige arresthuse. Dette kan gøres uden rettens beslutning. En sådan "delvis isolation" kan i en kortere periode medføre en vis sikkerhed mod indbyrdes kommunikation mellem de pågældende. På længere sigt vil omflytninger, løsladelser og indsættelser af medfanger imidlertid formindske værdien af en sådan ordning.

I arresthusene i provinsen anvendes i et vist omfang en form for delvis isolation, der består i, at isolerede personer får adgang til samvær - eventuelt i form af cellefællesskab - med en eller flere af politiet godkendte medindsatte. En tilsva-

rende ordning kunne teoretisk set gennemføres i Københavns fængsler, men støder her på praktiske vanskeligheder, idet Københavns fængsler er langt større end de enkelte arresthuse i provinsen. I 1981 var det gennemsnitlige daglige belæg 612 indsatte i Københavns fængsler og 974 indsatte i arresthusene. Det større belæg giver en større rotation af arrestanter. Hertil kommer, at Københavns fængsler betjener politiet ikke blot i København og på Frederiksberg, men også i de københavnske omegnspolitikredse. Den i de mindre arresthuse i provinsen anvendte "individualiserende" ordning, ville i København kræve et meget stort kontrolarbejde med, hvilke arrestanter der må være sammen med bestemte andre og i hvilke tidsrum. Selv med en omhyggeligt ført kontrol herover vil fejl, der kan ødelægge opklaringsmulighederne i en sag, ikke kunne undgås. Hertil kommer, at enhver forøget intern trafik af isolerede varetægtsfanger til og fra samvær med andre og lignende, vil forøge den i forvejen bestående risiko for, at arrestanterne ved et tilfælde får mulighed for blot ved et blik, et enkelt ord eller en bevægelse at give sig til kende for hinanden. Ved opklaringen af den meget alvorlige og organiserede kriminalitet vil selv sådanne antydninger af kommunikation kunne være skadelig.

4.6.5. Resultatet af udvalgets overvejelser bliver derfor, at uanset at delvis isolation i en del sager - hvor der ikke er risiko for kommunikation til personer uden for fængslet - kan synes et rimeligt og forsvarligt indgreb, vil den praktiske mulighed for at anvende dette middel være begrænset.

Udvalget vil dog anbefale, at adgangen til at træffe bestemmelse om delvis isolation opretholdes i loven og anvendes i stedet for fuldstændig isolation i det omfang, det efter de til enhver tid rådende forhold er forsvarligt.

Samtidig vil udvalget anbefale, at den i provinsens arresthuse praktiserede ordning med samvær med enkelte andre indsatte også i et vist omfang tages i brug i København. Den vil af praktiske grunde næppe kunne få samme udbredelse som i pro-

vinsen, men den bør søges anvendt i de tilfælde, hvor isolation er særligt byrdefuld for en arrestant på grund af hans unge alder eller psykiske skrøbelighed. De principielle og praktiske betænkeligheder ved anvendelsen af en sådan ordning i København bør ikke føre til en kategorisk afvisning også i de tilfælde, hvor ordningen vil kunne være særlig værdifuld. Både politiet, kriminalforsorgen og forsvarerne bør have opmærksomheden henledt herpå. Om fornødent må spørgsmålet kunne indbringes for retten i medfør af retsplejelovens § 746, stk. 1, og § 770, stk. 3 (eller en hertil svarende regel i fremtiden, jfr. § 770 a, stk. 1, i udvalgets lovudkast).

4.7. Isolation under anholdelse.

De gældende regler i retsplejeloven tager ikke direkte stilling til, om en person, der er undergivet anholdelse, kan holdes isoleret.

For så vidt angår den af politiet besluttede anholdelse i indtil 24 timer, kan der ikke herske tvivl om, at politiet lovligt kan isolere den anholdte. Dette kan også støttes på retsplejelovens § 755, stk. 1, hvorefter anholdelse kan ske "for at hindre hans samkvem med andre", sammenholdt med § 758, stk. 1, hvorefter den anholdte ikke er undergivet andre indskrænkninger i sin frihed, end "anholdelsens øjemed ..... nødvendiggør".

Om isolation af personer, over for hvem anholdelsen i medfør af retsplejelovens § 760, stk. 4 og 5, er opretholdt i indtil 3 x 24 timer, har der i teorien hersket nogen tvivl, jfr. E. Rasmussen i U 1979B.109 og Kommenteret Retsplejelov, bind III, s. 86. Ved utrykt ØLK af 19. april 1979 (14. afd.) er det antaget, at isolation i disse tilfælde ikke kræver rettens beslutning. Udvalget vil anbefale, at spørgsmålet afklares i retsplejeloven.

Imod en regel om, at afgørelse om isolation af personer under opretholdt anholdelse skal træffes af retten, taler indgrebets kortvarighed og dets deraf følgende mindre byrdefulde karak-

ter. På den anden side kan isolationen på grund af den chokvirkning, som selve anholdelsen har for nogle, også føles belastende i den korte periode under opretholdt anholdelse. Hertil kommer, at da sigtede alligevel skal fremstilles i retten, der træffer bestemmelse om opretholdelse af anholdelse, kan man uden ulempe overlade til retten også at træffe afgørelse af isolationsspørgsmålet under den opretholdte anholdelse. Da afgørelsen om anholdelsens opretholdelse ikke kræver kendelse, bør isolationsspørgsmålet også kunne afgøres ved beslutning.

Udvalget har ikke indarbejdet et forslag i overensstemmelse med det anførte i sit lovudkast, men den foreslåede regel ville f.eks. kunne gennemføres ved følgende tilføjelse til § 760, stk. 4:

"Retten kan beslutte, at sigtede under anholdelsen skal holdes helt eller delvis isoleret fra andre indsatte, hvis anholdelsens øjemed gør det påkrævet."

UDVALGETS LOVUDKAST.

Lov om ændring af retsplejeloven
(isolation af varetægtsarrestanter)

§ 1.

I lov om rettens pleje, jfr. lovbekendtgørelse nr. 1 af 2. januar 1980, som senest ændret ved lov nr. ..... foretages følgende ændringer:

1. I § 747 indsættes som stk. 2:

"Stk. 2. Retsmøde med henblik på at sikre bevis kan endvidere afholdes på forsvarerens begæring, såfremt en varetægtsarrestant i medfør af § 770 a har været fuldstændigt isoleret fra fællesskab med andre indsatte i et sammenhængende tidsrum på mere end 3 måneder."

2. § 770, stk. 3, ophæves.

3. Efter § 770 indsættes:

"§ 770 a. Retten kan på begæring af politiet bestemme, at en varetægtsarrestant fuldstændigt eller delvis skal udelukkes fra fællesskab med andre indsatte (isolation), hvis

1) varetægtsfængslingen er besluttet i medfør af § 762, stk. 1, nr. 3, og
2) varetægtsfængslingens øjemed gør isolation påkrævet, herunder for at hindre sigtede i gennem andre indsatte at påvirke medsigtede eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre.

Stk. 2. Fuldstændig isolation må ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 3 måneder, medmindre sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover.

§ 770 b. Isolation må ikke iværksættes eller fortsættes, såfremt

formålet hermed kan tilgodeses ved mindre indgribende foranstaltninger, eller såfremt indgrebet står i misforhold til sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig. Ved afgørelser om isolation skal der endvidere tages hensyn til den særlige belastning, indgrebet kan medføre for sigtede på grund af dennes unge alder eller fysiske eller psykiske svagelighed.

§ 770 c. Ved rettens afgørelse om isolation finder reglerne i § 764, stk. 2-4, og §§ 766-69 tilsvarende anvendelse. Ved iværksættelse af isolation må den første frist for indgrebets længde dog ikke overstige 2 uger."

BEMÆRKNINGER TIL LOVUDKASTET.

Almindelige bemærkninger.

Udkastet indeholder bestemmelser til en lovregulering af isolation af varetægtsarrestanter fra fællesskab med andre indsatte af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed. Bestemmelserne i udkastets § 770 a-c erstatter den gældende retsplejelovs § 770, stk. 3. Endvidere foreslås som et nyt stk. 2 en tilføjelse til bestemmelsen i lovens § 747 om anticiperet bevisførelse.

Ved udkastet tilsigtes gennem en mere udførlig lovregulering, at anvendelsen af isolation kun sker i absolut påkrævet omfang, og at der sker en faktisk reduktion navnlig af isolationsindgrebets varighed. I forbindelse hermed foreslås indført regler med det formål at styrke isolerede arrestanters retsstilling.

Udvalget har ikke været enigt på alle punkter. Hvor udvalget har delt sig i et flertal og et mindretal, vil der blive gjort opmærksom herpå i bemærkningerne til de enkelte bestemmelser.

Bemærkninger til de enkelte bestemmelser.

Til § 747, stk. 2.

Bestemmelsen, der er ny, indfører en udvidet adgang til bevisførelse under efterforskningen med det formål at muliggøre ophævelse af længerevarende isolation efter sikring af de pågældende beviser.

I overensstemmelse med princippet om bevisumiddelbarhed finder bevisførelsen i straffesager som hovedregel sted for den dømmende ret under domsforhandlingen. Efter den gældende bestemmelse i retsplejelovens § 747, der efter udkastet opretholdes som stk. 1, kan bevisførelse med henblik på ophævelse af en iværksat isolation kun ske i begrænset omfang.

Bestemmelsen i § 747, stk. 2 er udformet ud fra det synspunkt, at hensynet til så vidt muligt at fritage sigtede for den belastning, som længerevarende isolation udgør, kan veje så tungt, at de almindelige retsplejemæssige hensyn bag grundsætningen om bevisumiddelbarhed i visse tilfælde bør vige.

Efter udkastet kræves hertil, at den sigtede i medfør af udkastets § 770 a har været fuldstændig isoleret i et sammenhængende tidsrum på mere end tre måneder. Fuldstændig isolation i et sammenhængende tidsrum på mere end tre måneder kan efter udkastets § 770 a, stk. 2 kun finde sted, når sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover. Anticiperet bevisførelse efter udkastets § 747, stk. 2, vil således kun komme på tale i forbindelse med sigtelser vedrørende de nævnte, alvorlige lovovertrædelser.

Bevisførelsen forudsætter en begæring fra forsvareren og vil således ikke kunne foranstaltes mod forsvarets ønske i medfør af udkastets § 747, stk. 2. Anklagemyndigheden vil derimod fortsat - ligesom forsvaret - kunne fremsætte begæring om bevisførelse i medfør af den gældende § 747.

Bestemmelsen i udkastets § 747, stk. 2 er fakultativ. Det forudsættes, at bevisførelsen i almindelighed tillades, medmindre særlige modhensyn gør sig gældende. Sådanne modhensyn vil kunne bestå i, at efterforskningen i komplicerede sager ikke i løbet af 3 måneders perioden har kunnet bringes så vidt, at et tilstrækkeligt materiale til brug ved tilrettelæggelsen af bevisførelsen foreligger. Også retsplejemæssige hensyn vil kunne tale imod anticiperet bevisførelse, f.eks. hvor det er af væsentlig betydning, at lægdommerne overværer den umiddelbare reaktion på stillede spørgsmål. Endvidere kan domsforhandling i sagen være så nært forestående, at anticiperet bevisførelse ikke bør ske. Bevisførelsen bør også nægtes, hvor der ikke er rimelig udsigt til, at den vil kunne medføre ophævelse af isolationen. Endelig kan som eksempel på tilfælde, hvor bevisførelsen bør nægtes, anføres, at den fornødne bevisførelse er af uforholdsmæssigt stort omfang eller iøvrigt særlig besvær-

lig, f.eks. hvor der skal indkaldes vidner fra udlandet.

Fristen på 3 måneder gælder, uanset om der under varetægten rejses nye, yderligere sigtelser mod arrestanten. Dette udelukker dog ikke, at der ved vurderingen af, om bevisførelsen bør tillades, jfr. ovenfor, tages hensyn til de efterforskningsmæssige problemer, som følger af nye sigtelser.

Bestemmelsen indebærer, at retten efter bevisførelsens gennemførelse på begæring må tage stilling til spørgsmålet om ophævelse af isolationen uanset, at den i medfør af udkastets § 770 c fastsatte frist ikke er udløbet. Afgørelsen træffes i øvrigt på grundlag af udkastets almindelige regler i §§ 770 a-c.

Til § 770 a.

Bestemmelsen indeholder regler om indgrebets anvendelse, herunder materielle betingelser, og indgrebets tidsmæssige udstrækning. Til de materielle betingelser knytter sig bestemmelsen i § 770 b om det såkaldte proportionalitetskrav, jfr. nedenfor.

Stk. 1. omhandler indgrebets indhold og betingelserne for iværksættelse af isolation.

Indgrebets indhold er præciseret i forhold til den gældende retsplejelovs § 770, stk. 3, således at indgrebet efter udkastet består i, at en varetægtsarrestant fuldstændigt eller delvis holdes isoleret fra fællesskab med andre indsatte. Bestemmelsen gælder således såvel fuldstændig isolation, d.v.s. udelukkelse fra fællesskab med alle medindsatte, som delvis isolation, d.v.s. udelukkelse fra fællesskab med en eller flere, bestemt angivne medindsatte. Ordene "andre medindsatte" omfatter både andre varetægtsarrestanter og strafafsonere. Bestemmelsen er ikke til hinder for, at en arrestant der er undergivet fuldstændig isolation, får adgang til fællesskab med én, eventuelt flere, bestemte medindsatte. Beslutning herom må af praktiske grunde tages af politiet, men politiets tilsagn om

at ville etablere en sådan ordning vil kunne få betydning for rettens vurdering af isolationens forsvarlighed. Andre begrænsninger end udelukkelse fra fællesskab omfattes ikke af bestemmelsen; se derimod retsplejelovens §§ 771-773 om sådanne begrænsninger.

Som hidtil kan afgørelse om isolation efter udkastet alene træffes af retten efter politiets begæring.

Stk. 1 opregner to materielle betingelser, som gælder såvel for fuldstændig som for delvis isolation. Vurderingen af, om isolation i det enkelte tilfælde bør iværksættes, stiller sig dog forskelligt ved fuldstændig og delvis isolation, jfr. nedenfor om proportionalitetsreglen i udkastets § 770 b.

For det første kræves efter nr. 1, at varetægtsfængslingen er besluttet i medfør af den gældende § 762, stk. 1, nr. 3, om kollusionsarrest. Dette er en begrænsning af adgangen til isolation i forhold til den gældende lovregel i § 770, stk. 3, men næppe i forhold til gældende praksis.

Efter udkastets § 770 a, stk. 1, nr. 2 kræves endvidere, at varetægtens øjemed gør isolation påkrævet, herunder for at hindre sigtede i gennem andre indsatte at påvirke medsigtede eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre. Udkastet opstiller herved en særlig isolationsgrund, som skal være til stede udover fængslingsgrunden i § 762, stk. 1, nr. 3. Kravet til isolationsgrunden forudsætter en selvstændig vurdering af, om varetægtsfængslingens øjemed i det enkelte tilfælde kræver - ikke blot at den sigtede fængsles - men yderligere, at fængslingen finder sted under anvendelse af isolation. Kravet til indikationen for - eller formålet med - isolation er skærpet i forhold til den gældende lovregel i retsplejelovens § 770, stk. 3, derved, at udkastet opregner nogle særlige tilfælde, hvor isolation vil kunne ske. Som det fremgår af formuleringen, er opregningen dog ikke udtømmende. Der henvises iøvrigt til teksten ovenfor side 45, hvoraf tillige fremgår, at udvalget med hensyn til denne bestemmelse har delt sig i et flertal og et mindretal.

Stk. 2 indeholder en ny bestemmelse om tidsbegrænsning af isolation. Bestemmelsen angår fuldstændig isolation og finder således ikke anvendelse ved delvis isolation.

Det fastsættes som hovedregel, at fuldstændig isolation ikke må finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 3 måneder. Isolationen skal bringes til ophør ved udløbet af 3 måneders fristen, uanset om efterforskningen måtte være afsluttet, og uanset om nye sigtelser først har kunnet rejses i løbet af denne periode.

Efter udkastet finder 3 måneders fristen ikke anvendelse, når sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover. Dette gælder også tilfælde, hvor sigtelse vedrørende et sådant forhold først rejses i løbet af 3 måneders perioden.

For tilfælde, hvor sigtelsen angår en sådan alvorlig lovovertrædelse fastsætter udkastet ingen tidsmæssig overgrænse for isolations opretholdelse. En begrænsning af længerevarende isolation i disse sager vil kunne følge dels af bestemmelsen i udkastets § 747, stk. 2 om anticiperet bevisførelse, dels af udkastets § 770 b om proportionalitetskravet.

Der henvises iøvrigt til bemærkningerne ovenfor side 48, hvoraf fremgår, at udvalget med hensyn til udformningen af § 770 a, stk. 2, på to punkter har delt sig i flertal og mindretal.

Til § 770 b.

Bestemmelsen, der supplerer de materielle betingelser for isolation i udkastets § 770 a, stk. 1, omhandler det såkaldte proportionalitetskrav.

Proportionalitetskravet har, for så vidt angår selve varetægtsfængslingen, fundet udtryk i retsplejelovens § 762, stk. 3. Ved udkastets § 770 b, der er ny, opstilles en særlig udformning af proportionalitetskravet med henblik på afgørelser om

iværksættelse og opretholdelse af isolation.

Det fastsættes, at isolation ikke må iværksættes eller fortsættes, såfremt formålet hermed kan tilgodeses ved mindre indgribende foranstaltninger, eller såfremt indgrebet står i misforhold til sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig. Ved afgørelser om isolation skal endvidere tages hensyn til den særlige belastning, indgrebet kan medføre for sigtede på grund af dennes unge alder eller fysiske eller psykiske svagelighed.

Bestemmelsen indebærer, at isolation ikke må finde sted, såfremt hensynet til varetægtens øjemed må anses for tilstrækkeligt varetaget gennem mindre indgribende foranstaltninger, såsom delvis isolation, placering af flere sigtede i forskellige arresthuse, brev- og besøgskontrol samt andre begrænsninger af arrestantens rettigheder, jfr. den gældende retsplejelovs § 771-73.

Endvidere kræves en nøje afvejning af, om isolation efter sagens omstændigheder er et rimeligt indgreb. I denne afvejning indgår på den ene side de ulemper og risici for skader, som indgrebet medfører for den varetægtsfængslede. På den anden side indgår i afvejningen kriminalitetens grovhed og arten og omfanget af de skader for opklaringen, som sigtede må antages at ville og kunne forårsage ved sin kollusion, hvis han ikke isoleres. Det følger af dette proportionalitetskrav, at jo længere isolationen har varet, jo større krav med hensyn til sagens betydning, den forventede retsfølge og isolationens nødvendighed for efterforskningen, må der stilles som betingelse for opretholdelse af isolationen. Efter bestemmelsens formulering må der ved afgørelser om iværksættelse og opretholdelse af isolation lægges betydelig vægt på de konkrete forhold, herunder oplysninger om sigtedes fysiske og psykiske helbredstilstand. Overfor ganske unge mennesker bør der udvises den yderste tilbageholdenhed med anvendelse af isolation, men også overfor dem kan foranstaltningen være påkrævet.

Til § 770 c.

Bestemmelsen, der er ny, indeholder processuelle regler om isolation.

Efter den gældende retsplejelov behandles spørgsmålet om isolation i et vist omfang efter andre processuelle regler end spørgsmålet om varetægtsfængsling. Udkastet foreslår reglerne om behandlingen af fængslingsspørgsmålet overført til afgørelser om isolation ved en henvisningsbestemmelse, der omfatter reglerne i den gældende retsplejelovs § 764, stk. 2-4, samt §§ 766-69.

Dette indebærer bl.a., at sigtede ved afgørelsen om isolation efter de nærmere regler i retsplejelovens § 764, stk. 2-3, skal have lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet. Endvidere skal afgørelsen om isolation efter udkastet træffes ved kendelse, som skal begrundes i overensstemmelse med det særlige krav i § 764, stk. 4. Kendelsen om isolation skal således angive de konkrete omstændigheder, hvorpå det støttes, at betingelserne for isolation er opfyldt. Ved henvisningen til den gældende retsplejelovs § 766 fastslås, at kendelser om isolation til enhver tid kan omgøres af retten.

Henvisningen til den gældende retsplejelovs § 767, stk. 1, indebærer, at der også for så vidt angår isolation skal fastsættes en frist. Fristen skal være så kort som muligt og må ikke overstige 4 uger. Efter udkastet strammes denne fristregel ved isolationsindgrebets iværksættelse, således at den første frist ikke kan overstige 2 uger. Det vil være naturligt, at fængslingsfristen i disse tilfælde fastsættes således, at den falder sammen med fristen for isolation.

Gennem henvisning til den gældende retsplejelovs § 767, stk. 2, giver udkastet den sigtede krav på mundtlig kærebehandling af spørgsmålet om isolation, når kæremålet angår en kendelse om fristsforlængelse, hvorved isolationen udstrækkes ud over 3 måneder. Når kæremålet een gang er blevet behandlet mundt-

ligt, afgør den overordnede ret, om en senere begæring om mundtlig kærebehandling skal imødekommes. Der henvises til bemærkningerne oven for side 58, hvoraf fremgår, at et mindretal har foreslået en videregående regel om mundtlig forhandling.

Som følge af henvisningen til retsplejelovens § 768 skal en iværksat isolation efter rettens bestemmelse ophæves, bl.a. når betingelserne ikke længere er til stede, eller når undersøgelsen af politiet ikke fremmes med tilstrækkelig hurtighed. Dette indebærer, at isolation efter omstændighederne kan ophæves, uanset om den af retten fastsatte frist i øvrigt er udløbet. Politiet vil dog have ret og pligt til på egen hånd at ophæve en iværksat isolation, når denne ikke længere er påkrævet, uden at afvente en afgørelse fra retten.

Endelig medfører henvisningen til retsplejelovens § 769, at de heri indeholdte regler om varetægtsfængsling efter dom i 1. instans og under anke finder tilsvarende anvendelse på isolation efter dom i 1. instans. Det må dog herved erindres, at isolation kun i ganske særlige tilfælde kan tænkes anvendt efter dom i 1. instans, dels fordi der under domsforhandlingen i 1. instans normalt vil være sket en sikring af beviserne, dels fordi fortsat isolation under anke vil medføre en overordentlig lang isolationsperiode.

BILAG 1.

STATISTISKE OPLYSNINGER

1. Foreliggende undersøgelser og opgørelser vedrørende isolation.

Oplysningerne i dette bilag vedrører fuldstændig isolation, d.v.s. isolation fra fællesskab med alle andre indsatte efter rettens bestemmelse i medfør af retsplejelovens § 770, stk. 3.

Justitsministeriet har herom foretaget fire omfattende undersøgelser i henholdsvis 1979, 1980, 1981 og 1982. Undersøgelserne vedrørte isolerede arrestanter i Københavns fængsler og arresthusene i Århus, Odense, Ålborg og Esbjerg. Tal fra disse undersøgelser indgår i en række tabeller nedenfor.

Fra og med juli kvartal 1979 har direktoratet for kriminalforsorgen løbende opgjort antallet af afsluttede enrumsanbringelser efter rettens bestemmelse (isolation) hvert kvartal for hele landet. Tal fra disse opgørelser indgår i tabel 1 og 2 nedenfor.

Justitsministeriet har i 1982 foretaget en særlig undersøgelse vedrørende længerevarende isolationer i en halvårsperiode fra 1. februar til 31. juli 1982. Undersøgelsen er omtalt nedenfor i afsnit 3 in fine.

Fra og med januar 1983 har direktoratet for kriminalforsorgen i forbindelse med de ugentlige belægsopgørelser vedrørende kriminalforsorgens anstalter og arresthusene opgjort, hvor mange af de varetægtsfængslede, der var isolerede. Opgørelserne for de første 7 uger af 1983 viser, at 15,5-18% var isolerede. De absolutte tal svingede mellem 136 og 163.

2. Kriminalitetsudviklingen og antallet af isolationer.

I tabel 1 gives nogle tal til belysning af udviklingen i anvendelsen af varetægtsfængsling og af isolation sammenholdt med udviklingen i den anmeldte kriminalitet, herunder specielt den grove narkotikakriminalitet efter straffelovens § 191, som navnlig giver anledning til isolation.

TABEL 1.

	Anm. straflovsovertrædelser ialt	Anm. overovertr. af strfl.§ 191	Antal varetægtsfængslede	Afsluttede isolationer*	Indsat i isolation **
1975	290.462	364	5.327	-	-
1976	276.731	309	4.804	-	-
1977	307.416	290	5.130	-	-
1978	340.647	583	5.161	-	-
1979	355.054	1.128	4.653	2.030	2.886
1980	408.177	1.275	5.320	2.133	2.340
1981	402.076	1.854	5.757	2.544	3.120
1982	410.332	1.312	5.566	2.236	2.340

*) Se forklaring i teksten.
**) Disse tal bygger alene på oplysninger fra enkelte, udvalgte uger. Se forklaring herom i teksten.

Tal i kolonne 1-3 stammer fra politiets årsberetninger 1975-81. Tal for 1982 er oplyst fra Danmarks Statistik.

Tal i kolonne 4 hidrører fra direktoratet for kriminalforsorgens kvartalsopgørelser over afsluttede enrumsanbringelser efter rettens bestemmelse. Disse tal er her gengivet for hele landet, (cfr. nedenfor tabel 2). Disse opgørelser påbegyndtes fra og med 3. kvartal 1979. Tallet for 1979 er fremkommet ved multiplikation med 2 af det samlede tal for 3. og 4. kvartal 1979. Med henblik på sammenligning af kolonne 3 og 4 henledes opmærksomheden på, at kolonne 3 vedrører påbegyndte varetægts-

fængslinger (med og uden isolation), medens kolonne 4 vedrører afsluttede isolationsanbringelser.

Tal i kolonne 5 hidrører fra justitsministeriets isolationsundersøgelser 1979-1982, der omfattede indsættelser i isolation i løbet af en eller flere udvalgte uger i de respektive år. Tallene er herefter omregnet på årsbasis. Undersøgelserne omfattede alene Københavns fængsler og arresthusene i Århus, Odense, Ålborg og Esbjerg. Disse varetægtsfængsler rummer ca. 2/3 af de samlede belæg af varetægtsfanger, hvorfor tallene er forhøjede med 50%. Det understreges, at der ved en sådan udregning er betydelige usikkerhedsmomenter. Alligevel er der en vis overensstemmelse mellem tallene i kolonnerne 4 og 5, der har hvert sit udgangspunkt.

I justitsministeriets undersøgelse 1982 er foretaget beregninger over udviklingen i isolationsprocenten (isolationshyppigheden), beregnet som forholdet mellem antal sigtede, der indsættes i varetægt, og det antal heraf, som ved indsættelsen isoleres. Isolationshyppigheden har i de pågældende uger i 1979-82 svinget mellem 24% og 58%, med et gennemsnit på 43%. I uge 40 i 1982 var tallet 46%. I Københavns politis årsberetning 1982 oplyses, at 65% af de varetægtsfængslede i København i 1982 blev fængslet under anvendelse af bestemmelsen i retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3, om kollusionsarrest, medens der kun blev truffet bestemmelse om isolation med hensyn til 45% af de varetægtsfængslede.

3. Varigheden af isolation.

Isolationsopholdenes varighed belyses af direktoratet for kriminalforsorgens kvartalsopgørelser vedrørende afsluttede enrumsanbringelser. Tal herfra er for så vidt angår Københavns fængsler og arresthusene i Århus, Odense, Ålborg og Esbjerg optaget i tabel 2.

TABEL 2.

Antallet af afsluttede enrumsanbringelser efter rettens bestemmelse i juli kvartal 1979 til juli kvartal 1982 i Københavns fængsler og arresthusene i Ålborg, Århus, Odense og Esbjerg.

	Antal isolerede		Isolationsperiodens varighed				
	N	%	1-7 dg	8-14 dg	15-21 dg	22-28 dg	Over
			%				
Juli kv. 1979	300	100	19	32	18	6	24
Okt. " 1979	326	100	24	24	16	10	26
Jan. " 1980	260	100	16	28	15	5	35
April " 1980	385	100	28	23	15	6	26
Juli " 1980	377	100	23	23	14	7	33
Okt. " 1980	471	100	27	21	20	7	26
Jan. " 1981	407	100	29	23	14	7	28
April " 1981	547	100	27	21	14	9	29
Juli " 1981	498	100	30	20	14	7	30
Okt. " 1981	493	100	27	19	15	9	30
Jan. " 1982	393	100	27	24	17	9	23
April " 1982	356	100	29	23	11	9	28
Juli " 1982	490	100	30	25	15	8	21

Som det fremgår, giver tabel 2 alene oplysning om den procentvise andel af de afsluttede isolationer for så vidt angår forskellige isolationsperioder strækkende sig fra indtil 7 dage til over 28 dage.

I tabel 3 er angivet oplysninger fra justitsministeriets isolationsundersøgelse 1982 om isolationernes varighed. Tabellen viser antal isolerede på en enkelt dag i uge 6 i 1982, d.v.s. belægstal fordelt på den samlede isolationstid. Det ses, at der den undersøgte dag f.eks. var indsat 16 varetægtsarrestanter, der ved isolationens ophør viste sig at have været isoleret i 14 dage eller derunder. Omregnes dette tal til indsættelsestal, vil der i et år hvor uge 6 i 1982 er repræsentativ, i alt blive isoleret 824 personer med en isolationstid på 14 dage eller derunder. Dette svarer til, at 46% af samtlige isolerede har isolationstider på 14 dage eller derunder. Samtidig

TABEL 3.

Antal varetægtsarrestanter, der på en enkelt dag i uge 6 i 1982 var anbragt i isolation i Københavns fængsler samt arresthusene i Ålborg, Århus, Odense og Esbjerg opdelt efter isolationens varighed og den fase i retsprocessen, hvor isolationen blev ophævet.

Tidspunkt i retsprocessen / Isolationens varighed	Isolationens iværksættelse - efterforskningens afslutning 1)	Efterforskningens afslutning og indtil 7 dage efter	7 dage efter efterforskningens afslutning og indtil berammelsen i 1. instans	Fra berammelsen i 1. instans til dom i 1. instans	Ved dom i 1. instans 2)	Fra dom i 1. instans - ankedom	Uoplyst	Antal isolerede i alt	
	i alt	i alt	i alt	i alt	i alt	i alt	i alt	ialt	Kumuleret %
- 2 uger	-	-	-	-	-	-	16	16	12
Over 2 uger-3 uger	20	1	-	-	-	-	-	21	28
" 3 uger-1 mdr.	9	1	-	-	-	-	-	10	36
" 1 mdr.-2 mdr.	17	1	1	1	-	1	-	21	52
" 2 mdr.-3 mdr.	1	1	3	1	4	2	-	12	61
" 3 mdr.-4 mdr.	5	-	2	-	2	-	-	9	68
" 4 mdr.-5 mdr.	4	-	1	1	4	-	-	10	76
" 5 mdr.-6 mdr.	2	-	1	5	2	4	-	14	87
" 6 mdr.-7 mdr.	1	-	-	1	-	-	-	2	89
" 7 mdr.-8 mdr.	1	-	-	-	2	2	-	5	93
" 8 mdr.-10 mdr.	-	-	-	-	-	-	-	-	93
" 10 mdr.-12 mdr.	1	-	-	-	-	-	-	1	94
" 12 mdr.-13 mdr.	-	-	1	-	-	-	-	1	95
" 13 mdr.-14 mdr.	-	-	-	1	-	-	-	1	96
" 14 mdr.-17 mdr.	-	-	-	-	-	-	-	-	96
" 17 mdr.-18 mdr.	2	-	-	-	-	-	-	2	98
uafsluttet	-	-	-	-	-	-	4	4	101
I alt	63	4	9	10	14	9	20	129	101

1) Datoen for forholdsfortegnelsens udfærdigelse, subsidiært datoen for sidste egentlige efterforskningsrapport før fremsendelse til statsadvokaten
2) Datoen for dommens afsigelse.

giver tabellen oplysning om, i hvilken fase i strafforfølgningen, isolationen blev ophævet. Tallene vedrører Københavns fængsler og arresthusene i Århus, Odense, Ålborg og Esbjerg.
I tabel 4 er ligeledes angivet belægstal fra justitsministeriets isolationsundersøgelser 1979-1982 til belysning af varigheden af isolationsophold.

TABEL 4.

Antal varetægtsarrestanter, der på en enkelt dag i uge 22 i 1979, uge 9 i 1980, uge 5 i 1981 og uge 6 i 1982 var anbragt i isolation i Københavns fængsler og arresthusene i Ålborg, Århus, Odense og Esbjerg, fordelt på den tid, de forud for opgørelsesdatoen havde været anbragt i isolation.

Isolationens varighed frem til opgørelsesdatoen	Uge 22 i 1979 total			Uge 9 i 1980 total			Uge 5 i 1981 total			Uge 6 i 1982 total		
	N	%	kum.%	N	%	kum.%	N	%	kum.%	N	%	kum.%
0 - 1 uge	31	25	25	32	28	28	31	23	23	22	17	17
1 uge - 2 uger	17	14	39	16	14	42	23	17	40	27	21	38
2 - 3 uger	15	12	51	9	8	50	15	11	51	18	14	52
3 uger - 1 måned	12	10	61	14	12	62	8	16	57	10	8	60
1 - 2 måneder	28	22	83	26	22	84	24	18	75	14	11	71
2 - 3 måneder	10	8	91	10	9	93	23	17	92	16	12	83
3 - 4 måneder	7	6	97	6	5	98	5	4	96	8	6	89
4 - 5 måneder	1	1	98	-	-	98	6	4	100	7	5	94
5 - 6 måneder	3	2	100	2	2	100	1	1	101	2	2	96
6 - 7 måneder	-	-	100	-	-	100	-	-	-	2	2	98
7 - 8 måneder	-	-	100	-	-	100	-	-	-	1	1	99
8 - 9 måneder	-	-	100	-	-	100	-	-	-	-	-	-
9 - 10 måneder	-	-	100	1	1	101	-	-	-	2	2	101
Uoplyst	1	1	101	-	-	101	-	-	-	-	-	-
I alt	125	101	101	116	101	101	136	101	101	129	101	101

Det understreges, at isolationsperioderne i tabel 4 - i modsætning til tabel 3 - angår den tid, som den enkelte arrestant har været isoleret forud for opgørelsesdagen i den pågældende uge. Tallene giver således ikke oplysning om isolationsopholdenes absolutte varighed, idet isolationsopholdene i almindeligehed må antages at være fortsat efter opgørelsesdagen. Derimod kan tabellen illustrere forskydninger i isolationsperiodernes relative varighed 1979-1982.

Endvidere kan isolationsperiodernes længde belyses af justitsministeriets undersøgelse 1982 vedrørende længerevarende isolation.

Undersøgelsen omfattede isolerede arrestanter i hele landet, for hvem isolationstiden på et tidspunkt inden for halvårsperioden 1. februar - 31. juli 1982 oversteg 3 måneder (d.v.s. excl. de arrestanter, for hvem isolationstiden allerede forud for undersøgelsesperioden havde oversteget 3 måneder). Dette var tilfældet for så vidt angår 53 personer. Sigtelserne (hovedsigtelsen) vedrørte: drab og drabsforsøg - 4 personer; røveri - 4 personer; narkotikaforbrydelser - 45; i alt 53. For en enkelt af de arrestanter, der var sigtet for narkotikaforbrydelser, vedrørte sigtelsen loven om euforiserende stoffer, medens sigtelsen for restens vedkommende angik straffelovens § 191. Alle arrestanterne var fængslet (bl.a.) efter bestemmelsen om kollusionsarrest i retsplejelovens § 762, stk. 1, nr. 3.

De i justitsministeriets isolationsundersøgelse 1982 indeholdte belægstal for så vidt angår Københavns fængsler samt arresthusene i Århus, Odense, Ålborg og Esbjerg for en enkelt dag i uge 6 i 1982 kan ved en bearbejdning omregnes til indsættelsestal. Under forudsætning af, at den undersøgte uge er repræsentativ, vil disse tal kunne belyse, hvor stor en del af isolationsopholdene, der bringes til ophør indenfor nogle nærmere angivne tidsrum. Sådanne tal gengives nedenfor i tabel 5.

TABEL 5.

Isolationsopholdenes varighed	Antal	Varetægtsarrestanter isoleret i halvt år (beregnet på grundlag af belægstal opgjort i uge 6 i 1982) %
Til og med 14 dage	412	46 %
Til og med 1 mdr.	710	80 %
Til og med 2 mdr.	804	91 %
Til og med 3 mdr.	832	94 %
Til og med 12 mdr.	884	100 %
Til og med 24 mdr.	888	100 %

Af de i tabel 3 omhandlede isolationer var 39% af en længde på 3 måneder eller derover. Da tabellen angår belægget, giver tallene ikke umiddelbart oplysning om den årlige forekomst af isolationsophold af de i tabellen anførte udstrækninger. Omregnes disse belægstal til tal for indsættelser (som i tabel 5), fås et tal for isolationer af en varighed over 3 måneder på 56 i løbet af en halvårsperiode for så vidt angår Københavns fængsler og arresthusene i Ålborg, Århus, Esbjerg og Odense. Justitsministeriets undersøgelse 1982 vedrørende langvarige isolationer viste i løbet af et halvt år 53 tilfælde af isolation i mere end 3 måneder for hele landet.

4. Isolation og den påsigtede kriminalitet.

Karakteren af de sigtelser, der har begrundet isolationsfængsling, belyses i tabel 6. Tabellen, der hidrører fra justitsministeriets isolationsundersøgelser, viser fordelingen på nogle hovedforbrydelser i procent af de isolerede (belægstal).

TABEL 6.

Antal varetægtsarrestanter, der på en enkelt dag i ugerne 3, 13 og 22 i 1979, uge 9 i uge 1980, 5 i 1981 og 6 i 1982 var anbragt i isolation i Københavns fængsler samt i arresthusene i Ålborg, Århus, Odense og Esbjerg, procentvis fordelt efter sigtelse.

Ugerne	Antal isolerede		Manddrab	voldsforb.	sædelighed	Røveri	Tyveri	Berigelse iøvrigt	Narkotika	Andet	Uoplyst
	N	%				%					
3, 13 og 22 i 1979	392	100	4	5	4	10	32	6	32	7	2
9 i 1980	116	100	8	3	2	14	16	3	51	3	-
5 i 1981	136	100	7	2	4	7	24	2	49	4	-
6 i 1982	129	100	2	3	2	5	14	10	57	6	-

Til belysning af isolationshyppigheden med hensyn til de enkelte sigtelser kan henvises til Københavns politis årsberetning 1982, side 36, hvor isolationsprocenten (den andel af samtlige varetægtsfængslinger for den enkelte sigtelsestype, hvor isolation finder sted) er oplyst for nogle hovedsagstyper i politikredsen i 1982. Isolationsprocenten er angivet til 73 (i 1981: 90) for narkotikasager og til 40 (i 1981: 49) for røveri-, tyveri- og hælerisager.

Endelig henvises til den i justitsministeriet i 1982 foretagne undersøgelse af længerevarende isolationer, der er refereret ovenfor.

BILAG 2.

RETSLÆGERÅDETS UDTALELSER OM ISOLATION.

1. Ved skrivelse af 25. juli 1979 anmodede justitsministeriet retslægerådet om at overveje, bl.a. om rådet så sig i stand til at komme med en udtalelse om de eventuelle psykiske følger af isolation af varetægtsarrestanter under den form, der anvendes her i landet, og i givet fald fremkomme med en sådan udtalelse.

Retslægerådets besvarelse er sålydende:

"RETSLÆGERÅDET
København, den 12. oktober 1979.

I besvarelse af justitsministeriets skrivelse (nr. L.A. 1979-20002-65) vedrørende de eventuelle psykiske følgevirkninger af isolationsanbringelse under varetægtsfængsling skal retslægerådet udtale:

Rådet finder det hensigtsmæssigt indledningsvis at tage stilling til ministeriets subsidiære spørgsmål, nemlig spørgsmålet om, i hvilken udstrækning de i litteraturen foreliggende oplysninger om de psykiske følger af forskellige former for isolation kan lægges til grund for en bedømmelse af de eventuelle psykiske følger af den isolationsform, der her i landet anvendes over for varetægtsarrestanter.

Det gælder generelt, at en persons psykiske reaktion på isolation i videste forstand beror på
1. den pågældendes individuelle psykiske resistens,
2. isolationens art og grad,
   samt

3. hans totale livssituation - herunder sjælelige belastninger af anden art end isolationen som sådan - i isolationsperioden.

Hvad angår isolationens art og grad spænder denne ifølge sagens natur over et vidt spektrum, strækkende sig fra den totale såkaldte sensoriske deprivation - hvor den pågældende (eksperimentelt) er berøvet enhver visuel og auditiv og så vidt muligt også taktil (berøringsmæssig) påvirkning - til en isolationsform, der efter det oplyste eksempelvis anvendes over for varetægtsarrestanter her i landet, hvor de pågældende har mulighed for jævnligt i dagens løb at tale med vagtpersonalet.

Omend den menneskelige reaktion på de forskelligartede isolationsformer indeholder visse (kvalitative) fællestræk, herunder tilbøjeligheden til udvikling af passagære hallucinatoriske fænomener, er graden af disse reaktioner selvsagt højst forskellig. En betingelse for, ud fra de i litteraturen foreliggende oplysninger om de psykiske følger af isolationen, at drage slutninger vedrørende virkningen af den her i landet anvendte isolation af varetægtsarrestanten må i overensstemmelse hermed være, at der er tale om sammenlignelige isolationstyper. Det følger heraf, at erfaringer fra sensoriske deprivationsforsøg, "polarforskere, jetpiloter, astronauter og krigsfanger" m.m., nok kan tillægges teoretisk interesse ud fra et lægeligt synspunkt, nemlig ved at belyse mulige sjælelige reaktionstypers fremtrædelsesformer, men at disse erfaringer må anses for værende uden praktisk relevans i relation til spørgsmålet om isolation af varetægtsfanger under den form, denne finder sted her i landet. Rådet er ikke bekendt med videnskabelige arbejder, hvor det anførte nødvendige krav om sammenlignelighed, hvad angår arten og graden af isolation, er opfyldt. Som følge heraf må rådets svar på ministeriets subsidiære spørgsmål om, hvorvidt de foreliggende litterære oplysninger kan lægges til grund for en bedømmelse af de her i landet anvendte isolationsformer over for varetægtsarrestanter, være benægtende.

Til ministeriets principale spørgsmål om, hvorvidt rådet ser sig i stand til at fremkomme med en udtalelse om de eventuelle

psykiske følger af isolation af varetægtsarrestanter her i landet må retslægerådet svare, at rådet for nærværende ikke anser dette for muligt, da et materiale til belysning af spørgsmålet ikke ses at foreligge. Rådet er bekendt med enkelttilfælde, hvor fanger, herunder isolationsfanger, har reageret med symptomer, som kan henføre de pågældendes tilstand til de af overlæge Finn Jørgensen omtalte syndromer, men rådet er uden kendskab til den hyppighed, hvormed sådanne tilstande manifesterer sig, og således også uden kendskab til grundlaget for overlæge Finn Jørgensens udsagn om, at "disse syndromer optræder hos så godt som alle efter ugers forløb."

Retslægerådet må herefter være af den opfattelse, at en forsvarlig besvarelse af det stillede spørgsmål alene kan afgives på grundlag af en prospektivt anlagt undersøgelse af en repræsentativ gruppe af isolationsfanger. Hermed tænkes på en løbende psykiatrisk vurdering af nyindsatte varetægtsfanger i isolation, f.eks. gennem en ugentlig psykiatrisk-psykologisk undersøgelse og vurdering. Derimod må det anses for tvivlsomt, om en retrospektiv undersøgelse vil give et sandt billede af de eventuelle psykiske respektive psykopatologiske reaktioner på isolationen som følge af de pågældendes mulige interesse i at aggravere eller fortegne disse. Dog vil rådet ikke anse det for udelukket, at de københavnske fængslers psykiatriske konsulent sidder inde med erfaringer, som vil kunne bidrage til at belyse spørgsmålet. 1)

Afslutningsvis ønsker retslægerådet at gøre følgende generelle synspunkt gældende:

Frihedsberøvelse i form af fængselsstraf - og specielt i en form, der afskærer den pågældende fra dagligt samvær med de medindsatte - vil i almindelighed, omend ikke undtagelsesfrit, indebære, at man påfører den indsatte et onde, bibringer ham lidelse.

Det falder uden for retslægerådets kompetenceområde at tage stilling til, hvorvidt, respektive i hvilket omfang dette, ud fra repressive hensyn, indgår som et tilsigtet element i den

endelige domsafgørelse.

Derimod finder rådet, at det ud fra almene menneskelige og etiske synspunkter må anses for en truisme, at man ved varetægtsfængsling explicit tilsigter andre formål end bibringelse af lidelse.

Af denne grund kan retslægerådet tilslutte sig ønsket om, at isolationsfængsling i videst mulige omfang tidsbegrænses, idet rådet samtidig må understrege, at begrundelsen herfor - som det vil være fremgået af ovenstående - generelt må søges i humanitære hensyn.

I sagens behandling har samtlige medlemmer af den retspsykiatriske afdeling deltaget.

E. B.

Erik Jørgensen

Til justitsministeriet."

NOTE 1)

Strafferetsplejeudvalget har haft kontakt med den psykiatriske konsulent ved Københavns fængsler, overlæge Hans Ehlers, der har oplyst, at der i Københavns fængsler findes et omfattende materiale, som kan belyse spørgsmålet om eventuelle psykiske eller psykologiske reaktioner under varetægtsfængsling. Materialet skal være velegnet til videnskabelig bearbejdning, men er endnu uopgjort. Udvalget har derfor ikke set sig i stand til at gøre brug af dette materiale.

---

2. Til brug ved udvalgets overvejelser om isolation anmodede strafferetsplejeudvalget ved skrivelse af 12. januar 1983 retslægerådet om oplysning om, hvorvidt der siden rådets udtalelse af 12. oktober 1979 var fremkommet materiale m.v., der måtte

give rådet anledning til en ændret indstilling til spørgsmålet om vurdering af eventuelle psykiske følgevirkninger af isolation af varetægtsarrestanter i den form, der anvendes her i landet, eller om der i øvrigt måtte være anledning til at supplere retslægerådets tidligere udtalelse. Retslægerådets besvarelse er sålydende:

"RETSLÆGERÅDET

København, den 3. februar 1983.

I besvarelse af strafferetsplejeudvalgets skrivelse af 12. januar 1983 skal retslægerådet udtale, at der, såvidt det er rådet bekendt, ikke er fremkommet meddelelse om sådanne videnskabelige undersøgelser af isolationsfanger, at rådet ser sig i stand til at supplere eller ændre sin udtalelse af 12. oktober 1979 til justitsministeriet, hvori rådet giver udtryk for, at det ikke kan fremkomme med en udtalelse om eventuelle psykiske følger af isolation af varetægtsarrestanter i Danmark og i øvrigt anfører, at en besvarelse af justitsministeriets da stillede spørgsmål måtte forudsætte, at der gennemføres en prospektivt anlagt undersøgelse af en repræsentativ gruppe af isolationsfanger. Rådet er bekendt med den af "Dansk Retspolitisk Forening" i 1980 udgivne bog: "Isolation/varetægt" og de deri indeholdte cases, der imidlertid ikke rummer sådanne nødvendige oplysninger om de enkelte personers sociale og psykiske forhold før, under og efter isolation, at videnskabeligt holdbare konklusioner kan skønnes mulige.

I sagens behandling har overlægerne Adserballe, C. J. Hansen og Welner deltaget.

Jørgen Voigt Erik Jørgensen

Til strafferetsplejeudvalget,
adr. justitsministeriet."

Bilag 3.

FINSKE, NORSKE OG SVENSKE REGLER OM ISOLATION M.V.

Nedenfor omtales kort regler og anvendelse af isolation m.v. i Finland, Norge og Sverige. Omtalen af forholdene i de nordiske lande bygger bl.a. på en redegørelse fra december 1979, der blev udarbejdet af en arbejdsgruppe under justitsministeriet efter en rejse til de pågældende lande.

1. Finland.

Efter finske regler kan anholdelse besluttes af politi og anklagemyndighed. Anholdelsesperioden kan efter nærmere regler udstrækkes i op til 21 dage. Der kan endvidere administrativt træffes afgørelse om fængsling, således at frihedsberøvelsen kan vare i op til 35 dage uden domstolsprøvelse. Når fængslingsspørgsmålet er indbragt for retten, har alene retten kompetence til at træffe afgørelsen.

Reglerne om fængslingsgrunde svarer i vidt omfang til danske regler. Der er således adgang til fængsling på grund af kollusionsrisiko. I almindelighed stilles krav til kriminalitetens grovhed, idet der normalt kræves, at det påsigtede forhold kan medføre frihedsstraf i over 1 år.

De nedenfor nævnte regler for fængslede skal så vidt muligt tillige anvendes på anholdte. Fængselsdirektørens kompetence efter loven tilkommer i anholdelsesperioden politiet. I den periode, hvor en person er anholdt, er han anbragt i politiets fængsel og holdes isoleret uden adgang til kontakt med andre indsatte eller til besøg, ligesom hans post gennemlæses af politiet. Anbringelsen sker dog undertiden i tomandscelle.

Efter fængslingen overføres arrestanten til en af fængselsvæsenets anstalter. Her har han som udgangspunkt ret til fællesskab, men såfremt formålet med fængslingen kan forspildes ved

fællesskab, kan dette nægtes af fængselsdirektøren. Politiet kan, når der foreligger kollusionsrisiko, anmode fængselsdirektøren om at træffe afgørelse om, at den pågældende ikke må være i fællesskab, og en sådan anmodning vil i reglen blive imødekommet.

Der begæres sjældent total isolation, hvilket skal ses i sammenhæng med den ofte langvarige anholdelsesperiode, hvor den pågældende er anbragt i politiets fængsel.

Afgørelser om enrumsanbringelse kan ikke påklages eller indbringes for retten.

Den fængslede har ret til at modtage besøg under fornøden overvågning - der typisk kun er en synskontrol. Besøg af nære slægtninge og eventuelt andre personer kan finde sted uden overvågning. Fængselsdirektøren har afgørelseskompetencen, og spørgsmålet kan ikke indbringes for retten.

Som den almindelige besøgsbestemmelse er udformet, er der ikke hjemmel til at nægte besøg under overvågning. Reglen fortolkes dog med visse begrænsninger. Undtagelsesvis kan der således være tale om forhåndsudelukkelse ud fra misbrugsbetragtninger, f.eks. ved en medsigtets besøg hos en fængslet, der i øvrigt holdes isoleret.

Besøg overvåges i givet fald af en fængselsfunktionær, og politiet kan kun i helt specielle tilfælde få tilladelse til at overvåge besøg.

Breve til og fra fængslede skal gennemlæses.

Såfremt befordringen af brevet kan ødelægge formålet med fængslingen eller forstyrre ordenen i fængslet, skal brevet returneres eller afleveres til fangen, når han frigives. Fængselsdirektøren har afgørelseskompetencen, og spørgsmålet kan ikke indbringes for retten. Breve til en myndighed, der fører tilsyn med fængslet, skal fremsendes uåbnet.

2. Norge.

Efter norsk lovgivning skal anholdte i almindelighed fremstilles for en dommer inden 24 timer. Fængsling kan kun finde sted efter retskendelse. Fængsling kan ske i en række tilfælde, der i vidt omfang svarer til de tilfælde, hvori fængsling kan finde sted efter danske regler. Norsk ret indeholder herunder en fængslingsbestemmelse, der svarer til den danske kollusionsarrest. Som hovedregel er det en betingelse for fængsling, at det påsigtede forhold angår en lovovertrædelse, der kan medføre højere straf end fængsel i 6 måneder.

Afgørelse om isolation af varetægtsarrestanter træffes administrativt, medens afgørelse om restriktioner vedrørende besøg og brevveksling træffes af retten.

Efter administrativt fastsatte regler om ophold i varetægt holdes varetægtsarrestanter i enrum døgnet rundt uden samkvem med andre indsatte i de første 14 dage af fængslingsperioden. Derefter kan de overføres til fællesskab, hvis de samtykker deri, medmindre det findes betænkeligt af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed, og anklagemyndigheden kræver isolationen opretholdt. Isolationen opretholdes endvidere, når retten har truffet afgørelse om brev- og besøgsforbud, eller anstaltsledelsen finder enrumsanbringelse påkrævet af hensyn til ro og sikkerhed i fængslet.

Reglen om anbringelse i isolation i de første 14 dage af varetægtsopholdet fraviges i et vist omfang i praksis, når efterforskningsmæssige hensyn ikke er til hinder herfor.

Spørgsmålet om enrumsanbringelse kan ikke indbringes for retten, men alene påklages til overordnede, administrative myndigheder. Anklagemyndigheden vil dog næsten aldrig træffe afgørelse om enrumsanbringelse, hvis der ikke er fastsat breveller besøgsforbud efter rettens bestemmelse.

Der kan træffes afgørelse om delvis fællesskab, således at den fængslede ikke må være i fællesskab med nærmere angivne personer, f.eks. medsigtede, der er anbragt i samme fængsel.

Den fængslede har som udgangspunkt ret til at modtage besøg, eventuelt overvåget af en fængselsfunktionær. Retten kan bestemme, at besøg skal overvåges. Retten kan endvidere helt nægte den fængslede at modtage besøg - eller nægte ham besøg af bestemte personer - når der er grund til at frygte, at den fængslede eller den besøgende vil modvirke efterforskningen på utilbørlig måde. Fængselsdirektøren kan i påkommende tilfælde nægte besøg, til rettens beslutning foreligger.

Den fængslede har altid ret til ukontrolleret samkvem med sin beskikkede forsvarer.

Den fængslede har som udgangspunkt ret til fri brevveksling (og altid til brevveksling med forsvareren og visse nærmere angivne myndigheder).

Retten kan bestemme, at breve til og fra den fængslede skal gennemlæses af fængselspersonalet, hvorefter fængselsdirektøren kan træffe afgørelse om, at brevet ikke skal afsendes eller udleveres. Retten kan også bestemme, at brevene skal gennemlæses af retten.

Ved lov nr. 25 af 22. maj 1981 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprocessloven) gennemførtes en revision af de norske regler om strafferetsplejen. Loven er endnu ikke trådt i kraft. Den nye lov indeholder bl.a. bestemmelser om varetægtsarrestanters brevveksling og besøg, men ikke om isolation. Lovændringen medfører ingen væsentlige ændringer af de ovenfor gengivne, gældende regler.

3. Sverige.

De svenske regler om anholdelse afviger i visse henseender ganske betydeligt fra de danske. Anholdelse kan efter forskellige regler besluttes af henholdsvis politi og anklagemyndighed.

Fængsling kan i almindelighed kun ske, når den påsigtede lovovertrædelse kan straffes med fængsel i 1 år eller derover.

Reglerne om fængslingsgrunde svarer i vidt omfang til danske regler. Fængsling kan således ske, hvor der er risiko for kollusion.

Den fængslede har ret til fællesskab i det omfang, pladsforholdene tillader det, medmindre dette indebærer en sikkerheds- eller kollusionsrisiko.

Enrumsanbringelse på grund af fare for bevisødelæggelse besluttes af anklagemyndigheden, og spørgsmålet kan ikke indbringes for retten, men alene påklages til overordnede, administrative myndigheder.

Adgangen til fællesskab er indført ved en lov, der trådte i kraft den 1. januar 1977. I adskillige fængsler er de bygningsmæssige forhold dog stadig sådan, at mulighederne for at tilbyde fællesskab er begrænsede.

Når en person er fængslet på grund af kollusionsfare, vil anklagemyndigheden næsten altid træffe bestemmelse om enrumsanbringelse uden nogen form for kontakt med andre indsatte og om brev-, besøgs- og telefonforbud. I enkelte tilfælde fastsættes i stedet for enrumsanbringelse, at den pågældende ikke må være i fællesskab med medsigtede.

Den svenske rigsadvokat har i et cirkulære i forbindelse med lovændringen pr. 1. januar 1977 foreskrevet, at den kompetence, der i loven er tillagt anklagemyndigheden ved kollusionsrisiko, ikke bør anvendes, når retten ikke har begrundet fængslingen med denne risiko, medmindre kollusionsrisikoen skyldes senere ændringer i efterforskningssituationen. Rigsadvokaten har samtidig henledt opmærksomheden på, at eventuelle restriktioner oftest kan gøres partielle. I forarbejderne til loven fremhæves, at det er vigtigt, at anklagemyndigheden påser, at fængslede påføres så få gener som muligt.

Den fængslede har som udgangspunkt ret til at modtage besøg uden overvågning, medmindre der er sikkerhedsmæssig risiko derved.

Hvis der er kollusionsrisiko, kan anklagemyndigheden bestemme, at den fængslede ikke må modtage besøg, eller at besøg skal overvåges af en eller flere personer.

Anklagemyndighedens afgørelse kan ikke indbringes for retten, men alene påklages til overordnede, administrative myndigheder.

Den fængslede har som udgangspunkt ret til fri brevveksling, medmindre der er sikkerhedsmæssig risiko derved, f.eks. risiko for narkotikasmugling. Hvis der er kollusionsrisiko kan anklagemyndigheden bestemme, at den fængslede ikke må modtage eller afsende breve uden gennemlæsning. Brevene kan tilbageholdes, men må ikke åbnes uden den fængsledes samtykke. Såfremt den fængslede samtykker i, at brevene åbnes, gennemlæser anklagemyndigheden eller politiet brevene. Den fængslede har altid ret til fri brevveksling med den beskikkede forsvarer og med svenske myndigheder.

Anklagemyndighedens afgørelser vedrørende brevveksling kan ikke indbringes for retten, men alene påklages til overordnede, administrative myndigheder.

BILAG 4.

ISOLATION OG FORHOLDET TIL DEN EUROPÆISKE MENNESKERETTIGHEDS-KONVENTION, ART. 3.

Udvalgets sekretariat har udarbejdet følgende notat:

1. Den europæiske menneskerettighedskonventions artikel 3 lyder således:

"Art. 3. Ingen må underkastes tortur og ej heller umenneskelig eller vanærende behandling eller straf."

På baggrund af denne bestemmelse har den europæiske menneskerettighedskommission behandlet en række klager vedrørende bl.a. isolation af varetægtsarrestanter og strafafsonere. Ingen af disse sager har været forelagt for menneskerettighedsdomstolen til afgørelse.

2. Til illustration af anvendelsesområdet for artikel 3, særligt med henblik på spørgsmålet om isolation af varetægtsarrestanter, kan anføres følgende afgørelser, der er truffet af menneskerettighedskommissionen:

Klage nr. 6038/73 X against the Federal Republic of Germany:

Klageren, der var advokat, blev i oktober 1970 anholdt som mistænkt for at have hjulpet en fange til flugt og for drabsforsøg. Han blev i 1971 frifundet, men dommen blev ophævet og sagen hjemvist til fornyet behandling. Endvidere var klageren sigtet for at være en af grundlæggerne af Rote Armee Fraktion (RAF), og for som medlem af denne organisation at have medvirket ved 3 bankrøverier. Den pågældende klagede bl.a. over, at han som varetægtsarrestant var isoleret i mere end 2 år.

Kommissionen udtaler, at forlænget isolation er uheldig ("undesirable"), særligt i tilfælde, hvor arrestanten er varetægtsfængslet. Hvis særlige grunde har retfærdiggjort vedvarende fængsling, kan den åbentbart bedst forkortes ved fremme af domsforhandlingen. På den anden side lægger kommissionen vægt på, at klageren ikke var totalt isoleret, men adskilt fra medindsatte udelukkende for at gøre fængslingen sikker og opretholde orden i fængslet. Endvidere havde klageren modtaget besøg og læsestof, og havde radio. På denne baggrund fandt kommissionen at klageren var undergivet adskilt arrest snarere end isolation ("segregated rather than solitary confinement"). Kommissionen udtalte endvidere, at klageren ved sin adfærd havde givet anledning til isolation.

På den anførte baggrund afviste kommissionen klagen som åbenbart ugrundet ("manifestly ill-founded").

Klage nr. 7986/77 NN against Switzerland:

Klageren blev anholdt og fængslet i marts 1975 sigtet for terrorist-virksomhed, herunder sprængstofattentater. Hun blev i august 1977 udleveret til Italien, hvor hun var sigtet for andre forhold. Den pågældende klagede bl.a. over, at hun under sin varetægtsfængsling i Schweitz blev holdt i isolation.

For så vidt angår spørgsmålet om isolationen afviste kommissionen klagen, idet de nationale retsmidler ikke var udtømt. I et obiter dictum udtaler kommissionen imidlertid, at klagen ville være blevet afvist som åbenbart ugrundet ("manifestly ill-founded)", såfremt afvisningsgrunden ikke var den manglende udnyttelse af de nationale retsmidler. Kommissionen har herved lagt vægt på, at klageren havde tilstrækkeligt læsestof til sin rådighed, hun kunne lytte til et radioprogram, og fra tid til anden havde hun samkvem med andre kvindelige indsatte, i hvert fald de første måneder under fængslingen. Endvidere havde hun tilladelse til at modtage besøg og modtog faktisk temmelig ofte besøg af sin søn, sin advokat og dennes kompagnon, en socialrådgiver, ligesom hun blev tilset

af 2 læger. Ingen anmodning om besøgstilladelse var blevet afslået af fængselsmyndighederne. Kommissionen bemærker også, at klageren i hemmelighed havde udvekslet meddelelser med en anden indsat vedrørende en flugtplan. De begrænsninger med hensyn til samkvem med medindsatte, som hun blev udsat for, forekommer således at være retfærdiggjort som følge af hendes egen adfærd. Endvidere bidrog hun til forringelse af sin helbredstilstand derved, at hun ved 3 lejligheder gik i sultestrejke.

Vedrørende spørgsmålet om isolation af strafafsonere kan anføres følgende afgørelse, truffet af kommissionen:

Klage nr. 2749/66 NN against the UK:

Klageren, der var født i 1909, blev i december 1963 idømt fængsel i 7 år for bedrageri, dokumentfalsk og falsk forklaring for retten. Han indgav en række klager til kommissionen, herunder over at han efter dommen var isoleret 20 timer i døgnet over en periode på 10 måneder. I denne periode var lyset i cellen tændt hele døgnet.

Kommissionen udtalte, at den omhandlede isolation ikke var udtryk for nogen krænkelse af konventionen, hvorfor klagen for så vidt blev afvist som "manifestly ill-founded".

Det bemærkes, at kommissionen ikke i noget tilfælde ses at have udtalt, at isolation af en varetægtsarrestant eller strafafsoner udgjorde et brud på menneskerettighedskonventionens artikel 3 eller nogen af konventionens øvrige bestemmelser.

3. Det særlige spørgsmål om isolation er kun sparsomt behandlet i litteraturen om den europæiske menneskerettighedskonvention. Der kan henvises til A. H. Robertson: Human rights in Europe (1977) side 38, Francis G. Jacobs: The European Convention on Human Rights (1975) side 30 og Ziam M. Nedjati: Human Rights under the European Convention (European Studies in Law, Vol. 8, 1978) side 67. Fremstillingerne hos disse forfattere indskrænker sig til henvisninger til de afgørelser, der er truf-

fet af menneskerettighedskommissionen, og hvori det antages, at isolationen i de pågældende tilfælde ikke er udtryk for nogen tilsidesættelse af konventionens artikel 3.

4. Menneskerettighedsdomstolens dom af 18. januar 1978 i sagen Ireland v. the United Kingdom (Judgments and Decisions Vol. 25) indeholder nogle principielle udtalelser om rækkevidden af bestemmelsen i konventionens artikel 3. Domstolen udtaler således bl.a. (side 65):

"As was emphasised by the Commission, illtreatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3. The assessment of this minimum is, in the nature of things, relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical or mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victum, etc.
The Convention prohibits in absolute terms torture and inhuman or degrading treatment or punishment, irrespective of the victim's conduct. Unlike most of the substantive clauses of the convention and of Protocols Nos. I and 4, Article 3 makes no provision for exceptions and, under Article 15 § 2, there can be no derogation therefrom even in the event of a public emergency threatening the life of the nation."

I den irske sag synes menneskerettighedsdomstolen således at opfatte begreberne tortur og umenneskelig eller vanærende behandling som absolutte i den forstand, at en behandling, der for en isoleret betragtning må anses for en krænkelse af konventionens artikel 3, aldrig kan retfærdiggøres som følge af konkrete omstændigheder. Det fremhæves imidlertid samtidig, at den "nedre grænse" for bestemmelsens anvendelsesområde for så vidt er relativ, som den bl.a. må afhænge af behandlingens nærmere beskaffenhed og varighed, dens fysiske og psykiske virkninger og sådanne individuelle forhold hos offeret, der er af betydning for graden af behandlingens indvirkning på ham. Derimod tager dommen ikke stilling til, om den "nedre grænse" også er relativ i den forstand, at det i vurderingen af et forholds forenelighed med konventionens artikel 3 også må indgå, som offeret ved sin egen adfærd har givet rimelig anledning til den behandling, han har været udsat for.

I den ovenfor nævnte sag X against the Federal Republic of Germany indgår det i præmisserne for kommissionens afgørelse, at isolationen udelukkende var iværksat for at gøre fængslingen sikker og opretholde ordenen i fængslet. Disse grunde for isolationen kan netop henføres til klagerens egen adfærd. Kommissionen synes således at have ladet det indgå i vurderingen af, om isolationen var udtryk for en umenneskelig eller vanærende behandling af klageren, at han ved sin egen adfærd havde givet anledning til den.

Også i sit obiter dictum i sagen NN against Switzerland lægger kommissionen vægt på, at klageren ved at have udvekslet meddelelser med en medindsat om en flugtplan, havde givet anledning til de iværksatte begrænsninger med hensyn til hendes samkvem med medindsatte.

Det kan endvidere anføres, at kommissionen i en sag vedrørende en klage fra en britisk strafafsoner har lagt vægt på omstændigheder, der ikke vedrører individuelle forhold hos klageren, der er egnede til at påvirke behandlingens indvirkning på ham. Kommissionen henviser således bl.a. til de begrænsede muligheder, der som følge af overbelægning og personalemangel, bestod for at give klageren en hensigtsmæssig behandling.

Også i litteraturen om den europæiske menneskerettighedskonvention er det antaget, at forhold, der kan tilregnes offeret, kan være af betydning for afgørelsen af, om der foreligger umenneskelig eller nedværdigende behandling. Hos Francis G. Jacobs: The European Convention on Human Rights (1975) side 28 hedder det således i relation til en græsk sag, at det må forekomme tvivlsomt, hvorvidt begrebet umenneskelig behandling er relativt, således at det afhænger af sagens omstændigheder, hvorvidt umenneskelig behandling under nogen omstændigheder kan "retfærdiggøres". Spørgsmålet må imidlertid betragtes fra en anden synsvinkel. Tortur og umenneskelig behandling kan aldrig retfærdiggøres, og en definition, der indebærer at en sådan behandling kan være retfærdiggjort er misvisende. Men en behandling, der fuldt ud kan være retfærdiggjort under

visse omstændigheder kan, under andre omstændigheder, være ulovlig. Det klareste tilfælde er straf. En straf, som kan være tilladelig, når den anvendes over for en alvorlig forbrydelse, kan være udtryk for umenneskelig behandling eller umenneskelig straf, hvis den anvendes over for en ubetydelig forbrydelse. I det mindste i denne udstrækning er begrebet umenneskelig behandling af relativ karakter.

Hos samme forfatter hedder det endvidere (side 31), at ligesom klagerens fysiske tilstand kan medføre, at en behandling, der ellers ville være lovlig, bliver i strid med artikel 3, kan klagerens egen adfærd undtagelsesvis legitimere en grad af voldsomhed, som ellers ville være forbudt. En straf, som står i misforhold til forbrydelsen kan være udtryk for en umenneskelig behandling, selv om den måtte være retfærdiggjort i tilfælde af en mere alvorlig forbrydelse. På den anden side må artikel 3 også - baseret på respekten for mennesket - antages at opstille en absolut grænse for hvilken behandling der er tilladelig uanset behandlingens betegnelse og uanset offerets egen adfærd. Artikel 3 må antages at indebære et absolut forbud mod visse former for straf såsom - muligvis - prygl, der ifølge sin natur er umenneskelig og nedværdigende. Såfremt denne grænse ikke er overskredet, er alle omstændigheder i den enkelte sag relevante.

På baggrund af ovenstående må der formentlig kunne anføres følgende hovedsynspunkter:

1) at artikel 3 er absolut, for så vidt som visse former for behandling altid vil indebære en krænkelse af bestemmelsen,
2) at en behandling, der er af den under 1) nævnte beskaffenhed, aldrig kan legitimeres - heller ikke i forhold, der kan tilregnes offeret, eller i en offentlig nødsituation. Det bemærkes herved, at konventionens artikel 15, § 2, ikke åbner mulighed for at fravige artikel 3,
3) at en behandling må nå et vist minimum af grovhed for, at der overhovedet kan blive tale om krænkelse af artikel 3. Selv om dette minimum er relativt i forhold til offerets fysiske og psykiske tilstand m.v., må det formentlig anta-

ges, at visse former for behandling aldrig vil indebære nogen krænkelse af artikel 3,

4) at afgørelsen af, om der foreligger en krænkelse af artikel 3, i mellemområdet mellem disse to yderpunkter må bero på en vurdering af alle sagens omstændigheder, herunder af behandlingens nærmere beskaffenhed og varighed, om behandlingen er rimelig begrundet i offerets egne forhold og formentlig også om myndighederne har haft praktiske muligheder for at behandle den pågældende anderledes.

5. Efter danske regler kan isolation kun iværksættes efter beslutning af retten.

Da rettens beslutning om isolation ikke i sig selv indebærer, at varetægtsarrestanten derved fratages muligheden for at modtage besøg eller for brevveksling, vil isolationen i det omfang, der ikke særskilt er gjort indgreb i disse rettigheder - selv om isolationen (som det oftest vil være tilfældet i praksis) er suppleret med en beslutning om besøgs- og brevkontrol - være udtryk for "segregated rather than solitary confinement", jfr. herved kommissionens afgørelse i sagen X against the Federal Republic of Germany. Når kommissionen sondrer mellem "segregated confinement" og "solitary confinement", kan der muligvis herpå støttes den opfattelse, at "segregated confinement" aldrig kan udgøre et brud på konventionens artikel 3. Heroverfor kan det dog anføres, at kommissionens udtalelse om, at klageren ved sin egen adfærd havde givet anledning til isolation i så fald ville være overflødig.

Selv om det imidlertid antages, at isolation af varetægtsarrestanter er placeret i det ovenfor under pkt. 4 nævnte mellemområde, hvor der er plads for en konkret vurdering af forholdet til bestemmelsen i konventionens artikel 3, må det på baggrund af menneskerettighedskommissionens hidtidige praksis anses for udelukket, at isolation af varetægtsarrestanter inden for rammerne af retsplejelovens regler herom, herunder bestemmelserne i §§ 771-73, generelt vil blive anset for stridende mod den europæiske menneskerettighedskonvention.

Det kan derimod ikke udelukkes, at kommissionen vil anse sig for beføjet til at foretage en efterprøvelse af, om konkrete isolationsforanstaltninger er rimeligt begrundet i den påsigtede kriminalitets beskaffenhed, hensynet til at forhindre undvigelse eller at sigtede gennem kontakt med vidner eller medsigtede vanskeliggør efterforskningen og forfølgningen af sagen, og om de er opretholdt i længere tid end disse hensyn begrunder. Det må dog formodes, at kommissionen vil udvise tilbageholdenhed med hensyn til efterprøvelse af en national domstols skøn i så henseende.

7. Det anførte belyses ved den hidtil eneste foreliggende afgørelse, hvorved kommissionen har taget stilling til realiteten i en klagesag vedrørende isolation i et dansk varetægtsfængsel.

Klage nr. 8595/78 NN against Denmark.

En pakistansk statsborger blev den 29. september 1977 fængslet ved Københavns byret sigtet for overtrædelse af straffelovens § 191 (handel med et betydeligt antal morfinpiller). Sigtede anbragtes efter de dagældende regler efter politiets bestemmelse i isolation. Den 17. februar 1978 idømtes han ved samme ret fængsel i 5 år. Isolationen opretholdtes efter dommen. Domfældte ankede til frifindelse. Først efter afslutningen af bevisførelsen ved landsretten blev isolationen ophævet den 23. november 1978. Ved landsrettens dom af 24. november 1978 blev domfældte delvis frifundet og straffen fastsat til fængsel i 4 år.

Den pågældende indgav under varetægtsfængslingen en række klager til den europæiske menneskerettighedskommission. Bl.a. følgende klager blev behandlet af kommissionen:

1. Klage over tilsidesættelse af konventionens art. 3 ved at være holdt isoleret i 425 dage og ved behandlingen i varetægtsfængslet i øvrigt.
2. Klage over tilsidesættelse af konventionens art. 8 ved alene at have haft besøg af sin hustru og sine børn 4-5 gange

i løbet af varetægtsopholdet og da under kontrol.

Vedrørende spørgsmålet om isolation anførte kommissionen i sin afgørelse af 16. december 1981, at kommissionen tidligere har antaget, at udelukkelse af en fange fra fællesskab i fængslet ikke i sig selv udgør en form for umenneskelig behandling, ("that the segregation of a prisoner from the prison community does not in itself constitute a form of inhuman treatment"), jfr. kommissionens afgørelser i sagerne 7572/76, 7586/76 og 7587/76 (against Germany). Det hedder videre, at kommissionen tidligere har udtalt, at forlænget isolation ("prolonged solitary confinement") er uheldig ("undesirable"), særligt når den pågældende er varetægtsfængslet. Imidlertid må ved stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt en sådan foranstaltning kan anses at falde under området af art. 3, tages hensyn til de konkrete omstændigheder, foranstaltningens intensitet, dens varighed, øjemedet og følgerne for den pågældende person. Fuldstændig sensorisk isolation kombineret med fuldstændig social isolation kan uden tvivl ødelægge den pågældende ("ultimately destroy the personality"), således at indgrebet vil udgøre en form for umenneskelig behandling. Noget sådant kan ikke retfærdiggøres af sikkerhedsmæssige hensyn, eftersom forbudet mod tortur og umenneskelig behandling i art. 3 er af absolut karakter.

Med hensyn til klagerens konkrete forhold under isolationsfængslingen anfører kommissionen, at han bortset fra en periode fra den 12. december 1977 - 22. marts 1978 var anbragt i en celle i arresthuset i Køge, som havde stor lighed med et kollegieværelse, og hvor klageren havde adgang til radio og TV. Endvidere havde klageren under hele isolationsopholdet adgang til gårdtur i fri luft én time hver dag. Han havde adgang til at låne bøger fra fængslets bibliotek. Han var endvidere i daglig kontakt med fængselspersonalet i forbindelse med udlevering af mad, gårdtur, toiletbesøg, bad, køb af fornødenheder og boglån, hvilket indebar kontakt med personalet 8-10 gange om dagen. Endvidere var klageren i kontakt med forskellige mennesker i forbindelse med et antal retsmøder, ligesom han havde adgang til læge. I hele varetægtspe-

rioden var klageren ikke undergivet nogen restriktioner med hensyn til besøg, telefonsamtaler og brevveksling med forsvareren. Han havde endvidere tilladelse til kontrolleret besøg af sine børn, og kunne have set dem to gange om ugen. Når dette kun fandt sted i begrænset omfang, måtte det anses at hænge sammen dels med klagerens egen modvilje mod kontrollerede besøg, dels med at hustruen i et vist omfang undlod at tage børnene til arresthuset. Under hele isolationsperioden brevvekslede klageren med slægtninge, forskellige danske myndigheder og med kommissionen.

Med hensyn til opholdet i en særlig celle i arresthuset i tiden fra den 12. december 1977 til 22. marts 1978 afviste kommissionen, at det - som hævdet af klageren - skulle have været umuligt for ham at mørklægge rummet, når han ville sove. Det anførtes endvidere, at klageren i den særlige celle ikke havde radio og TV, og at han blev anbragt i cellen, fordi det var lykkedes ham at smugle et brev ud af arresthuset. Kommissionen fandt herefter, at isolationen og besøgskontrollen havde fornødent grundlag ("were justified") i sigtelsens karakter og klagerens forhold under varetægtsfængslingen. Endvidere fandt man ikke, at der forelå noget lægeligt grundlag for at antage, at isolationen havde haft alvorlige følger for klagerens fysiske eller psykiske helbredstilstand. På denne baggrund fandt kommissionen ikke, at restriktionerne under varetægtsfængslingen havde haft en sådan karakter, at der var tale om umenneskelig eller vanærende behandling efter konventionens art. 3. Kommissionen afviste således denne del af klagen som åbenbart ugrundet ("manifestly ill-founded") i forhold til konventionens art. 3.

Klagen vedrørende besøgskontrol afvistes med den begrundelse, at alle hjemlandets retsmidler ikke var udtømt, idet klageren ikke havde benyttet sig af muligheden for at indbringe spørgsmålet for retten.

BILAG 5.

RETSPLEJELOVENS NUVÆRENDE OG TIDLIGERE REGLER OM BEHANDLINGEN AF VARETÆGTSARRESTANTER.

1. Den gældende retsplejelovs §§ 770 - 779.

§ 770. En varetægtsarrestant er alene undergivet de indskrænkninger, som er nødvendige til sikring af varetægtsfængslingens øjemed eller opretholdelse af orden og sikkerhed i varetægtsfængslet.

Stk. 2. Varetægtsarrestanter anbringes i varetægtsfængsel (arresthus), så vidt muligt på det sted, hvor straffesagen behandles. Anbringelse uden for varetægtsfængsel kan ske af helbredsmæssige grunde eller i medfør af § 777.

Stk. 3. Retten kan på begæring af politiet bestemme, at en varetægtsarrestant af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed skal holdes helt eller delvis isoleret.

§ 771. En varetægtsarrestant kan modtage besøg i det omfang, opretholdelse af orden og sikkerhed i varetægtsfængslet tillader det. Politiet kan af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed modsætte sig, at varetægtsarrestanten modtager besøg, eller forlange, at besøg finder sted under kontrol. Nægter politiet besøg, skal varetægtsarrestanten underrettes herom, medmindre dommeren af hensyn til efterforskningen træffer anden bestemmelse. Varetægtsarrestanten kan kræve, at politiets afslag på besøg eller krav om kontrol forelægges retten til afgørelse. Arrestanten har altid ret til ukontrolleret besøg af sin forsvarer.

Stk. 2. Når særlige omstændigheder taler derfor, kan institutionens ledelse med politiets samtykke give en varetægtsarrestant udgangstilladelse med ledsager for et kortere tidsrum.

§ 772. En varetægtsarrestant har ret til at modtage og afsende breve. Politiet kan gennemse brevene inden modtagelsen eller afsendelsen. Politiet skal snarest muligt udlevere eller sende brevene, medmindre indholdet vil kunne være til skade for efterforskningen

eller opretholdelse af orden og sikkerhed i varetægtsfængslet. Tilbageholdes et brev, skal spørgsmålet, om tilbageholdelsen bør opretholdes, straks forelægges retten til afgørelse. Opretholdes tilbageholdelsen, skal afsenderen straks underrettes, medmindre dommeren af hensyn til efterforskningen træffer anden bestemmelse.

Stk. 2. En varetægtsarrestant har ret til ukontrolleret brevveksling med retten, forsvareren, justitsministeren, direktøren for kriminalforsorgen og folketingets ombudsmand. Justitsministeren kan fastsætte regler om varetægtsarrestanters ret til at afsende lukkede breve til andre offentlige myndigheder eller enkeltpersoner.

§ 773. Såfremt politiet bestemmer, at der af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed skal foretages andre begrænsninger i en varetægtsarrestants rettigheder, kan arrestanten forlange spørgsmålet om opretholdelsen af begrænsningerne forelagt retten til afgørelse.

§ 774. Hverken institutionens personale eller andre må benyttes til at udforske varetægtsarrestanter.

§ 775. Der kan ikendes varetægtsarrestanter disciplinærstraf i form af strafcelle i indtil 2 uger eller inddragelse af arbejdspenge. De nævnte disciplinærstraffe kan anvendes i forening.

Stk. 2. Bestemmelsen i straffelovens § 48 finder tilsvarende anvendelse på varetægtsarrestanter.

§ 776. Justitsministeren fastsætter nærmere regler om behandlingen af varetægtsarrestanter og om den bistand, der ydes dem for at begrænse de erhvervsmæssige, sociale og personlige ulemper, som følger af varetægten.

§ 777. En varetægtsarrestant kan med rettens godkendelse anbringes i en anstalt for personer, der udstår frihedsstraf eller forvaring, eller i hospital m. v., jfr. straffelovens §§ 68 og 69, hvis han selv, anklagemyndigheden og institutionens ledelse samtykker heri. Hvis helbredsmæssige hensyn eller hensynet til andres sikkerhed gør det påkrævet, kan sådan anbringelse undtagelsesvis ske uden arrestantens samtykke. I institutionen behandles den pågældende efter de regler, der gælder for personer, der er anbragt dér i henhold til dom. Arrestanten må dog ikke uden rettens godkendelse forlade institutionen, bortset fra de tilfælde, der er nævnt i § 771, stk. 2.

§ 778. Varetægtsarrestanters klager over fængselspersonalets adfærd indgives til vedkommende fængselsinspektør (arrestinspektør) eller til direktoratet for kriminalforsorgen. Har klageren ikke fået medhold, eller er der ikke truffet endelig afgørelse inden 2 uger efter indgivelsen, kan klagen indbringes for retten på det sted, hvor varetægtsfængslet (arresthuset) er beliggende.

Stk. 2. Retten kan afvise at iværksætte en undersøgelse, hvis klagen findes åbenbart grundløs, hvis den angår forhold af uvæsentlig betydning, eller hvis den indgives mere end 4 uger efter, at det forhold, som klagen angår, har fundet sted. Rettens undersøgelse foretages i overenstemmelse med reglerne i § 1019 d, stk. 1, 2. pkt., og §§ 1019 f– 1019 i.

Stk. 3. Når undersøgelsen er afsluttet, afgiver retten en redegørelse herfor, som sendes til klageren, til den, klagen angår, og til fængselsinspektøren (arrestinspektøren) samt til direktoratet for kriminalforsorgen.

§ 779. Til at føre tilsyn med varetægtsarrestanters behandling og forholdene i varetægtsfængsler (arresthuse) vælger Københavns borgerrepræsentation og amtsrådene efter forholdstalsvalg 2 medlemmer af deres midte for 4 år ad gangen. De pågældende skal have adgang til i forening af besøge varetægtsfængslerne (arresthusene) inden for deres område og påse, at de bestemmelser, der gælder for varetægtsarrestanternes behandling, overholdes. De afgiver indberetning om formentlige misbrug og fejl til justitsministeren, der lader forholdene undersøge.

Stk. 2. Meddelelse til private eller andre myndigheder end justitsministeren om, hvad de har erfaret ved ovennævnte besøg, straffes med bøde.

2. Retsplejelovens § 784 som affattet umiddelbart før straf-retsplejereformen pr. 1. oktober 1978.

§ 784. Den fængslede er undergivet de indskrænkninger, som er nødvendige til sikring af fængslingens øjemed eller til opretholdelse af fængselsordenen, overensstemmende med derom givne bestemmelser. Særlig fastsættes følgende regler med hensyn til den fængsledes behandling:

1) Varetægtsfanger må ikke uden eget samtykke sættes sammen med fanger, der udstår straf, afsoner bøder el. desl., og heller ikke sammen med andre varetægtsfanger, medmindre deres alder, legems- eller sindstilstand gør afsondring utilrådelig, eller pladsmangel umuliggør afsondring. Varetægtsfanger under 18 år må ikke sættes sammen med fanger over denne alder. Undtagelse fra den sidstnævnte bestemmelse kan dog gøres, for så vidt angår undervisning og arbejde under direkte tilsyn.

2) Politimesteren er beføjet til med de indskrænkninger, som fængselsordenen kræver, og under det opsyn, som måtte findes fornødent, at give andre end de ved fængslet ansatte adgang til fangen, såfremt denne måtte ønske det, jfr. dog med hensyn til forsvarere § 738. Tilladelse til at modtage besøg af læge eller præst efter eget valg, af slægtninge eller af personer, som står i forretningsforhold til fangen, eller med hvem han ønsker at rådføre sig, bør kun nægtes, når særlige omstændigheder giver grund til at frygte, at deraf vil opstå skade for undersøgelsen. Såfremt politimesteren måtte skønne, at tilladelsen bør nægtes, skal anmodningen om tilladelsen snarest muligt forelægges rettens formand til afgørelse.

3) Breve, fangen afsender eller modtager, jfr. dog med hensyn til forsvarere § 738, tilstilles politiet, der, såfremt brevene ikke kan befrygtes at være til skade for undersøgelsen og ikke er af usømmeligt indhold, foranlediger deres afsendelse eller udlevering; såfremt retten i det enkelte tilfælde måtte ytre ønske derom, skal de dog forinden tilsendes retten til gennemsyn. Måtte politiet finde, at et brev ikke uden skade for undersøgelsen kan komme adressaten i hænde, eller at det er af usømmeligt indhold, forelægges spørgsmålet om dets afsendelse eller udlevering snarest muligt rettens formand til afgørelse. Den af rettens formand trufne beslutning meddeles politiet. Afsendes eller udleveres brevet ikke, bør der uden ophold gives henholdsvis den fængslede eller afsenderen underretning derom. Afsendelse af lukkede skrivelser til ret eller øvrighed kan ikke nægtes fangen, og fængslets forstander har at sørge for, at sådanne skrivelser fremsendes uden ufornødent ophold.

4) Varetægtsfanger har ret til at sysselsætte sig, dog med de begrænsninger, som følger af fængslingens øjemed og fængselsordenen. Om fangen ønsker det, skal han så vidt muligt søges beskæftiget ved arbejde i fængslet mod passende godtgørelse. Fangen har adgang til udlån af fængslets bogsamling samt til uden for denne at forskaffe sig bøger af videnskabelig, teknisk eller lignende art, men anden læsning kun med fængselsforstanderens tilladelse. Disse rettigheder kan kun betages en fange, når han har forskyldt det som disciplinær straf.

5) Det skal i almindelighed pålægges varetægtsfanger under 18 år, der ikke selv skaffer sig passende beskæftigelse, at holde sig beskæftiget ved anvist arbejde. Såfremt der gennemføres undervisning i fængslet, skal det i almindelighed pålægges varetægtsfanger under 21 år at deltage i undervisningen.

6) Det kan, uden for tilfælde af disciplinær straf, ikke formenes en varetægtsfange ved egne eller andres midler at forskaffe sig anden og bedre kost end den almindelige fængselskost, for så vidt sådant kan ske, uden at fængselsordenen derved forstyrres. Med samme begrænsning er fangen berettiget til at benytte andre klæder end den almindelige fangedragt.

7) Hverken fængslets personale eller andre personer må benyttes til at udforske fangen.

Stk. 2. Nærmere regler om fængselsordenen fastsættes ved kongelig anordning under iagttagelse af det i nærværende paragraf foreskrevne.

Stk. 3. Klager over utilbørlig behandling i fængslet kan forebringes for fængselsforstanderens foresatte, og, hvis de ikke af denne tages til følge, for retten. I hvert fangerum skal findes opslag, indeholdende de væsentligste bestemmelser i fængselsreglementet og navnlig de i denne paragraf givne regler.